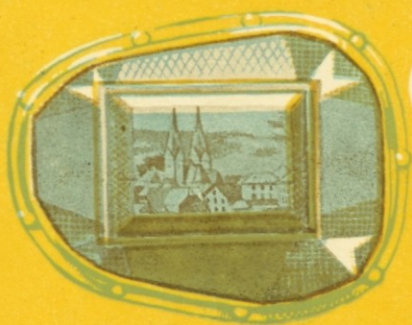

KOROŠKI

1
9
6
3

KOLENDAR

004 059 (436.6 = 1963)

KOROŠKI KOLEDAR 1963

KOROŠKI

KOLENDAR

Izdala in založilo:

Slovenska prosvetna zveza v Celovcu

1963

LETO 1963

je navadno leto in ima 365 dni oziroma 52 tednov in 1 dan.

Letni vladar je Merkur.

Začetki štirih letnih časov

Pomlad se začne 21. marca ob 9. uri 20 minut.

Poletje se začne 22. junija ob 4. uri 04 minut.

Jesen se začne 23. septembra ob 19. uri 24 minut.

Zima se začne 22. decembra ob 15. uri 02 minut.

Mrki v letu 1963

V letu 1963 bo sonce mrknilo dvakrat. In luna dvakrat. Od mrkov bomo pri nas v Evropi videli le prvi lunin mrk, ki bo od 6. na 7. julija, ki bo le delen.

Spominski dnevi koroških Slovencev

Vseslovenski kulturni praznik 8. februarja.

Obletnica nasilne izselitve slovenskih koroških družin 14. in 15. aprila.

Obletnica obglavljenja 13. žrtve na Dunaju 29. aprila.

Cerkveni in državni prazniki

Novo leto 1. januarja.

Sveti trije kralji 6. januarja.

Velika noč 14. in 15. aprila.

Praznik dela 1. maja.

Vnebohod 23. maja.

Binkošti 2. in 3. junija.

Sv. Rešnje telo 13. junija.

Velika gospojnica 15. avgusta.

Vsi sveti 1. novembra.

Brezmadežno spočetje 8. decembra.

Božič 25. in 26. decembra.

DZ 05 KOROŠKI

N 40.938/
1963

Kakšno bo vreme

Še do danes niso dokazali, ali luna vpliva na vreme ali ne. Ponovna opazovanja pa le kažejo, da je na tem nekaj resnice. Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, je torej še precej dober vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremenskimi napovedmi.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4. — 15. 10.)	bo pozimi (16. 10. — 14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če je jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in снег ob jugu ali jugozapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem bolj zanesljivo lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Lepo bo torej, če se spremeni luna od 22. zvečer do 2. zjutraj, grdo pa če se spremeni luna od 10. dopoldne do 14. popoldne. Vmesne ure (med 2. in 10. ter med 14. in 22.) malo pomenijo; takrat vplivajo na vreme drugi vzroki bolj kakor luna.

Če Herschlov ključ napoveduje, recimo, lepo vreme za določen dan, moramo to razumeti tako, da bo okrog tega dneva, približno v teh dneh lepo.

JANUAR

1. TOREK
2. SREDA
3. ČETRTEK
4. PETEK
5. SOBOTA
6. NEDELJA
7. PONEDELJEK
8. TOREK
9. SREDA
10. ČETRTEK
11. PETEK
12. SOBOTA
13. NEDELJA
14. PONEDELJEK
15. TOREK
16. SREDA
17. ČETRTEK
18. PETEK
19. SOBOTA
20. NEDELJA
21. PONEDELJEK
22. TOREK
23. SREDA
24. ČETRTEK
25. PETEK
26. SOBOTA
27. NEDELJA
28. PONEDELJEK
29. TOREK
30. SREDA
31. ČETRTEK

- NOVO LETO
- MAKARIJ
- GENOVEVA
- TIT
- TELESFOR
- SV. TRIJE KRALJI
- VALENTIN
- SEVERIN
- JULIJANA
- PAVEL
- HIGIN
- ALFRED
- VERONIKA
- HILARIJ
- PAVEL
- MARCEL
- ANTON
- PRISKA
- MARIJ IN TOV.
- FABJAN IN SEB.
- NEŽA
- VINCENCIJ
- ZAROKA D. M.
- TIMOTEJ
- SPREOBR. PAVLA
- POLIKARP
- JANEZ ZL.
- PETER NOL.
- FRANČIŠEK SAL.
- MARTINA
- PETER

- SPOMINSKI DNEVI
3. 1. 1908 umrl v Globasnici Franc Lederer Lešičak, ljudski pesnik in pevec.
6. 1. 1946 začetek slovenskih oddaj po celovškem radiu.
7. 1. 1893 umrl na Dunaju slov. fizik in znanstvenik Josip Stefan.
15. 1. 1914 umrl v Breznici pri Št. Jakobu ljudski pesnik Janez Kajžnik-Mlinarčev Hajnza.
16. 1. 1888 umrl v Celovcu Andrej Einspieler.
19. 1. 1911 umrl v Celovcu zgodovinar Josip Apih.
23. 1. 1878 rojen pesnik Oton Župančič.
25. 1. 1848 velik potres v slovenskih krajih.
25. 1. 1890 rojen v Maloščah Ciril Kandut, publicist.

Ce na sv. Pavla (10.) sonce sije, trikrat žito dobro dozori, gornik dosti vina v sode vlije in po volji kmetu se godi. — Sv. Makarij jasen ali meglen naznanja enako jesen. — Kakršno je vreme na sv. Petra stola dan, tako bo potem mesec dan.

- ☉ 25. 1. ob 14.42 uri
- ☉ 10. 1. ob 0.09 uri

- ☉ 3. 1. ob 2.02 uri
- ☉ 17. 1. ob 21.42 uri

Oton Župančič

fr. Leder Lešičak

ZAPISKI

1. TEDEN

2. TEDEN

3. TEDEN

4. TEDEN

5. TEDEN

FEBRUAR

1. PETEK	③ IGNACIJ
2. SOBOTA	SVEČNICA
3. NEDELJA	BLAŽ
4. PONEDELJEK	ANDREJ K.
5. TOREK	AGATA
6. SREDA	DOROTEJA
7. ČETRTEK	ROMUALD
8. PETEK	⑤ JANEZ MAT.
9. SOBOTA	APOLONIJA
10. NEDELJA	SHOLASTIKA
11. PONEDELJEK	LUBŠKA M. B.
12. TOREK	EVLA LIJA
13. SREDA	GREGORIJ
14. ČETRTEK	VALENTIN
15. PETEK	JORDAN
16. SOBOTA	⑥ JULIJANA
17. NEDELJA	FRANČIŠEK KLE.
18. PONEDELJEK	SIMEON
19. TOREK	KONRAD
20. SREDA	SADOT
21. ČETRTEK	FELIKS
22. PETEK	SV. PETER S.
23. SOBOTA	PETER D.
24. NEDELJA	⑦ MATIJA
25. PONEDELJEK	VALBURGA
26. TOREK	PUST
27. SREDA	PEPELNICA
28. ČETRTEK	ROMAN

SPOMINSKI DNEVI

1. 2. 1944 padel pri Bistrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik-Tomaž.
7. 2. 1809 rojen v Goričah v Ziljskih dolini Matija Majar Ziljski.
8. 2. 1849 umrl pesnik France Prešeren.
8. 2. 1959 umrl v Celovcu Josef Friedrich Perkonig.
14. 2. 1867 rojen pri Sv. Neži gospodarski organizator kor. Slov. Valentin Podgorc.
18. 2. 1950 umrl Lovro Kuhar-Prežihov Vranc.
27. 2. 1929 umrl v Rožeku ak. slikar Peter Markovič.
28. 2. 1921 ustanovitev Zveze slovenskih združenj v Celovcu.

Če na Svečnico prej kapne od strehe kakor od sveče, bo dobro leto. — Sv. Matija led razbija, če ga ni, pa ga naredi. — Če konec meseca veter razsaja, dobra letina prihaja.

- ⑧ 24. 2. ob 3.06 uri
 ⑨ 8. 2. ob 15.52 uri

- ⑩ 1. 2. ob 9.50 uri
 ⑪ 16. 2. ob 18.39 uri

M. Majar Ziljski

M. Verdnik-Tomaž

6. TEDEN

7. TEDEN

8. TEDEN

9. TEDEN

MAREC

1. PETEK
2. SOBOTA
3. NEDELJA
4. PONEDELJEK
5. TOREK
6. SREDA
7. ČETRTEK
8. PETEK
9. SOBOTA
10. NEDELJA
11. PONEDELJEK
12. TOREK
13. SREDA
14. ČETRTEK
15. PETEK
16. SOBOTA
17. NEDELJA
18. PONEDELJEK
19. TOREK
20. SREDA
21. ČETRTEK
22. PETEK
23. SOBOTA
24. NEDELJA
25. PONEDELJEK
26. TOREK
27. SREDA
28. ČETRTEK
29. PETEK
30. SOBOTA
31. NEDELJA

- ALBIN
- 3 KAREL
- KUNIGUNDA
- KAZIMIR
- EVZEBIJ
- PREPETUA IN FEL.
- TOMAŽ AKVINSKI
- JANEZ OD BOGA
- FRANČIŠKA R.
- 40 MUČENCEV
- SOFRONIJ
- GREGORIJ VEL.
- TEODORA
- MATILDA
- KLEMEN M.
- HILARIJ IN TAC.
- JEDERT
- © CIRIL JER.
- JOŽEF
- FELIKS
- BENEDIKT
- LEA, KATARINA
- OTON, FELIKS
- GABRIEL
- MARIJINO OZŃ.
- EMANUEL
- RUPERT
- JANEZ K.
- CIRIL
- JANEZ KL.
- MODEST

SPOMINSKI DNEVI

4. 3. 1844 rojen na Muljavi pisatelj Josip Jurčič.
12. 3. 1912 rojen v Lobjniku narodni heroj France Pasternik-Lenart.
16. 3. 1853 rojen v Zapržah na Gorenjskem zgodovinar Josip Apih.
17. 3. 1854 rojen na Cestah pri Rogatcu slovničar Josip Lendovšek.
18. 3. 1414 zadnje ustoličenje koroških vojvod na Gosposvetskem polju v slovenskem jeziku.
24. 3. 1835 rojen v St. Petru pri Celovcu fizik in znanstvenik Josip Štefan.
29. 3. 1918 umrl v Celovcu kipar Alojzij Progar.
30. 3. 1871 umrl v Celovcu slikar Marko Pernhart (Pernat).

Če na 40 mučnikov dan ni lep, tudi štirideset dni potem ne bo. — Sv. Gabriela (24.) če zmrzuje, potlej slana nič več ne škoduje. — Če v sv. Rupertu (27.) tepi dni, se seno lepo suši.

● 25. 3. ob 13.08 uri

● 10. 3. ob 8.49 uri

● 2. 3. ob 18.18 uri

● 18. 3. ob 13.08 uri

Josip Štefan

Josip Jurčič

ZAPISKI

10. TEDEN

11. TEDEN

12. TEDEN

13. TEDEN

APRIL

1. PONEDELJEK	3	HUGO
2. TOREK		FRANČIŠEK P.
3. SREDA		RIHARD
4. ČETRTEK		IZIDOR
5. PETEK		VINCENCIJ
6. SOBOTA		SIKST P.
7. NEDELJA		CVETNA NEDELJA
8. PONEDELJEK		ALBERT
9. TOREK	3	TOMAŽ
10. SREDA		METHILDA
11. ČETRTEK		VEL. ČETRTEK
12. PETEK		VEL. PETEK
13. SOBOTA		VEL. SOBOTA
14. NEDELJA		VELIKA NOČ
15. PONEDELJEK		VEL. PONEDELJEK
16. TOREK		BENEDIKT
17. SREDA	3	RUDOLF
18. ČETRTEK		APOLONIJ
19. PETEK		LEON IX.
20. SOBOTA		NEŽA MONTEP.
21. NEDELJA		ANZELM
22. PONEDELJEK		SOTER IN GAJ
23. TOREK	3	VOJTEH
24. SREDA		JURIJ
25. ČETRTEK		MARKO
26. PETEK		KLET IN MARCEL
27. SOBOTA		CITA
28. NEDELJA		PAVEL OD KRIŽA
29. PONEDELJEK		PETER
30. TOREK	3	KATARINA SL.

SPOMINSKI DNEVI

4. 4. 1943 padel pri Mežici narodni heroj France Pasterk-Lenart.
4. 4. 1943 ustanovljen prvi koroški partizanski bataljon.
5. 4. 1894 rojen v Dolah obč. Brdo narodopisec in politik Vinko Möderndorfer.
11. 4. 1912 umrl v Celovcu pisec Miklovec Zale dr. Jakob Sket.
14. in 15. 4. 1942 nasilna selitev slovenskih družin s Koroške v rajh.
24. 4. 1941 umrl v Prevaljah publicist dr. Josip Šašel.
27. 4. 1941 ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda.
29. 4. 1943 obglavljenih 13 na smrt obsojenih kor. Slovencev, žrtev fašističnega terorja.

Če je april deževen, kmet ne bo reven. — Malega travna če grmi, slane se več bati ni. — Sv. Jurija moča in sv. Petra suša, to da kruha.

23. 4. ob 21.29 uri	3	1. 4. ob 4.15 uri
9. 4. ob 1.57 uri	3	17. 4. ob 3.53 uri
30. 4. ob 16.08 uri		

f. Pasterk-Lenart

I. Županc Johan

ZAPISKI

14. TEDEN

15. TEDEN

16. TEDEN

17. TEDEN

MAJ

1. SREDA
2. ČETRTEK
3. PETEK
4. SOBOTA
5. NEDELJA
6. PONEDELJEK
7. TOREK
8. SREDA
9. ČETRTEK
10. PETEK
11. SOBOTA
12. NEDELJA
13. PONEDELJEK
14. TOREK
15. SREDA
16. ČETRTEK
17. PETEK
18. SOBOTA
19. NEDELJA
20. PONEDELJEK
21. TOREK
22. SREDA
23. ČETRTEK
24. PETEK
25. SOBOTA
26. NEDELJA
27. PONEDELJEK
28. TOREK
29. SREDA
30. ČETRTEK
31. PETEK

- DELAVSKI PRAZNIK
- ATANAZIJ
NAJD KRIZA
FLORIJAN
IRENEJ
JANEZ
STANISLAV
MIHAEL
GREGOR NAC.
ANTON
FRANČIŠEK
PANKRACIJ
SERVACIJ
BONIFACIJ
ZOFIJA
JANEZ NEP.
BRUNO
ERIK
PETER CEL.
BERNARDIN
FELIKS KANT.
EMIL
VNEBOHOD
JOHANA
URBAN I.
FILIP NERI
BEDA Č.
AVGUŠTIN
MAKSIM
IVAN ORL.
ANGELA, DEVICA

SPOMINSKI DNEVI

1. 5. mednarodni praznik dela.
1. 5. 1827 umrl v Celovcu pesnik Franc Grudtner.
2. 5. 1852 rojen v Metinju pisatelj povesti „Miklova Zala“ dr. Jakob Sket.
8. 5. 1945 kapitulacija Hitlerjeve Nemčije.
10. 5. 1876 rojen na Vrhniki pisatelj Ivan Cankar.
11. 5. 1784 rojen na Potoci v Ziljski dolini pesnik in jezikoslovec Urban Jamnik.
14. 5. 1953 ustanovljena slovenska kmetijska šola v Podravljah.
15. 5. 1955 podpisana na Dunaju avstrijska državna pogodba.
27. 5. 1821 umrl na Bistrici pri Št. Jakobu v Rožu ljudski pesnik in tkalec Miha Andrejaš.

Ce je majnika lepo, je dobro za kruh in meso. — Če sušec suši, aprila deži in majnik hladi, kašte, omare in sode polni. — Velikega travna če pogostoma grmi, kmet se dobre letine veseli.

Ivan Cankar

23. 5. ob 5.00 uri
8. 5. ob 18.24 uri

30. 5. ob 5.56 uri
16. 5. ob 14.37 uri

dr. Jakob Sket

ZAPISKI

18. TEDEN

19. TEDEN

20. TEDEN

21. TEDEN

22. TEDEN

JUNIJ

1. SOBOTA
2. NEDELJA
3. PONEDELJEK
4. TOREK
5. SREDA
6. ČETRTEK
7. PETEK
8. SOBOTA
9. NEDELJA
10. PONEDELJEK
11. TOREK
12. SREDA
13. ČETRTEK
14. PETEK
15. SOBOTA
16. NEDELJA
17. PONEDELJEK
18. TOREK
19. SREDA
20. ČETRTEK
21. PETEK
22. SOBOTA
23. NEDELJA
24. PONEDELJEK
25. TOREK
26. SREDA
27. ČETRTEK
28. PETEK
29. SOBOTA
30. NEDELJA

- FELIKS
BINKOŠTI
BINKOŠTNI PONED.
FRANČIŠEK CAR.
BONIFACIJ
NORBERT
ROBERT
MEDARD
SV. TROJICA
MARGARETA KR.
BARNABA
JANEZ
SV. REŠNJE TELO
BAZILIJ
VID
FRANČIŠEK R.
ADOLF
EFREM.
JULIJANA
SILVERIJ
ALOJZIJ
AHACIJ
AGRIPINA
KRES
VILJEM
JANEZ IN PAVEL
HEMA
IRENIJ
PETER IN PAVEL
EMILJANA

SPOMINSKI DNEVI

8. 6. 1508 rojen Primož Trubar.
11. 6. 1844 umrl v Blatogradu pesnik in jezikoslovec Urban Jarnik.
11. 6. 1926 rojena v Lobjniku Oraže Amalija Tatjana.
19. 6. 1949 umrl v Ljubljani pesnik Oton Župančič.
21. 6. 1891 rojen v Ljubljani glasbenik in harmonizator kor. nar. pesmi France Marolt.
23. 6. 1859 rojen v Smihelu na Dolenjskem organizator planinstva na Koroškem Alojzij Knafelc.
28. 6. 1919 sklenjen Versajski mir.
30. 6. 1858 umrl v Celovcu šolski pedagoški pisatelj Simon Rudmaš.

Ce na sv. Medarda dan (8.) dežuje, štirideset dni dež še naletuje. — Če sta Peter in Pavel jasna, bo letina krasna. — Urbanovo sonce in Vidov dež, prav dobrega leta upati smeš.

Primož Trubar

- ☉ 21. 6. ob 12.46 uri
- ☉ 7. 6. ob 9.31 uri

- ☉ 28. 6. ob 21.24 uri
- ☉ 14. 6. ob 21.54 uri

France Marolt

23. TEDEN

24. TEDEN

25. TEDEN

26. TEDEN

JULIJ

1. PONEDELJEK	TEOBALD
2. TOREK	OBISK M. D.
3. SREDA	HELIODOR
4. ČETRTEK	URH
5. PETEK	CIRIL IN METOD
6. SOBOTA	② IZAIJA
7. NEDELJA	VILIBALD
8. PONEDELJEK	ELIZABETA
9. TOREK	VERONIKA
10. SREDA	AMALIJA
11. ČETRTEK	OLGA
12. PETEK	MOHOR II FORT
13. SOBOTA	ANAKLET
14. NEDELJA	③ BONAVENTURA
15. PONEDELJEK	VLADIMIR
16. TOREK	DEV. MAR. K.
17. SREDA	ALEŠ
18. ČETRTEK	MIROSLAV
19. PETEK	VINCENCIJ
20. SOBOTA	④ MARJETA
21. NEDELJA	PRAKSEDA
22. PONEDELJEK	MARIJA MAGD.
23. TOREK	APOLINARIJ
24. SREDA	KRISTINA
25. ČETRTEK	JAKOB
26. PETEK	ANA MATI M. D.
27. SOBOTA	RUDOLF
28. NEDELJA	⑤ VIKTOR
29. PONEDELJEK	MARTA
30. TOREK	ABDON IN SENEN
31. SREDA	IGNACIJ

SPOMINSKI DNEVI

2. 7. 1866 rojen v Rožeku Peter Markovič, akademski slikar.
6. 7. 1824 rojen v Zgornjih Medgorjah slikar Marko Pernhart (Pernat).
10. 7. 1942 vojni zločinec Maier Kaibitsch napovedal v Celovcu iztrebljenja kor. Slovencev.
22. 7. 1941 nacisti likvidirali slov. zadruga na Koroškem ter razpustili Zvezo slov. zadrug v Celovcu.
22. 7. 1941 Dan vstaje slovenskega naroda.
25. 7. 1886 umrl Primož Trubar.
26. 7. 1914 Začetek prve svetovne vojne.
31. 7. 1891 umrl v Pragi narodni buditelj in jezikoslovec Matija Majer-Ziljski.

Ce sv. Marjete deževalo bo, težko boš pod streho spravil seno.
— Kakor se kaže vreme ta dan (10.), tako bosta mali in veliki spran. — Jakobova ajda in Ožboltova repa je malokdaj lapa.

② 20. 7. ob 21.58 uri
③ 6. 7. ob 22.56 uri

③ 28. 7. ob 14.13 uri
④ 14. 7. ob 2.58 uri

Peter Markovič

Vinko Poljanec

27. TEDEN

28. TEDEN

29. TEDEN

30. TEDEN

31. TEDEN

AVGUST

1. ČETRTEK	VEZI SV. PETRA
2. PETEK	PORCIJUNKULA
3. SOBOTA	LIDIJA
4. NEDELJA	DOMINIK
5. PONEDELJEK ☉	MARIJA SNEŽNA
6. TOREK	GOSPODOVO S.
7. SREDA	KAJETAN
8. ČETRTEK	CIRIJAK
9. PETEK	ROMAN
10. SOBOTA	LAVRENCIJ
11. NEDELJA	TIBURCIJ
12. PONEDELJEK ☾	KLARA
13. TOREK	HIPOLIT IN KAS
14. SREDA	EVZEBIJ
15. ČETRTEK	VNEBOVZ. M. B.
16. PETEK	JOAHIM
17. SOBOTA	HIACINT
18. NEDELJA	HELENA
19. PONEDELJEK ☉	LUDOVIK
20. TOREK	BERNARD
21. SREDA	IVANA
22. ČETRTEK	BREZM. SRCE M.
23. PETEK	FILIP BENECIJ
24. SOBOTA	JERNEJ
25. NEDELJA	LUDOVIK
26. PONEDELJEK	CEFERIN
27. TOREK ☉	JOŽEF KAL.
28. SREDA	AVGUŠTIN
29. ČETRTEK	OBGL. JAN KR.
30. PETEK	ROZA LIM.
31. SOBOTA	RAJMUND

SPOMINSKI DNEVI

5. 8. 1890 rojen v Borovljah pesnik in pisatelj sporazumevanja Josef Friedrich Perkonig.
4. 8. 1727 rojen v Grabštajnu filolog Ožbald Gutsman.
9. 8. 1946 ustreljena v Železni Kapli od angleškega vojaka Oraže Amalija-Tatjana.
10. 8. 1873 rojen na Zilji pri Beljaku, pesnik in prozaist dr. Franc Eller.
10. 8. 1893 rojen v Kotljah Lovro Kuhar-Prežihov Voranc.
16. 8. 1942 stopi štajerski bataljon na koroška tla.
25. 8. 1938 umrl v Celovcu na posledicah zastrupitve Vinko Poljanec, narodni buditelj in deželni poslanec.

Če se avgusta po gorah kadi, kupi kožuh za zimske noči. —
Po vremenu sv. Jerneja (24.) rada vsa jesen se nareja. —
Srpana če veter zvedri, vreme dolgo še trpi.

☉ 27. 8. ob 7.54 uri

☾ 12. 8. ob 7.22 uri

☉ 5. 8. ob 10.31 uri

☉ 19. 8. ob 8.35 uri

Lovro Kuhar

Josef f. Perkonig

32. TEDEN

33. TEDEN

34. TEDEN

35. TEDEN

ZAPISKI

36. TEDEN

37. TEDEN

38. TEDEN

39. TEDEN

OKTOBER

1. TOREK	REMIGIJ
2. SREDA	ANGELI VAR.
3. ČETRTEK	☉ TEREZIJA D. J.
4. PETEK	FRANČIŠEK AS.
5. SOBOTA	PLACID
6. NEDELJA	BRUNON
7. PONEDELJEK	KRALJ. R. V.
8. TOREK	BRIGITA
9. SREDA	☉ JANEZ
10. ČETRTEK	FRANČIŠEK B.
11. PETEK	MATER M. D.
12. SOBOTA	MAKSIMILIJAN
13. NEDELJA	EDVARD
14. PONEDELJEK	KALIST
15. TOREK	TEREZIJA
16. SREDA	GAL
17. ČETRTEK	☉ MARJETA AL.
18. PETEK	LUKA EV.
19. SOBOTA	PETER ALK.
20. NEDELJA	JANEZ K.
21. PONEDELJEK	URŠULA
22. TOREK	KORDULA
23. SREDA	SEVERIN
24. ČETRTEK	RAFAEL
25. PETEK	☉ KRISPIN
26. SOBOTA	EVARIST
27. NEDELJA	FRUMENICIJ
28. PONEDELJEK	SIMON IN JUDA
29. TOREK	NARCIS
30. SREDA	DOROTEJA
31. ČETRTEK	VOLBENK

SPOMINSKI DNEVI

1. 10. 1943 Prvo zasedanje odposlancev slovenskega naroda v Kočevju.
10. 10. 1920 glasovanje v coni A na južnem Koroškem.
12. 10. 1944 zverinsko mučenje in usmrnitev koroških partizanov na Komelnu pri Pliberku.
17. 10. 1908 otvorjen slov. delavski dom v Podljubelju.
20. 10. 1907 Ustanovitev Slovenske prosvetne zveze v Celovcu.
25. 10. 1896 otvoritev Ciril in Metodove šole v St. Rupertu pri Velikovcu.
26. 10. 1955 zasedbene sile zapustile Avstrijo - dan zastave.
29. 10. 1851 rojen v Borovljah narodopisec in slovstveni zgodovinar Janez Šajnik.

Sv. Gal (16.) deževen ali suh, prihodnjega poletja ovaduh. — Če je na sv. Uršule dan (21.) lepo, vsaka lena baba lahko nastil dobo. — Sv. Luka repo zuka.

- ☉ 25. 10. ob 18.21 uri
☉ 9. 10. ob 20.28 uri

- ☉ 3. 10. ob 5.44 uri
☉ 17. 10. ob 13.43 uri

Simon Gregorčič

Ales Einspieler

ZAPISKI

40. TEDEN

41. TEDEN

42. TEDEN

43. TEDEN

44. TEDEN

NOVEMBER

1. PETEK	☉ VSI SVETI
2. SOBOTA	VERNE DUŠE
3. NEDELJA	HUBERT, IDA
4. PONEDELJEK	KAREL BOR.
5. TOREK	CAHARIJA IN E.
6. SREDA	LENART
7. ČETRTEK	ENGELBERT
8. PETEK	☾ BOGOMIR
9. SOBOTA	TEODOR
10. NEDELJA	ANDREJ AVEL
11. PONEDELJEK	MARTIN
12. TOREK	MARTIN
13. SREDA	STANISLAV K.
14. ČETRTEK	SERAFIN
15. PETEK	ALBERT VEL.
16. SOBOTA	☉ OTMAR
17. NEDELJA	GREGORIJ ČUD.
18. PONEDELJEK	ODON
19. TOREK	ELIZABETA
20. SREDA	FELIKS VAL.
21. ČETRTEK	DAVOR. D. M.
22. PETEK	CECILIJA
23. SOBOTA	KLEMEN
24. NEDELJA	☉ JANEZ OD KR.
25. PONEDELJEK	KATARINA
26. TOREK	KONRAD
27. SREDA	VIRGILIJ
28. ČETRTEK	GREGORIJ
29. PETEK	SATURNIN
30. SOBOTA	ANDREJ

SPOMINSKI DNEVI

2. 11. 1881 rojen na Dobravi pri Borovljah narodni buditelj in potopisec Franc Mišič.
10. 11. 1955 Koroški Slovenci vložili pri avstr. vladi in predstavnikih štirih velesil Spomenico glede izvedbe čl. 7 državne pogodbe.
13. 11. 1813 rojen v Svečah politik in publicist Andrej Einspieler.
20. 11. 1882 rojen v Dobrih pri Ravnah narodopisec in književni zgodovinar dr. France Kotnik.
29. 11. 1943 zgodovinsko drugo zasedanje AVNOJ-a v bosanskem mestu Jajce.
29. 11. 1945 proglasitev FLRJ.

Ce Martinova gos po ledu plazi, o božiču navadno pu blatu gazi. — Sv. Cecilija (22.) če hudo grmi, dosti pridelka ob letu kmet dobi. — Sneg sv. Andreja sto dni leži in žito mori.

Andrej Einspieler

☉ 24. 11. ob 8.56 uri
☾ 8. 11. ob 7.37 uri

☉ 1. 11. ob 14.56 uri
☉ 16. 11. ob 7.51 uri

dr. Franc Kotnik

ZAPISKI

45. TEDEN

46. TEDEN

47. TEDEN

48. TEDEN

DECEMBER

1. NEDELJA	☉ MARIJAN
2. PONEDELJEK	BIBIJAN
3. TOREK	FRANČISEK KV.
4. SREDA	BARBARA
5. ČETRTEK	SABA
6. PETEK	MIKLAVŽ
7. SOBOTA	☾ AMBROZIJ
8. NEDELJA	BREZM. SP. D. M.
9. PONEDELJEK	VALERIJA
10. TOREK	JUDITA
11. SREDA	DAMAZ
12. ČETRTEK	MAKSENCIJ
13. PETEK	LUCIJA
14. SOBOTA	BERTOLD
15. NEDELJA	MAKSIMIN
16. PONEDELJEK	☉ EVZEBIJ
17. TOREK	LAZAR
18. SREDA	GRACIJAN
19. ČETRTEK	URBAN V.
20. PETEK	EVGENIJ IN MAK.
21. SOBOTA	TOMAŽ
22. NEDELJA	DEMETRIJ
23. PONEDELJEK	☉ VIKTORIJA
24. TOREK	ADAM IN EVA
25. SREDA	BOŽIČ
26. ČETRTEK	ŠTEFAN
27. PETEK	JANEZ EV.
28. SOBOTA	NED. OTROČIČI
29. NEDELJA	TOMAŽ
30. PONEDELJEK	☉ DAVID
31. TOREK	SILVESTER

SPOMINSKI DNEVI

2. 12. 1860 rojen v Mostah politik, poslanec France Grafenauer.
2. 12. 1868 rojen na Planini na Notranjskem harmonizator kor. nar. pesmi Oskar Dev.
3. 12. 1800 rojen na Vrbi pesnik France Prešeren.
3. 12. 1833 rojen v Globasnici ljudski pesnik in pevec Franc Ledrer-Lisičjak.
11. 12. 1918 umrl pisatelj Ivan Cankar v Ljubljani.
15. 12. 1935 umrl v Mostah politik in poslanec France Grafenauer.
19. 12. 1828 rojen v Lešah slovničar in knjižni organizator Anton Janežič.

Grudna mraz in sneg žita dosti prek in prek. — Kakršni so dnevi od sv. Lucije (13.) do Božiča — taki bodo meseci v prihodnjem letu. — Sveti dan vetrovno, ob letu bo sadja polno.

☉ 23. 12. ob 20.55 uri
☾ 7. 12. ob 22.34 uri

☉ 1. 12. ob 0.55 uri
☉ 16. 12. ob 3.07 uri

France Grafenauer

Anton Janežič

ZAPISKI

49. TEDEN

50. TEDEN

51. TEDEN

52. TEDEN

53. TEDEN

Mrtvi zidarji

*Kdo ste, brezkrvni, mrzli doktrinarji,
ki z drobnogledi iščete razlike
in med srca postavljate mejnike,
ki se gubé ko vodni kolobarji?*

*Kje ste, ki zrli dom ste v svetli zarji
bodoče dobe, slavne in velike
in vedri vsi ste šli pred žrtvenike?
Naj jekne glas vaš iz grobov, zidarji:*

*„Ni sedem domovin, ne šest, ne pet
in tudi niso tri, je samo ena,
s krvjo in smrtjo našo posvečena,*

*Ne vaše skupščine, ne vaši zbori,
le naši trdni, mirnonemi kori
ji bodo določili dnevni red!“*

*Z*veza slovenskih organizacij na Koroškem in Narodni svet koroških Slovencev na Koroškem sta že v številnih razgovorih in vlogah, posebno v Spomenici koroških Slovencev z dne 11. 10. 1955, v Spomenici k šolskemu vprašanju z dne 15. 11. 1958 in v stališču k osnutkoma tako imenovanega manjšinskega šolskega zakona in zakona o sodnem jeziku, ki sta ga dne 20. 1. 1958 posredovala gospodu predsedniku parlamenta, razložila svoje želje in zahteve k rešitvi manjšinskega vprašanja na Koroškem.

Pri tem smo izhajali iz premisleka, da prizadeti sam najboljše pozna svoje posebne razmere in da se mora zaradi tega manjšinska zaščita izvesti v sodelovanju z manjšino. Le-ta zaščita vendar naj ne zajame le posameznih pripadnikov narodnostne skupine, marveč mora zajeti tudi narodnostno skupino in njena življenska področja v celoti. Ne nazadnje smo pojmovali pri tem vprašanje tako, da je naloga sleherne manjšine, biti posrednik in most med sosednima narodom in državama. Ne da bi odstopili od svojih načelnih pogledov na manjšinsko zaščito in na vlogo manjšine v družbenem, državnem in meddržavnem območju, hočemo — sedanjemu položaju primerno — ponovno posredovati predloge za nujno potrebno ureditev življenskih vprašanj naše narodnostne skupine. Ker moderna država nekako zajame, ureja in neguje vsa življenska področja ljudstva, se dotikajo tudi naši predlogi v več ali manj konkretni obliki vseh življenskih področij naše narodnostne skupine, za katerih zaščito, nego in pospeševanje se je Avstrija obvezala v Državni pogodbi z dne 15. maja 1955.

(Iz predlogov zunanjemu ministru dne 8. marca 1960.)

Stališče

koroških Slovencev k programu o šolskih zakonih na osnovi pogajanj
o šolskih zakonih med obema vladnima strankama

Krščanska kulturna zveza in Slovenska prosvetna zveza kot zastopnici kulturnih teženj koroških Slovencev smatrata kot svojo dolžnost, da v zvezi s predstoječo reorganizacijo avstrijskega šolstva opozorita vlado, da se ozira pri reševanju tega vprašanja tudi na potrebe manjšine in zlasti na nujne posebnosti manjšinskega šolstva.

Čeprav so zasnovana načela za posebno ureditev manjšinskih šol v prvi vrsti v državni pogodbi, naj bi po našem mnenju vendar tudi manjšinsko šolstvo našlo mesto v splošnem zakonu, zlasti ker bodo v njem urejena bistvena vprašanja, ki zadevajo tudi manjšinsko šolstvo. Ne glede na to smo tudi mnenja, da se zadeve manjšinskih šol ne smejo gledati in urejevati zgolj iz vidika državne pogobe, marveč jih je treba reševati pod vidikom enakopravnosti vseh narodnosti, kakor pride do izraza v členu 19 Državnega temeljnega zakona. Pri splošni novi ureditvi, ki je bila po vesteh, ki so prišle v javnost, skoraj v vseh, dosedaj čestokrat različno pojmovanih vprašanjih od obeh vladnih strank sporazumno sklenjena, bi bila vsekakor edinstvena priložnost, da bi se končno upoštevale vpravičene želje in poznani predlogi slovenske manjšine, ki so bili v tako imenovanem manjšinskem šolskem zakonu z dne 19. 3. 1959 na žalost popolnoma prezrti. V tej zvezi opozorjamo posebno na pedagoško potrebo pouka in izobrazbe šolske mladine na jezikovni in narodnostni podlagi družine in na potrebo izobrazbe le-te k narodni in socialni strpnosti v dvojezični šoli, ki je nikakor ni treba razumeti zgolj v smislu odredbe iz leta 1945.

Z definitivno določitvijo področja, na katerem naj bi veljala dvojezična šolska ureditev, na osnovi jezikovnih razmer, ki se dajo objektivno ugotoviti in ki so po pedagoških načelih edino merodajni, bi bilo v tej zvezi mogoče napraviti tudi konec dosedanjemu zakonitemu provizoriju. Kakorkoli pa se že gleda na to, tudi v pogledu na manjšinski šolski zakon z dne 19. 3. 1959 se morajo pri novi ureditvi upoštevati posebne razmere manjšine zlasti v naslednjih točkah, da imenujemo samo nekatere:

Na področju splošne šolske obveznosti:

a) V deveto šolsko stopnjo kot šolsko leto, ki naj usmerja k poklicni izobrazbi in v glavnem pripravlja na praktično življenje, je treba primerno vključiti tudi gojitev jezika manjšine.

b) V prvem vođu glavnih šol in v enovodenih glavnih šolah je treba že z ozirom na to, da se omogoči učencem prestop v Državno realno gimnazijo in gimnazijo za Slovence, uvesti slovenščino kot glavni predmet, ki jo učenci lahko volijo namesto drugega tujega jezika.

c) Za fizično in psihično zaostale učence manjšine je treba urediti najmanj eno posebno šolo za celotno področje, na katerem velja manjšinsko šolstvo.

Na področju srednjih šol:

V splošni ureditvi je treba uzakoniti med posebnimi oblikami srednjih šol tudi posebno obliko Državne realne gimnazije in gimnazije za Slovence ter posebno ureditev specialne vzgoje dvojezičnih učiteljev v muzično-pedagoški srednji šoli.

Na področju vzgoje učiteljev:

a) V štirisemestralni pedagoški akademiji za zvezno deželo Koroško mora biti v zadostni meri zajamčena jezikovna in metodična izobrazba učiteljev za manjšinske šole.

b) V kuratoriju, ki ga je treba postaviti za to pedagoško akademijo, morajo biti zastopani tudi strokovni inšpektor za slovensko srednjo šolo in za slovenščino na srednjih šolah ter zastopniki slovenske manjšine na Koroškem.

c) Tudi pri izobrazbi učiteljic za ročna dela in gospodinjstvo je treba skrbeti za posredovanje potrebnega jezikovnega znanja pri učiteljah, ki bodo nameščene na dvojezičnih šolah.

Na področju poklicnih šol:

Z ozirom na to, da imamo Slovenci le eno samo srednjo šolo, bi bilo potrebno v obrtnih in trgovskih šolah, ki pridejo v poštev za južno Koroško, uvesti pouk slovenščine vsaj kot prost predmet.

Na področju privatnih šol:

Kakor pri konfesionalnih šolah se mora tudi pri šolah, katere vzdržuje kaka inštitucija slovenske manjšine, ob izpolnitvi zakonitih pogojev le-tem šolam podeliti pravico javnosti in jim dodeliti enako subvencijo kakor konfesionalnim šolam.

Na področju šolskega nadzorstva:

a) V sestav kolegialne deželne šolske oblasti in pri okrajnih šolskih oblasteh na Koroškem, ki so pristojne za področje dvojezičnega šolstva, je treba pritegniti tudi zastopnike slovenske manjšine.

b) Dokončna splošna ureditev nameščanja in delokroga uradnikov šolske nadzorne oblasti mora zajeti tudi posebno ureditev manjšinskega šolskega oddelka pri Deželnem šolskem svetu na Koroškem.

Na področju otroških vrtcev:

Z ozirom na vedno večjo razširitev otroških vrtcev tudi na področju veljavnosti dvojezičnega šolstva je treba skrbeti tudi za jezikovno in metodično izobrazbo otroških vrtnaric, ki bodo nameščene na otroških vrtcih, ki jih obiskujejo tudi slovensko govoreči otroci.

Na področju učiteljskega službenega prava:

V novem enotnem zveznem zakonu o učiteljskem službenom pravu je treba nujno uzakoniti in priznati večji delovni napor vodij in učiteljev na manjšinskih šolah v obliki dodatnega plačila ali v obliki primernega znižanja učne obveznosti, kakor je to tudi sedaj urejeno.

Kar zadeva glavne značilnosti avstrijskega šolstva in naloge avstrijskih šol je treba uzakoniti tudi načelo skupne vzgoje otrok večinskega naroda in manjšine pri polnem spoštovanju jezikovne in kulturne enakopravnosti v smislu načele 10 Deklaracije o otroških pravicah, ki ga je sprejel občni zbor Organizacije združenih narodov dne 20. 11. 1959 in ki se glasi:

„Otroka je treba zaščititi pred ukrepi, ki bi mogli pospeševati rasijsko, versko ali kakoršno koli drugo obliko diskriminacije. Treba ga je vzgajati v duhu razumevanja, strpnosti, prijateljstva med narodi, miru in splošnega bratstva ter v polni zavesti, da mora posvetiti svojo delovno silo in svoje sposobnosti službi sočloveka.“

Pri definitivni ureditvi šolskih kompetenc je treba upoštevati, da spada ureditev manjšinskih vprašanj, toraj tudi šolstva, v pristojnost zveze. Tu se je zlasti pri urejevanju vprašanj ljudske prosvete in ljudskih običajev treba ozirati na težnje manjšine.

Celovec, dne 15. junija 1962

Problematika po manjšinskem šolskem zakonu

„Jedro sleherne manjšinske zaščite je pravična in zadovoljiva rešitev šolskega vprašanja. Take novi, manjšinski šolski zakon koroškim Slovencem nikakor ni prinesel.“

To ni le ugotovitev koroških Slovencev po enem letu veljavnosti novega šolskega leta, ko smo to sporočili v svojih predlogih zunanjem ministru dr. Kreiskemu v marcu leta 1960 marveč smo koroški Slovenci to vedeli že neposredno po sprejemu zakona v parlamentu 19. 3. 1959, ko smo tudi takoj ta zakon načelno odklonili.

Čim dalj časa je ta zakon v veljavi, tem bolj postoja tudi šolsko vprašanje pereče. Če smo koroški Slovenci do sedaj k temu vprašanju več ali manj molčali, potem zato, da nam nihče ne bo mogel očitati, da smo samo negativni in nočemo tudi konstruktivno pomagati pri reševanju. Saj taka želja je bila tudi izražena v parlamentni debati pred sprejemom zakona, češ, slovenske manjšine ne bi smele ta zakon enostavno odkloniti!

Od sprejetja zakona 19. 3. 1959 bodo v tem letu preteklo že štiri leta. V tem času so bila že štiri krat vpisovanja v obvezne šole, torej doba vsekakor skušenj polna in dolga dovolj, da nam nihče ne more očitati zgolj negativizma, če ponovno opozorimo na važnost šolskega vprašanja in terjamo bolj pravično in bolj znosno ureditev. Tudi v omenjeni debati je bilo rečeno: „Hočemo zakon preiskusiti in potem soditi o njem!“

O negativnih, za nas nesprejemljivih določil zakona smo že dovolj pisali in svoje stališče tudi že jasno iznesli in utemeljili vladi. Na žalost pri tem nismo našli razumevanja, čeprav je v konkretnih razgovorih zunanji minister dr. Kreisky vsaj priznal, da mu je znano, da se s sedanjo šolsko ureditvijo nikakor ne strinjamo in da prizna, da ima le-ta tudi svoje slabe strani.

Zato tukaj ne bom ponavljal naših starih ugotovitev marveč se bom bavil bolj z družbeno- in narodno-politično pa tudi družinsko in človeško problematiko v zvezi s trenutno šolsko ureditvijo. „Ta zakon, ki ga bomo danes sklenili, more izpolnit, kar od njega zahtevamo le, če bodo vladali mir in toleranca ter medsebojno razumevanje“, je pravilno poudaril v svoji debati v parlamentu že socialistični govornik, narodni poslanec d. Max Neugebauer.

V tem je vendar družbena in narodno-politična ter družinska in človeška stran zakona in manjšinskega šolskega vprašanja.

Koroški Slovenci imamo iz dolgoletne zgodovine naše šolske borbe tozadevno trpke izkušnje. V arhivu avstrijskega vrhovnega sodišča so še številne nerešene pritožbe slovenskih staršev in slovenskih občin zaradi različnega pritiska in za-

radi krivičnih ukrepov raznih šovinističnih krogov, posameznih učiteljev in tudi oblasti na šolskem področju še izza avstro-orgske monarhije. Poskusi z gospodarskim pritiskom odvrniti za vzgojo pristojne od prijave otrok k dvojezičnemu pouku; vplivanje in hujskanje nemško-nacionalnih organizacij proti slovenščini v šoli in cerkvi; zaničljivo izražanje o slovenskem jeziku in slovenski kulturi pred učenci po učiteljih; potiskanje pouka slovenskega jezika na zadnje ure; ustrahovanje staršev, da se otrok zaradi tega, ker obiskuje dvojezični pouk, ne bo naučil v zadostni meri nemškega državnega jezika; slabše redovanje takih otrok in podobni ukrepi so danes samo obnova starih preizkušenih metod raznarodovanja potom šole. Novi zakon namreč teh možnosti ni odstranil marveč z določilom obveznih prijav naravnost ustvaril in takorekoč uzakonil. Tudi zaradi tega smo koroški Slovenci odklonil ta zakon in zavestno zagovarjali potrebo enotne dvojezične šole za vse otroke, katerih jezik je v prešolski dobi dokazano slovenski.

Sonderdruck der

Volkszeitung

An eine Wohnpartei!

TAGESZEITUNG FÜR KÄRNTEN UND OSTTIROL

Anzeigenannahme für Klagenfurt: Bahnpoststraße 30, Telefon 30-04
 Redaktionen: Telephone 35-03, 35-50; Verwaltung, Verlagsleitung, Anzeigenabteilung und Abonnements: Telephone 30-04, 51-18; beide Klagenfurt, Völkermarkter Ring 36
 Monatsabonnement Schilling 22,50
 Auslandsabonnement Schilling 44,-

Jahrgang 1958 **Klagenfurt, Mittwoch, den 25. September 1958**

ÖVP verlangt:

Sprachenzwang muß ganz verschwinden

Volkspartei begrüßt ersten Erfolg ihres jahrelangen Kampfes für die freie Elternentscheidung — Nur die Annahme des Drimmelschen Schulgesetzes kann ein Chaos im Minderheitenschulwesen verhindern — Erklärung der Kärntner ÖVP

Klagenfurt, 23. September (ED). Der jahrelange zähe und harte Kampf der Kärntner Volkspartei gegen den undemokratischen Sprachenzwang in den Schulen des gemischtsprachigen Gebietes Kärntens hat seine ersten Erfolge gebracht. Wedenig hat durch einen Erlass die unhaltbar gewordene Schulverordnung durch die unheimliche Dringlichkeit der Bevölkerung endlich Rechnung tragen müssen. Er war gezwungen, im Erlassweg jene freie Elternentscheidung endlich zu ermöglichen, für die die ÖVP kompromisslos gekämpft hat. Diese Kapitulation der Linken ist im Kampf um die freie Entscheidung über die Unterrichtssprache geradezu eine Sensation, die beweist, wie unhaltbar die sozialistische Haltung in der Südkärntner Schulfrage geworden ist.

Die Landespartei der Österreichischen Volkspartei hat heute zur neuen Lage im Kampf um die Freiheit der Schule in Südkärnten nachfolgende Erklärung beschlossen:

Seit Jahren kämpft die Österreichische Volkspartei gegen den undemokratischen Sprachenzwang in den Schulen des gemischtsprachigen Gebietes Kärntens. Die ÖVP unterstützt die Bevölkerung in ihrem Wunsch nach freier Entscheidung bezüglich der Unterrichtssprache an den Volks- und Hauptschulen Südkärntens. Die ÖVP setzte sich mit

sich offenbar unter Führung Wedenigs gegen das Elternrecht wandte. Während die SPÖ in der Kärntner Landesregierung ein Bundesgesetz forderte, verhindert dieselbe SPÖ im Nationalrat die Durchsetzung dieses Gesetzes.

Die zunehmende Erregung unter der Bevölkerung über die Schulfrage in

Unterrichtssprache selbst entscheiden dürfen.

Die Volkspartei erblickt in dieser Anerkennung des Elternrechtes einen klaren Erfolg ihrer eigenen unerschütterlichen Politik für die freie Entscheidung der Elternschaft, gleichgültig welcher Nationalität sie angehört, aber auch einen Erfolg der Elternvereinigungen, die in den letzten Wochen energisch für diese Rechte der Elternschaft gekämpft haben.

So sehr die Volkspartei es begrüßt, daß Wedenig endlich einen wesentlichen Grundsatz der ÖVP offen anerkennen muß, so wenig befriedigt sie der Versuch, im Wege eines rechtlich höchst unstrittigen Erlasses einen provisorischen Zustand zu schaffen, der über kurz oder lang das schon jetzt bestehende Chaos im gemischtsprachigen Schulwesen beseitigen muß.

Die dringende Forderung der ÖVP ist, daß die Elternschaft die freie Lösung in der

zum Grundrecht der Entscheidung der Erziehungsberechtigten bekennt, hat er selbst den bisherigen Widerstand der SPÖ gegen diese Bestimmungen im Drimmelschen Gesetzentwurf den Boden entzogen.

Die Volkspartei fordert daher die SPÖ in aller Öffentlichkeit auf, zu beweisen, daß es sich bei den Worten Wedenigs über das Recht der Erziehungsberechtigten um eine ernste Umkehr der sozialistischen Haltung in der Südkärntner Schulfrage handelt. Sie kann den Beweis durch nichts leichter und rascher erbringen als durch ihre Zustimmung zu dem im Parlament liegenden Drimmelschen Schulgesetzentwurf. Dieser Gesetzentwurf bringt für alle Eltern des gemischtsprachigen Gebietes die volle Entscheidungsfreiheit, während der

Očitno pa so naši narodni nasprotniki prav to hoteli in zaradi tega zahtevali ta zakon. Ni jim zadostovalo stanje po odpravi obvezene dvojezičnosti potom odloka deželne vlade z dne 28. 9. 1958 marveč so zahtevali še ta novi zakon. Pravilno zato ugotavlja narodni poslanec dr. Neugebauer v omenjeni paralamen-

tarni razpravi, da je z zakonom „večina na južnem Koroškem dosegla, kar je hotela“. Ali ni s tem že popolnoma jasno povedano, da ta zakon ni v korist manjšine marveč v prid večine! To potrjujejo tudi posledice: Iz leta v leto pada število prijavljenih! Kdo je kriv temu? Nemci se kaj radi izognejo temu odgovoru češ, da je to pač stvar Slovencev samih, njihove življenske volje in njihovega prizadevanja. To brez dvoma delno drži; a kdo bi mogel resno trditi, da kako ljudstvo samo zavestno hoče svojo propast, svojo smrt? Taka trditev je nelogična in njena resničnost protinaturalna!

Pač pa drži uresničevanje te trditve v praksi na strani večine, ki v Državni pogodbi prevzete manjšinske zaščite ne tolmači kot pozitivno-pravne obveznosti, da bi slovensko narodnost s pozitivnimi ukrepi pospeševala in krepila, marveč jo razume samo kot obveznost, da razvoja naravne svojstvenosti manjšine ne zavira in jo ščiti proti napadom. Krepitev in razvoj manjšine sta po tej interpretaciji odvisni zlasti od zavesti posameznih članov manjšine in tako gledano je razvoj, ki vodi do krepitve ali slabitve manjšine, zgolj sociološki proces^o.

Konkretno je dobilo to gledanja izraza tudi v manjšinskem šolskem zakonu, ki zahteva od posameznih pripadnikov manjšine posebno prijavo otrok k pouku maternega jezika in predvideva dodatno še posebno ugotavljanje manjšine. Država toraj sama sili manjšino, da čimbolj skrbi za krepitev svoje zavesti in se postavi v obrambo proti vsem tendencam, ki pospešujejo njeno slabitev, pa naj so to prisilni ali drugi načini raznarodovanja ali pa naravni pogoji.

Da je to prizadevanje manjšine v praksi nujno obramba proti večini, ki naravno vodi do medsebojnega trenja, če ne do izrazite nacionalne borbe, je razumljivo.

Koroški Slovenci smo tak razvoj hoteli preprečiti in v tej naši, brez dvoma demokratični in humanistični koncepciji manjšinske politike, da med manjšino in večino ni nujen boj, marveč da je možno in potrebno mirno sožitje, je glavni vzrok, zakaj predmetni manjšinski šolski zakon in v njem zlasti določili o potrebi posebnih prijav otrok k pouku materinščine in o predvidenem ugotavljanju manjšine tako resno odklanjamo. Zato smo o priložnosti splošne avstrijske šolske reforme še ponovno poskusili, da bi dosegli naši sodobni koncepciji manjšinske politike odgovarjajočo šolsko ureditev. Toda vlada in parlament sta tudi topot šla mimo naših predlogov, ki so bili konstruktivni, saj so izvirali iz težnje, da naj bi manjšina ne bila tuj element v državi, marveč integralni del splošne avstrijske družbe. Tako pa v novi šolski reformi manjšinsko šolstvo ni zajeto niti ni zakon še docela izveden, ko dodanes še nista rešeni ne vprašanje zasedbe ne vprašanje kompetence v zakonu predvidene šolske nadzorne oblasti. Mimo tega, da predstavlja zaradi predvidenega ugotavljanja manjšine zakon tudi še

^o Felix Ermacora, Die Kärntner Minderheitenfrage als Rechtsproblem, v reviji „Der Donauraum“, 5. letnik, prvi zvezek 1960, str. 12.

provizorij, so mu kumovali popolnoma nedemokratični in nesodobni pogledi na reševanje manjšinskih vprašanj. Zato pomeni v novi moderni avstrijski šolski organizaciji tudi absolutno nesodobno tvorbo, ki nujno terja svojo šprembo v osnovi, v kolikor nekaterim določilom z novimi avstrijskimi šolskimi zakoni sploh že ni bilo več ali manj derogirano. Mnenja smo namreč, da v današnjem času splošnega prizadevanja za vsestranko medsebojno integracijo in široko koeksistenco ni več mesta za zakon, ki nujno sili v razdor in obrambo.

Kadar pa gre za obrambo življenskih interesov, le-ta zahteva borbo na življenje in smrt. Južnotirolski primer je svetu dovolj jasno pokazal, kam politika nerazumevanja teženj manjšine po večini lahko vodi. Koroški Slovenci smo zvesti načelom sodobne koncepcije manjšinske politike tako pot in tak način reševanja manjšinskih problemov vedno in odločno odklanjali. Pač pa nas absolutno nerazumevanje pristojnih farktorjev za našo sodobno manjšinsko šolsko koncepcijo zlasti na šolskem področju sili, da bomo po eni strani nadaljevali našo borbo proti nesodobni trenutni šolski ureditvi, po drugi strani pa skrbeli za čim bolj ugoden „sociološki proces“ v korist krepitve naše manjšine. Če bo zaradi tega prišlo do nepotrebnega trenja in do ogrožanja mirnega sožitja, ni to naša krivda! Naše tozadevno prizadevanje, ki smo ga prisiljeni po sedanjih izkušnjah in po kvarnih posledicah tako imenovanega manjšinskega šolskega zakona resno ojačati, je zakonito fundirano! Ž njim izpolnjujemo samo to, kar od nas država v zakonu zahteva in kar od nas zlasti terjajo življenski interesi našega ljudstva.

dr. Franci Zwitter

Za mir med narodni
(spomenik avstrijskim vojnim žrtvam na pokopališču v Ljubljani)

Državna realna gimnazija za Slovence

M. R.

Koroški Slovenci do leta 1957 nismo imeli svoje srednje šole, dostopne pa so bile vse nemške srednje šole.

Člen 7 Državne pogodbe za Avstrijo z dne 15. majnika 1955 določa v svojem drugem paragrafu pravice koroških Slovencev in gradiščanskih Hrvatov na šolskem področju in pravi med drugim, da imajo Slovenci na Koroškem in Hrvati na Gradiščanskem pravico do sorazmernega števila lastnih srednjih šol.

Na tej osnovi je prosvetni minister dr. Drimmel 9. maja 1957 dekretiral gimnazijo za Slovence, ki je bila spočetka poskusna šola, dokler ni z manjšinskim šolskim zakonom z dne 19. marca 1959 dobila trdne zakonite podlage.

Jeseni leta 1957 je pričela Državna realna gimnazija in gimnazija za Slovence v Celovcu delovati s prvimi tremi razredi. Šola je tedaj štela 100 fantov in deklet. Po predpisih smejo to avstrijsko srednjo šolo obiskovati le avstrijski državljani, medtem ko so vse ostale avstrijske srednje šole dostopne tudi inozemcem.

Iz leta v leto je šola rasla, zaupanje staršev do šole se je utrjevalo in tako šteje šola v šolskem letu 1962/63 v 11 razrednih 297 učencev, 202 fanta in 95 deklet.

Prvič je na šoli osmi razred in tako bo junija meseca 1963 na šoli prva matura. Taka matura obsega na slovenski srednji šoli pet pismenih nalog in sicer iz slovenščine, nemščine, latinščine, grščine ali angleščine in matematike. Vsak dan pišejo dijaki seve samo eno nalogo. Tem pismenim nalogam sledijo potem ustni izpiti. Tu pa ima vsak dijak možnost, da si izbere po en predmet iz sledečih treh skupin:

Skupina A: Verouk, slovenščina, zgodovina, filozofija, glasba in zgodovina glasbe, umetnost in zgodovina umetnosti.

Skupina B: Nemščina, latinščina, grščina, angleščina in ruščina.

Skupina C: Zemljepis, prirodopis, fizika, kemija, matematika.

Želimo vsem fantom in dekletom na slovenski gimnaziji pri tem prvem življenjskem preizkusu mnogo sreče.

Treba je še nekaj pojasnil glede jezikov. Slovenščina in nemščina sta po učnem programu enako močno zastopani od prvega do zadnjega razreda. Latinščine se obvezno učijo vsi dijaki od tretjega razreda do mature. V petem razredu imajo dijaki možnost izbire med angleščino in grščino. Ko pa so se enkrat odločili, je ta odločitev obvezna do mature. Praktično je tako, da se približno četrtina do tretjine razreda odloči za grščino, ostali pa za angleščino. Od šestega razreda naprej se poučuje na šoli kot prostovoljni predmet tudi ruščina, tega pouka pa se udeležujejo skoraj vsi dijaki.

Kakor na vseh avstrijskih šolah imajo tudi dijaki na slovenski gimnaziji v Celovcu možnost, da v petem razredu izbirajo med glasbo in zgodovino glasbo ter umetnostjo in zgodovino umetnoti. Tudi ta odločitev velja potem do mature.

Glede snovi ima šola isti program kakor vse avstrijske realne gimnazije oziroma humanistične gimnazije.

Zrelostno izpričevalo daje seve absolventom te slovenske srednje šole iste pravice na vseh področjih glede službe in glede študija na univerzi kakor maturitetno spričevalo vsake druge avstrijske srednje šole.

Poseben praznik na šoli pa je kulturna prireditev . .

Glede učnih knjig je treba pripomniti, da so profesorji poleg svojega šolskega dela napisali že sedemnajst učbenikov. Za pouk nemščine pa so v uporabi iste knjige kot na odgovarjajočih nemških šolah.

Ne smemo pa prezreti, da je popoldanski pouk slej ko prej velika dodatna obremenitev za mladino in za učiteljski zbor, saj to stanje traja že 6 let in mora biti vsa naša skrb posvečena zahtevi in stremljenju, da pride šola v doglednem času do dopoldanskega pouka.

Poseben praznik na šoli pa je kulturna prireditev ob koncu šolskega leta, ki si je pridobila že nekako tradicijo. Pevski zbori se brez vsakega pridržka lahko postavijo pred javnostjo. Lansko leto pa smo videli v Delavski zbornici, da so tudi na področju telesne vzgoje prav zavidljivi uspehi, isto velja za risanje in ročna dela, saj so razstavili dela in slike, ki bi se tudi kje drugod lahko pokazale.

Po vsej verjetnosti pa smemo za sklep šolskega leta 1962/63 pričakovati posebno šolsko slovesnost, saj bo šola proslavila svoje prve maturante.

Spomini doktorja Josipa Šašla

Dr. Julij Felaher

Dalje ko se oddaljujemo od dneva smrti doktorja Josipa Šašla, tembolj ga pogrešamo. Saj nas je zapustil komaj pred dobrimi osmimi meseci — 24. aprila lanskega leta. Kako je bil plodovit in delaven — za koristi koroških Slovencev. Redki so taki med koroškimi slovenskimi intelektualci. Še dolga leta bomo črpali iz njegovih spisov za utemeljitev osnovnih življenskih pravic koroških Slovencev. Njegovi članki iz socialno-političnega polja in iz politične zgodovine koroških Slovencev, iz koroškega imenoslovja in etnografije so tako temeljiti in dokumentirani, da jih tudi naši nasprotniki na Koroškem ne morejo izpodbiti. Šašel je snoval in pisal na resnici in pravici brez vsakega nacionalnega šovinizma, bil je skozi vse svoje življenje borec proti zatiranju in krivici, za tlačene in izkoriščane.

In tako nam bo skozi leta še govoril doktor Josip Šašel, čeprav mrtev — živo in prepričevalno v svojih „Spominih“, ki jih nameravamo objavljati v odlomkih vsako leto v Koledarju Slovenske Koroške. Veliko zanimivega bomo iz teh „Spominov“ zvedeli od doktorja Šašla, ki mu je prezgodnja smrt preprečila, da bi spisal svoje spomine do konca. Toda četudi so ostali le fragment, bodo ostali dragocen dokument in z ostalimi njegovimi spisi še poznim koroškim slovenskim rodovom pojasnjevali težko borbo, ki so jo koroški Slovenci v Šašlovi dobi bojevali za svoj narodni obstoj.

Dr. Šašel je začel pisati svoje spomine dne 17. novembra 1947. Prvi zvezek, ki je velikega formata, obsega 298 z roko pisanih strani z 29 prilogami-dokumenti, neštetimi slikami in rodovniki. Ta del spominov je Šašel končal 14. marca 1949 — torej v enem letu in pičlih štirih mesecih. Prvi zvezek vsebuje poleg uvoda še poglavja: Karavanke, Ljubelj, Sopotnica, Brodi — skupaj 19 strani, ki jih v naslednjem objavljamo. Nadaljnja obširna poglavja obravnavajo krajevno in politično zgodovino Slovenjega Plajberga in zgodovino nešteti slovenskih rodbin iz dobe fevdalizma do prve svetovne vojne in fevdalcev grofov Duklasov in Dietrichsteinov v Rožu, ki so izžemali slovensko prebivalstvo do leta 1848.

Drugi zvezek, ki obsega 33 z roko pisanih velikih pol in številne fotografije, obravnava življenje Šašelnovih staršev na Humberškem gradu, kamor so se preselili iz Slovenjega Plajberga. Zelo živo so opisane socialne razmere tiste polfevdalne dobe in fevdalna uprava.

Z veliko pridnostjo in vztrajnostjo je doktor Šašel v svojem življenju zbiral gradivo in študiral zgodovino svojega domačega kraja in posebej še Roža, da je na podlagi tega napisal 331 strani (vel. formata) spominov, ki jih je delno povezal z lastnim doživetjem posameznih dogodkov. To bi zadostovalo za tisk obsežne knjige kot lep prispevek k socialni in politični zgodovini koroških Slovencev. Z objavo odlomkov iz teh „Spominov“ v vsakoletnem Koledarju Slovenske Koroške, bo vsaj delno dosežen namen, za kar se imamo zahvaliti tudi soprogi pokojnega doktorja Šašla in njegovemu sinu Jarotu, ki sta dovolila objavo teh spominov. Objava „Spominov“ pa naj velja tudi v počastitev spomina doktorja Josipa Šašla in njegovega dela!

Dr. Josip Šašel

Et meminisse juvabit . . .

(Da se ne bo pozabilo)

Te krilate besede odmevajo skozi stoletja in tisočletja, one izražajo z našim bitjem povezano stremljenje vedeti: od kod smo? Pod to devizo se je pisala zgodovina, ohranjevali so se spomeniki preteklosti in ustanavljali muzeji, hotela se je obdržati preteklost živa in čvrsta, nepremakljiva. Čim daljšo preteklost imajo narodi in rodovi, tem več se nakopiči teh usedlin, tem bolj so misli in pogledi obrnjeni nazaj — nastane okosteneli konzervatizem, ki hoče preprečiti razvoj in napredek.

Tedaj prodre nasprotno bistvo naše narave, stremljenje k novemu, v bodočnost k napredku. Večno bo ostal resničen smisel grškega izreka: panta rhei . . . Le tekoča voda je zdrava in užitna, zastana se osmradi! In hvala bogu, da je človeštvo še sposobno prodreti jezove in pregraje preteklosti ter v novih strugah iskati nova boljša pota. Razbesnele, spočetka obupno kaotične vode vedno najdejo one naravne in nujne struge, v katerih se umirijo, očistijo in postanejo prozorne.

Ko je neposredno pred pravkar minulo svetovno vojno nad Slovenci začel vedno bolj prevladovati politični klerikalizem, sem se začel resno bati, da se vleže na nas kot svinčena plast reakcije (kakor na Španijo), izpod katere se narod ne bi mogel več dvigniti. Še premoremo zdrave sile, sile, ki so pognale celo težkokrvne Korošce na ognjeviti partizanski podvig . . . Iščemo nova pota.

Ko sem se torej po preteku svojega aktivnega udejstvovanja v državni službi odločil zapisati svoje spomine, ne delam tega, da bi nakopičil kak balast . . . Res pa je, da to delam nekako iz potrebe starca, kateremu je pogled že obrnjen nazaj,

da sam premeri svojo življensko pot ter tudi drugim pové v novem času in novih razmerah to, kar je bilo v starem in odživelem zanimivega.

Kajti bliskovito se vrtilo kolo časa. Moji dedi so živeli še v fevdalnih razmerah, prav dobesedno: mati moje matere je hodila še na raboto na grajščino Humberk, oče mojega očeta pa je za francosko vojsko gonil rekvirirano živino. Po ruski revoluciji sem bil prepričan, da bodo moji otroci doživeli zlom kapitalizma tudi pri nas. Pa se je zavrtilo hitreje, doživel sem to še sam! Vse to naravnost sili k izpovedi.

Iz zavetja Karavank, od tam, kjer se povzpnejo najvišje in kjer so na severni strani moji predniki najgloblje prodrli v njih nedra, me je usoda vrgla v široki svet, v vrtnice dveh svetovnih vojn, me dvignila na vrhove človeškega spoznanja.

K a r a v a n k e

Kako eksotično, nekako romantično, za nas Korošce pa usodno imel! Še ni minulo stoletje, odkar so ga učenjaki iz poročil starih geografov po poldrugi tisočletni pozabljenosti izkopali in vpeljali o dnevno rabo. Tolmačijo ga iz keltščine, v kateri je beseda menda pomenila „kameniti travniki“. Če je to res, potem se je to ime moglo dati samo z južne strani, kjer pobočje glavnega grebena ni tako strmo odsekano, kakor na severni strani, prav nič podobni travnikom. Prvi zlog „kar“ je menda še danes ohranjen v nemški besedi „Karr“, prejkone tudi v besedi „kêr“, ki no Obirskem pomeni isto, kakor drugod „čer“. Zadnja dva zloga se nahajata tudi v imenu vasice Lovanke blizu Doberle vasi. — Ime „Karavanke“ je znano tudi dalje na našem jugu. Koncem leta 1917 je prišel k vojaškemu armadnemu sodišču v Celovec, kjer sem bil tedaj dodeljen, avditor (sodnik) Filipović, ki je pogorje Karavanke šele tam odkril in meni pravil, da je kot gimnazijec na Sušaku slišal, ko so prodajalke-Ličanke (kmetice iz Like) pevajoč ponujale „dunje ranke, hruške karavanke“.

Domačini imena Karavanke ne poznajo, v kolikor se ga niso priučili od tujcev ali iz tiska. Na splošno pravijo „planine“ (kakor tudi drugod po Slovenskem za visokogorje), dočim imenujejo nizko hribovje severno Drave (južno Celovca) Gûre (= gore, nemško Sattnitz), prebivalce teh Gur pa Gorjance. Prebivalci ravnine okoli Celovca do Velikovca pa so Poljanci, Gorjanci in Poljanci si tudi drugod na slovenskem ozemlju stojijo nasproti, na primer Poljanci okoli Pliberka in Gorjanci na Strojanskem hribovju. To so gotovo starinska imena. Prebivalci v doleh in dolcih Karavank pa se na splošno imenujejo Rútarjani, ti obljudeni kraji so: Rute, kar kaže, da so bile te višine dosti pozneje, šele v dobi nemškega fevdalizma naseljene.

Prej menda za naselitev ni bilo potrebe. Tako so Karavanke dolga stoletja tvorile naravno pregrado med zgornjim Posavjem in koroškim Podravjem, med takozvano celovško kotlino, kjer se je zgostila naša prva državna tvorba, ki je radi preozkega prostora usahnila, predvsem, ker ni imela prometne zveze

z ljubljanskim poljem. Čeprav je ves ta svet spadal v prvotno Karantanijo, ga je že Karel Veliki raztrgal s tem, da je Dravo določil kot mejo med oglejsko patriarhijo in solnograško nadškofijo, meja, ki je obstala celo tisočletje — pa samo v cerkveno-upravnem pomenu. Tudi politično-upravno mejo so nemški fevdalci kmalu izpostavili po rezu Karavank in ta meja je — prvič v zgodovini — po plebiscitu 1920 — postala tudi državna meja. Tako tvorijo Karavanke debelo, predebelo brazgotino na našem živem narodnem telesu. Kajti niso še postale narodnostna meja, kar še nikdar v zgodovini bile niso, niti v keltski, niti v rimski dobi.

Kdaj in od kod se je vdahnila ljudska duša v ta rimski gorski svet Karavank, ki je moral biti sprva dosti divji, neobljuden? Za najstarejšo dobo je možno postaviti neke domneve, za srednji vek, v katerem se je izvršila gostejša poselitev, pa ni možno z gotovostjo odgovoriti, dokler ne bodo izdani razpoložljivi viri, zlasti dokler niso publicirana arhivalija¹ (čerbarji!) z graščine Humberk, kamor se je prenesel tudi arhiv v Jožefinski dobi razpuščenega Vetrinjskega samostana. Vsa ta arhivalija so se nekako do leta 1910 hranila v posebni sobi na graščini Humberk; moj oče, ki je bil od leta 1891 do 1905 najemnik graščinskega polja, je v onem času enkrat še bil v tej sobi, pokazal mu jo je graščinski pisar Eder, ki mu je predložil tudi najstarejšo listino, menda iz 12. stoletja, ter mu pri tem tudi povedal, da se ves oni arhiv drži strogo pod ključem, mnogi nemški učenjaki (profesorji), da so se že potegovali za dostop in vpogled listin, pa se jim ni dovolilo. Kmalu po letu 1910 se je fidej-komisarično p o s e s t v o² grofov Dietrichsteinov na Humberku s prodajo baronu Wittgensteinu pretvorilo v denarni fidejkomis in humberški arhiv se je tedaj prenesel v celovški muzej Rudolfinum, kjer ga je vzelo v oskrbo Koroško zgodovinksko društvo. Tam se menda še sedaj nahaja, ni mi pa znano, da bi bilo kaj bistvenega objavljeno.

Domneva se, da je presekala Karavanke na Ljubelju (tudi starinsko ime) neka slabejša prometna žila — menda steza za ljudi in tovarno živino. Na to kaže vrsta najdišč kamnov z rimskimi napisi od Virunuma na jug, zlasti na gradu Humberk³, Podljubeljem in v Brodeh⁴. Tudi ime Brdi — to je brodje, kotlina od Sopotnice na jug do neposrednega podnožja Ljubelja, kaže po sporočilu domačinov na to. Med temi se namreč vzdržuje staro ustno sporočilo, da je pred dograditvijo sedanje ljubeljske ceste vodila preko Ljubelja steza, po kateri so — mestoma, v strminah z veliko nevarnostjo — tovorili na mulah in oslih tudi blago. Ta steza se je vila ob ljubeljski Borovnici ter so po njeni sledi morali potujoči ta potoček večkrat prebroditi, dokler se steza ni povzpela v Kozji hrbet na Pošnikarjevi gori. O tem, kakor tudi o domnevah nadaljnje naselitve sem s folklornega stališča poročal v člankih v Planinskem vestniku⁵. Že poprej pa sem se trudil podati nekako folklorne slikice teh krajev s članki v „Življenju in svetu“⁶ ter v Planinskem vestniku⁷.

Svet ob poti na Ljubelj

Zgodovinske podatke za prednje članke sem zbral iz: „Handbuch der Geschichte der Herzogthumes Kärnten“ (Ankershofen do leta 976, Herman do leta 1857 ozir. 1859), Jaksch, Geschichte Kärntens do leta 1335, zlasti pa iz podrobnejših lokalnih razprav zaslužnega slovenskega zgodovinarja, župnika in dekana Štefana Singerja in sicer v treh knjigah: Kultur und Kirchengeschichte I des unteren Rosentales (Singer I), II des oberen Rosentales (Singer II), III des Jauntales (Singer III), v katerih je sistematično zbral, po potrebi razširil ali skrajšal prejšnje slovenske članke istega predmeta, katere je objavljajal v na-božnem listu za Korošce „Nedelja“, letnik I — 1926 do letnika XIV — 1939. Njemu gre res velika zasluga, da je tako zgodovinske vire, dostikrat samo njemu dostopne, kakor tudi ljudsko tradicijo združil v pregledne in podrobne slike kulturnega in družabnega razvoja opisanih naših krajev prav do svoje mučeniške smrti vsled razbojniškega Hitlerjevega nasilja. Dekan Singer je bil sin po domače Helfarja na Strugi, občina Borovlje, starega slovenskega rodu; pri hiši so hranili stare listine ter je Singer te listine in ustno sporočilo obdelal v rokopisni zgodovini rodu in hiše, katero je meni pred kakimi 30 leti kazal in ki se bo verjetno še hranila ali pri hiši ali pa v župnišču v Kapli ob Dravi, kjer je bil Singer nazadnje župnik, če ni bila v zadnji vojni uničena. Ime Singer nima z židovstvom prav nikakve zveze, izhaja od kmetije po domače Žingar (nemško Singer) na polici severnega pobočja gore Žingarce, ki je sama to sedanje ime dobila iz prvotne Sinja gore (nemško Singerberg, iz tega zopet Žingarca!).

Iz najstarejših zgodovinskih virov je predvsem razvidno, da je že v rimskih časih obstojala neka pot črez

Ljubelj

ter da bo to najstarejše konkretno ime v tem svetu. Z imenom Karavanke vred spada to ime nedvomno v predslovensko dobo. Besedni koren bo menda isti, kakor v imenih Ljubljana, Ljubno, Leoben, Leibnitz, mogoče tudi Libeliče, Libuče, Libačja (Ličja ves, Leibsdorf) v občini Pokrče ali (Leibnitz) v občini Otmanje, Lobnik, Labot in toliko drugih. Ni mi znano, če so filologi že dognali prvotni pomen teh besed, značilno pa je, da se ta imena nahajajo samo v goratem svetu⁸.

Po izročilu Rutarjanov se je prvotni prelaz nahajal nekoliko bolj zapadno od sedanjega ter je steza od tam doli prišla na sedanjega Ridovca ob vznožju strmine. Dvomim pa, da bi bil ta prelaz prečkal Zelenico, kakor piše Singer I, str. 11; na strani 12 pa piše, da se je rimski kamen, ki se je nahajal na samem prelazu, leta 1885 prenesel v lapidarij⁹ deželnega muzeja v Celovcu, kjer je zabeležen pod števil. 231.

Rimska pot se je potem vila ob ljubeljski Borovnici tako, da je bilo treba potok večkrat prebroditi, zato je ta dol od Ljubelja do Sopotnice dobil ime Brodí, to je brodjé, dokler da je nekoliko pod sedanjo cerkvijo Sv. Lenarta zavila steza zopet v strmi breg Kozjega hrbta na po domače Tepija, Pekca, Plesnovca in Pošnikarja na vrhu, da se je tako ognila globeli ob sedanjem Hudičevem mostu in Za Čepo, kamor izginja potok. Ta proga je bila tedaj neprehodna. Od Pošnikarja je pot zavila na po domače Bukovnika in v jarek Žabnice doli, katero je bilo treba prebroditi, nato pa se zopet povzpeli na strmo pobočje Žingarice (Grintovca) do po domače Kozanjaka v Sopotnici. Od tam je vodila pot po Veliki Ravni, nato pa doli po vzhodnih Žlihah Žingarice (Werenpoh) na sedanjo Kurjo jamo, kjer je stal stari Podljubelj, ki je bil leta 1348 docela zasut in sedanji Podljubelj ob Borovnici.

Toliko pomni ljudstvo v Rutah. Singer I, str. 12 in 16 piše, da je prvotna rimska pot tekla ob Borovnici dalje do izliva v Dravo, kjer so pri takozvanih Cirkelcah (Cerkvicah)¹⁰ potujoči morali na brodu prečkati Dravo in na oni strani nadaljevati pot po strmini na Gúre gori menda na Žihpolje.

Ali se je že v rimski dobi nahajal v gorskem svetu ob Ljubelju kak stalni naseljenec? Ali je bila ta prometna žila tedaj tako važna, da so jo Rimljani kakorkoli zavarovali? Možno, zlasti možno od časa do časa. Kajti na tej črti se je našlo več rimskih kamnov: že omenjeni na vrhu prelaza, potem napisni kamen v križu pod sedanjo cerkvijo Sv. Lenarta¹¹, v cerkvi Podljubeljem in na Žihpoljah ter v graščini Humbek¹². Neko važnost je ona pot gotovo imela, kajti izdatno je skrajšala pot iz Virunuma v Emono, tedanja važna središča severno in južno Karavank. Opozarjam tu na ime Teponius, ki se nahaja kar

na dveh rimskih kamnih v Brodéh in na Humberku ter ni izključeno, da živi še danes v imenu kmetije Tepej dalje. Ta kmetija leži na polici vzhodnega pobočja Kozjega hrbta: to pobočje je v splošnem izredno strmo, na njem je le malo udobnih mest za naselitev in poljedelstvo, ob poteku prej opisane rimske poti pa je najpripravnejša gotovo polica pri Tepeju.

Zlasti burni časi naselitev Slovencev ter sploh selitve narodov so mogli nagnati v zavetje tega gorskega sveta kake staroselce, živeče prej v razmeroma mirnih razmerah poltisočletne rimske dobe. Za malo verjetno pa smatram — kar domneva Singer I, str. 83, vsaj za sosednje Sele, da je nižinsko prebivalstvo pred madžarskimi vpadi bežalo v ta svet. Kajti Madžari so na svojih roparskih pohodih drli ali severno, ali južno mimo Koroške o ožjem pomenu besede, na ta koroški svet pa niso prišli (Jaksch I, str. 112).

Sele pozno v visokem srednjem veku posvetijo pisane listine v ta gorski svet. Kot prva se oglašá listina z dne 2. novembra 1239 (Kos V, 719) izstavljena samostanu Stični v prid samostana Vetrinjskega od oglejskega patriarha: pripoveduje se, da je že „nekdaj“ podaril patriarhu njegov brat Henrik, mejni grof istrski „ecclesiam sancti Leonardi in monte Leuvel sitam“ (cerkev sv. Lenarta ležečo na gori „Leuvel“). Ta Henrik je kakih 10 let prej umrl, bil je sin merovskega vojvode Bertolda, imel je ženo tudi iz rodu Andechsov. Iz tega se dá sklepati, da je bila cerkvena sv. Lenarta že prej postavljenja, gotovo za potrebe lokalnega prebivalstva, posebno pa za potrebe potujočih; po omenjeni listini naj bi se stalno vzdržala gorska soba s slamo, popravljala naj bi so pota in mostovi na Ljubelju, tam smejo menihi napraviti novine, da bi mogli izdrževati živino.

O usodi te crkvice poroča Singer I, str. 129 do 132.

Še bolj konkretno posveti listina iz l. 1253 v te kraje, s katero je po navedbi Singerja I, str. 123 koroški vojvoda Brnád (Bernhard) podaril Vetrinjskemu samostanu „Land und Wald am kleinen Loibl an der Sapotnitz, den östlichen Teil des Bodentales, die Umgebung des dort noch jetzt sichtbaren Sees im Boden“ (podaril zemljo in gozd na malem Ljubelju ob Sapotnici, vzhodni del Podna, obrežje še sedaj tam vidnega jezera v Podnu). Ista listina se omenja tudi v „Nedelji“, II, str. 126. Žal nimam originalnega besedila te listine. Važna je namreč, ker se v isti prvič omenja slovensko ime

Sapotnica,

iz katerega je možno sklepati predvsem, da so tu prebivali Slovenci, ki so dali to konkretno in značilno ime in sicer kakor se dá iz zgornje citacije sklepati, p o t o k u, ki priteče izpod Vrtače oziroma iz Podenskega „Jizarca“ ter se po kratkem toku v Podnu ob navpičnih čereh Póšine zgublja v neprehodno sotesko (staroslovensko „sopot“), da se tam združi z ljubeljsko Borovnico. Če se v listini nahaja že ime „Bodental“, ki obstoja še danes v obliki Poden in Podentol,

se je to moglo prav dati od gosposke bodisi vetrinjske ali humberske, ali pa se je tako ponemčilo kako slovensko ime kot na primar Podol, Podolec, kar je tu običajno geografsko poimenovanje. Krajevna slovenska imena so se tedaj na debelo ponemčevala, dostikrat napačno, kot to navaja „Nedelja“ II, str. 103 in III, str. 138 Huntzdorf iz leta 1216 za Podsinja ves, kos V, str. 880 Zwissen Vorelitz za Medborovnico. Ime Sapotnica pa se sprav gotovo ni tako skovalo, samo domačini Slovenci so mogli tako prikladno poimenovati p o t o k, izgubljač se v „sopot“. Nastanek imena Sopotnica se je danes zgubil iz ljudske zavesti, oni potok se danes imenuje Žabnica, ime Sopotnica pa se je ustalilo na skupino hiš (Kozánjak, Sopotnjak, žandarmerija) pri cerkvi sv. Magdalene na kraju, ki se v nemških kartah označuje kot Klein-Loibl; po njih celo slovenska specialka voj. geogr. inštituta: Mali Ljubelj. To poslednje ime pa je danes res samo „papirnato“, domačinom neznano. Sedlo ljubelske ceste med Grintovcem v Žingarici in Čepo imenuje ljudstvo danes T a b o r, gotovo iz turških časov¹³. Nedvomno pa je ime „mali Ljubelj“ za časa izstavitve predmetne listine bilo v rabi, samo: Kaj se je z istim označevalo? Današnji Tabor? Pa to ni bila najvišja vzpetina poti pred pravim „velikim“ Ljubeljem, kajti ta pot je še nadalje vodila na dosti višjo Póšino. Ali ni bil tu oni „mali Ljubelj“? Tudi ime Póšina je tako staro, da se je etimologija istega izgubila iz ljudskega spomina, kakor pri Sopotnici; danes se bolj misli na so-potje, na stek potov, česar pa nekdanj tu ni bilo. Tolmači se pa tudi Za-potje! Póšina je nastala iz Povésina — skala povesnjena nad prepadom — iz tega Povšina, Póšina. Na tej Póšini leži mala kmetija Póšnikar (nemško Poschinger), o tej domačiji pa se vzdržuje ljudsko sporočilo, da je n a j s t a r e j š a hiša v teh Rutah ter da je tu bila v starih časih gostilna (vetrinjski hospic⁹).

Ime Póvšnar je, mislim, ob Kamniških planinah običajno, kakor je tudi drugod po slovenskem svetu dosti geografskih imen, tvorjenih z besedo „sopot“. Mislim, da sém spada tudi ime znane obmejne reke Sotla iz Sopot-la, dalje krajevno ime Sótensko iz Sopotensko blizu Šmarja pri Jelšah, čigar prebivalci se nazivajo Sotoláni = Sopotlani = Soptlani.

Še ena dokumentirana fevdalna transakcija, nanašajoča se na te soteske, je tu važna, Singer I, str. 123, navaja, da je koroški vojvoda Henrik izročil Vetrinjskemu samostanu leta 1330 od njega ali njegovega prednika sezidano cerkev sv. Magdalene „v Sopotnici“ s tem, da tam postavi hospic, kjer naj prebiva duhoven radi pogoščevanja-prenočevanja in varnosti potujočih. Singer omenja, da je tam vojvoda imel svojo muto do leta 1680¹⁴. Zanimivo-muta! Od kedaj? Prometna žila je torej postala dosti važna in donosna!

S kakimi težkočami se je promet tedaj boril¹⁵, je razvidno iz Harmann, Handbuch der Geschichte des Herzogtums Kärnten, II. Abt., Heft 1, str. 557 in 543, iz katerih je razvidno, kako sta mesti Beljak in Velikovec spletkarili proti ljubeljski poti in se je obseg prometa na takih poteh in cestah predpisoval ozir.

dirigiral od deželnega fevdalca. Naglo se bliža čas, ki bo naravnost zahteval zgraditev ceste, to je vozne poti čez Ljubelj. Graditev te ceste nazorno prikazuje Singer I, str. 124 in naslednj.

Koncem avgusta 1728 se je po tej ponovno razširjeni cesti slavnostno vozil cesar Karol VI.; vrh Ljubelja so bile tedaj postavljene piramide¹⁶, ki še danes stojе. Prav živo se je ohranilo ljudsko sporočilo o tem dogodku, kako je cesar v Brodeh želel govoriti s kakim domačinom ter so mu predstavili Petra kot *edinega*, ki je znal nemško. „A du bist der Dajčpeter“, ga je nagovoril cesar in ime Dajčpeter mu je potem ostalo ter se ohranilo do danes kot domače ime znane gostilne.

Tako je torej ta gorski svet med Ljubeljem in Sopotnico, dol

Brode

izoblikovala in izobličila, lahko se reče, edino ljubeljska pot, ki je iz skromnih početkov prinesla z naraščajočim prometom življenje v to divjino. Tihi korak pešcev in stopicanje natovorjenih živinčet je čim dalje bolj pregluševalo škripanje koles težko naloženih vozov, težki korak marširajočih vojsk, za katere je bila cesta zgrajena, tod se je razgledal bojni krik Turkov in Francozov, najbolj stalno pa idilično poštni rog. Ves ta promet je privabljal vedno več naseljencev — cesto je bilo treba stalno popravljati, zlasti od razdejanj hudournikov, pozimi pa držati tir prost od zametov, voznikom je bilo treba pomagati s priprego na višjih strminah itd. Mogočno je pulzirala ta prometna žila do sedemdesetih let preteklega stoletja, ko je nova železnica Maribor—Franzensfeste njej odtegnila glavni tovorni promet in je na njej utihnil poštni rog, utihnil šum in hrup v njenih gostilnah pri Ridovcu, Sopotnjaku in Dajčpetru. Ob koncu te bujne dobe se je pri ljudskem štetju leta 1880 naštelо v tem dolu 297 duš, samih Slovencev, v 41 hišah. Kolikor le mogoče so se te hiše nagnetle ob cesti sami, tudi v hudi strmini, ker ravnine ob potoku sploh ni. Zato se nemško ime Loiblthal tako čudno sliši, bolj prikladno bi bilo Loibl-graben.

Daleč po deželi je šel sloves ljubeljske ceste, sloves čudesa tega sveta. Kakor z bršljanom je ljudska pravlјica okitila ravno njena najbolj divja mesta. Med taka spada predvsem navpična, mestoma prevesna skala Póšine z besnečim vodopadem Šumom ob vznožju, preko katerega se je ljudstvo z nepojmljivo drznostjo vzel Hudičev most, da omogoči promet v tej mračni globeli. Že Valvazor poroča leta 1688 v Topographia Archiducatus Carinthiae, da pravi ljudstvo o Šumu, „da hudič povsod tu kopa svojo mater“ — govorica, ki je še danes živa.

Mnogo pravlјic se je že zabeležilo iz teh krajev, eno varianto „o revni duši v Póšini“ sem v narečju objavil v „Narodnem blagu iz Roža“ str. 15 in sled. Nazorno se tu prikazuje mračnost globeli ob Póšini, šac s tremi črnimi vahtarji, ta šac „presuša“ ob mesečini „ta šlenja frava zginulega meniškega gradu“, ko „zdana duša“ tam na odrešenje čaka itd.

Še bolj nazorno pa se je prikazala „vsa ta pravljíčnost“ v podlistkih „Koroškega Slovenca“ leta 1931, št. 9, 10, 12, 14 in 18 od 4. marca do 6. maja 1931, katerih avtor je verjetno Tomaž Wieser-Leršnjakov iz Slovenjega Plajberga, ki je uradnik zavoda za socialno zavarovanje v Celovcu, po zapiskih tedanjega nadučitelja Tschauko, tedaj Podljubeljem, rojen pri Dajčpetru, ki se imenuje „Krokar iz Čepe“.

Scenerija temnih skal in grmeče vode v razpenjeni globeli je v Šumu tako sugestivna, da sem še kot gimnazijec zadnjih let slišal furmane prav resno pripovedovati o prikaznih na Hudičevem mostu, zlasti ponoči: kako je ogenj švignil izpod mosta — kopita so morda iskre kresala — kako se je privabil smrdeč dim (vodna para!), iz nič pa se je vzel črn pes ali črn maček, oči kakor žareče oglje, furman pa se je križal, vzel patnošter¹⁷ itd.

Če so Turki zapustili kake posebne spomine pri Brojanih, mi ni znano, mislim da se tudi pri njih vežejo ti spomini bolj na Sveto peč, kakor pri Plajberžanih. Opetovano so turške vojske hotele vdreti na Koroško čez Ljubelj, vselej pa so bile obdite, zlasti leta 1476¹⁸, ko so jih Rutarjani zavrnila za utrd-bami pri Sopotnici. Žal pa so ti klavci prišli po ovinku čez Trbiž in Vrata njim za hrbet iz Roža in tedaj menda prodrli do Svete peči.

Pač pa je v živem spominu Brojanov Napoleonova doba, doba francoskih vdorov¹⁹; zlasti ganljiva je tragedija na tedanji Matjaževi kmetiji — danes Spodnji Strah — iz te dobe, o kateri sem prvič v narečju poročal po pripovedanju moje matere v „Narodnem blagu iz Roža“ str. 54, potem pa v Planinskem vestniku leta 1939.

V nepovratnost je utonila vsa ta poezija, ostala je le še tragika. Novejša doba ni samo omrtvičila ceste, nemški kapital je uničil tudi najuglednejše kmetije, razselil prebivalstvo in privedel v te gore nov poklic — „forštnarje“, zaklete sovraže Rutarjanov!

Železna industrija v Borovljah je v drugi polovici prejšnjega stoletja privabila dunajskega kapitalista Voigta¹⁹, ki je za lov začel pokupovati posestva v Brodéh in onstran Oselce v selskih kotih, na primer velikega Hajnža, ki so ga forštnarji preganjali kot divjega lovca. Menda je s svojim denarjem tudi nekaj sveta odkupil od humberskega fidejkomisaričnega veleposestva grofov Dietrichsteinov kakor na drugi strani tudi baron Helldorf v Medvedjem dolu.

Zlasti skozi Brodi je Voigt vneto gradil „nemški most do Adrije“, nastavil tam svojega priganjača „forštnarja“, ubogo in revno paro, toda čez vse zvestega svojemu gospodarju, kakor sledilen pes; ta je neprestano preganjal kmetovalce, pričal na sodnji za svojega gospodarja in tudi prisegal — kaj mu je bila verval — užival pa zlasti pred nemškimi sodniki posebno verodostojnost kot uradno zapriseženi lovski in gozdni čuvaj. Temu preganjanju in takim spletkam so podlegli ravno največji kmetje, ki so imeli obširne planine gori v Razorju pod

Zelenico, pod Pinjo v Ljubeljščici, pod Gruntom, Požgarjem, Praprotnikom itd. Posebno tragična žrtev je bil največji kmet — T e p e j, kjer se je redilo po

18 goved. Sam se je ustrelil. O njem je poročal tudi „Koroški Slovenec“ z dne 6. maja 1931. Žal mi podrobnosti tega dogodka niso znane. Vem pa, da so

Tepijevi bili znani narodni pevci, v Rudah se vzdržuje sporočilo, da je neki Tepijev zložil znano pesem o humberskem „flegarju“²⁰ Bebenavu. Ta pesem, tako značilna za napolfevdalne razmere koroških kmetov, je znana tudi po vseh Gurah; profesor Šajnik (Scheinigg) je v svoji zbirki „Narodne pesmi koroških Slovencev“ na strani 362, številka 815 objavil eno varianto iste, ki se pa v Slovenjem Plajberku prav gotovo ni mogla zapisati v onem besedilu. Kajti v naših Rutah se čisto drugače glasi njen začetek, in sicer: „Na Humberzi je bil flehar Bebenav“²¹, tako sem vedno še jaz slišal, Šajnik pa je tega „flegarja“ lokaliziral v Celovcu. Znano pa mi je, da ga ob Vrbskem jezeru hočeju imeti v Hodišah, trdeč da je ta flegar²² res tudi tam obstojal.

Dr. Šašel je še pred prvo svetovno vojno sestavil tudi načrt tega dola „Brodé“ z imeni nekih kmetij, o katerih piše: Edino skupinsko ime je pri teh kmetijah ono pri Mečizarjih, ostala so vse posamezne, ločene. Največji med Mečizarji je Klošternjak, katero ime je zelo značilo. Ta more prerediti pet glav živine, ostale kmetije so kajže: Mečiž, Čavh, ki je dialektična oblika za Kelih, ker je ta nekdanj menihom iz Vetrinja nosil kelih, ko so sem prihajali maševat; nadalje Jurhol (Jurhele) in Bohinc. Ta skupina ima torej po²³ začetniku tega naselja Mečižu, patronimično ime. Oni začetek pa leži že tako daleč nazaj, da se kake podrobnosti o začetku tega naselja v ljudskem spominu niso ohranile, vsaj jaz jih nisem mogel kaj zvedeti. S tem končam z Brodmi.

Ostali gorski svet za Žingarco in Psinskim vrhom je že po naravi bolj razčlenjen v naseljene dole, skozenj ne vodi kaka važnejša prometna žila, razvoj kulture je tod bolj kompliciran, ne tako premočrten, kakor v Brodéh.

¹ Listine, ki se hranijo v arhivu.

² Rodovinsko posestvo, ki se ne sme prodati.

³ Jabornegg, Kärntens römische Alterthümer, Klagenfurt 1871, str. 140.

⁴ Ibidem, str. 139.

⁵ Planinski vestnik: leta 1938, str. 295, Ljubelj in cesta nanj; leta 1939, str. 225, Malo čez-tam: čez, Ljubelj; leta 1941, str. 25, Naš koroški živelj pod Stolom, ki mu je dal nadpis: „Onstran Stola“.

⁶ Ob jubileju ljubeljske ceste, Življenje in svet 1928, letnik IV, str. 250 in nadaljnja.

⁷ Grovec-severni branik Ljubelja, Planinski vestnik 1933, str. 285.

⁸ Glej Carinthia, Celovec, I. letn., 1933, str. 41.

⁹ Zbirka starih kamnitih spomenikov in napisov.

¹⁰ O teh Cirklicah glej Nedelja II, Celovec, str. 55.

¹¹ Jabornegg-Altenfels, Kärntens römische Alterthümer, str. 139.

¹² Ibidem, str. 140.

¹³ Glej Singer, I, str. 286.

¹⁴ Singer I, str. 125.

¹⁵ Singer III, str. 177.

¹⁶ Singer I, str. 126–128.

¹⁷ Rožni venec.

¹⁸ Singer I, str. 286.

¹⁹ Glej Singer I, str. 294.

²⁰ „Flegar“ je graščinski glavar in sodnik.

²¹ Dr. Šašel je zapisal rutarsko varianto te pesmi, ki ima eno kitico več kakor pa pri profesor Šajniku.

²² O tem flegarju Webenau, ki je bil v Rožku, glej „Nedelja“, 1930, str. 32.

²³ Ime, narejeno po očetovem imenu.

Moderna umetnost — da ali ne?

(V tem sestavku naj bo govora le o likovni umetnosti, ki je zaradi velikega vpliva na razmeroma širok krog ljudi pogosto predmet živahnih strokovnih in nestrokovnih diskusij.)

„Sovražim moderno umetnost“, te besede je mogoče slišati povsod. Ali pa pravijo ljudje „Sigurno, ljubim umetnost, toda to, kar danes delajo ni nič drugega kot sama čečkarija.“ Pri tem se sklicujejo na stare mojstre. Njihovo delo da pomeni nekaj, njihova umetnost da ima smisel, da je človeška in poleg tega da sledi naravi. Ali to ne zveni kot bi nekdo rekel: „Znanost je seveda zelo zanimiva, toda samo do časa Newtona; relativnostna teorija in nuklearna fizika pa je — po mojem mnenju — samo bedarija?“ Zakaj mislimo, da je med temi mnenji velika razlika? Ali je znanost tako razumljiva, tako splošna in samo-umevna? Večkrat se vprašam, koliko nekateri razumejo o najnovejših odkritjih znanosti, četudi pišejo o njih časopisi in ilustrirane revije. Pri Albertu Einsteinu je bila ravno težko razumljiva relativnostna teorija vzrok njegove slave, njegovo človeško veličino so spoznali šele pozneje. Kar je povzročilo občudovanje širokih množic, je bilo ravno dejstvo, da ga niso razumele. Noben napovedovalec zabavnih večerov še ni trdil, da so Einsteinove teorije samo bluf, o moderni umetnosti to trdi marsikateri izobraženec.

Zanimivo je opazovati, kako se spreminjajo nazori v teku časa. Za časa Galileja so smatrali znanost za iznekazeno, ker je nasprotovala očividnim „resnicam“, kot na primer, da je zemlja ravna ploskev. Ravno tako je danes moderna umetnost v nasprotju z marsikatero „resnico“. Kakor danes dolžijo umetnost nemorale, je bila znanost svojčas nevarna morali in inkvizicija je ravnala včasih z znanstveniki podobno, kot pozneje njena nasljednica, nemška Gestapo z umetniki. Nekdaj je ljudstvo zaupalo umetnikom. Medtem pa so umetniki zgubili to, kar so si pridobili znanstveniki: zaupanje javnosti. To dejstvo je zanimivo prav zaradi tega, ker se giblje umetnost v okviru revolucionarnih sprememb znanosti in umetnosti v zadnjem stoletju, očividno paralelno z razvojem znanosti.

Umetnost pa ni sorodna samo — znanosti. Umetnost je v vsakem času v vzročni zvezi z družbenim redom na eni strani, s kozmičnim redom, pa je ta pojmovan versko ali drugače, na drugi strani. Očividno sta se oba omenjena reda v današnji civilizaciji bistveno spremenila.

Doživeli smo zlom stetovnih imperijev 19. stoletja, kateremu je sledila zrušitev starega družbenega reda, o kateri še ne vemo, kam nas bo privedla. Spoznali smo združitev novih interesnih skupin, ki so nenadoma nastale in korak za korakom spremenile naše socialno življenje, spoznali smo velike monopole,

sindikate, moderna mesta, državo javne blaginje. Z začetkom 19. stoletja nas je popeljala tehnika od konja in jadra do prvega poleta, 20. stoletje do poletov z nadzvočno hitrostjo. In kaj se je zgodilo z našo predstavo o kozmičnem svetu? Misleč, da smo središče vesoljstva, spoznavamo naenkrat, da nismo drugega kot drobne lise na drobni zvezdi na robu vesoljstva, ki z nepredstavljivo hitrostjo dirja narazen. Materija sama razpada v naših rokah. Podobna je večno se spreminjajočemu pajčolanu energijskih gmot, ki se ravna po zakonih, katere ne poznamo. Po dognanjih psihologov smo vrtinčasta mnogovrstnost instinktov, nagonov, strasti, podzavestnih spominov na daljnjo človeško preteklost.

In v vsem tem omotičnem vrtenju naj bi samo eno ostalo nespremenjeno: umetnost? Umetnost mora biti „človeška“ in natančno po naravi. Človeško in naravno! Kaj pomenita ti besedi danes še? Ali je rentgenska slika „nečloveška“? Sicer nas ne prikaže kot podobo grških bogov, pač pa je osnova za spoznanje nevarne bolesi. Ali časovni posnetek letečega galeba nima opravlka za naravo? Slika sicer ni podobna naturalistični podobi ptice, podari nam pa čudežno novo lepoto in resnico, če smo le zmožni, gledati in videti. Tudi pomen prostora se spreminja v umetnosti. In sicer tako kakor se spreminja odnos časa do prostora. Slikarstvo srednjega veka se razlikuje od centralno-perspektivističnega stališča renesanse in to stališče spet od orientalskega. Kaj pa se naj zgodi v dobi, v kateri se je moral ne samo v znanosti, temveč tudi v doživljajskem svetu vsakega posameznika umakniti pojem prostora in časa novemu prostorninsko-časovnemu občutku človeka, ki v nekaj urah premaga v letalu razdaljo med Evropo in Ameriko? Jedrska eksplozija je dejstvo — morda najvažnejše današnjega dne — toda brez dvoma bi bila težavna tema za naturalistično upodobitev.

Lahko bi nato rekli: zakaj naj se umetnost sploh s tem ukvarju? Umetnost naj se ukvarja z „večnimi vrednostmi“, ne pa s pojavi posameznih dob. Toda ali je mogoče, ločiti večne vrednote od časovnih? Vzemimo na primer stavbarstvo v preteklosti. Kakor rak, polž ali ostriga je prilagodil človek vsake družbene plasti svojo hišo svojim potrebam. Človek se je spremenil in tako se je spremenila hiša z njim. Rezultat teh sprememb imenujemo romanski stil, gotiko, barok. Življenje je izginilo iz teh stilov, toda ogrodje je obdržalo umetniško vrednot. Družba 19. stoletja je zamudila, zgraditi si tako ogrodje in se je namesto tega okrasila z ostanki drugih narodov. Na primer: viktorijanska epoha je mimo in stavbarstvo te dobe je arhitektonsko skoro nezanimivo. Samo dela nekaterih skromnih inženirjev, na primer Paxtona in Eiffela so izjema: načrtovala sta zgradbe, ki so odgovarjale potrebam novega časa in poslužila sta se novega gradbenega materiala. Njihove zradbe so edine tedanje dobe, ki so še danes pomembne.

Z istimi sredstvi se ne dá večno delati. Niti enostavna reprodukcija narave ne uspe s tradicionalnimi sredstvi, vsaka doba mora naravo na novo doživeti in spoznati. In tako je vsaka umetnost iz vidika njene dobe „moderna“.

Kaj neki je v našem času to, kar ustvarja nove oblike? Doživetje poleta morda? Brez dvoma, toda ne na način, katerega uporabljajo naši ilustrirani časopisi, kajti tako ni mogoče posredovati doživetja, če je reproducirano samo letalo. Letanje kot tako z vsemi občutki se ne da „realistično“ upodobiti, pač pa se približujejo temu slike in plastike nekaterih modernih umetnikov, ki posredujejo vsaj tisti življenski občutek, katerega sestavni del je polet z letalom. Če pa obsega umetnost ves doživljajski svet časa, ne samo umetnikovega individualnega, tedaj mora obsegati ta svet tudi temne, senčne strani življenja. V preteklosti je bilo to celo kriterij vrednosti umetnine. Večina skulptur primitivnih je služila temu, da upodobijo tisto, kar je nevarno in nepopisljivo. Čim je bila dana duhu, brezumnemu, snovna substanca, se je mogel baviti s tem ritual. Gonilna sila za tako postopanje ni daleč od tega, kar nas žene, da grozoten dogodek čimprej sporočimo drugemu, da ga ujamemo v besede, v obliko. Umetnost pri nas in pri primitivnih pa se ne bavi z osebnimi stvarmi, temveč s tistimi, ki so skupne vsem, pa so to strah, temne sile ali doživetja. To je tematska snov sodobnega umetniškega ustvarjanja. Kjer so sile temne, doživetja grozna, so tudi upodobitve temu primerne — nevesele.

Svet doživetij, iz katerega črpa moderni umetnik, je mnogovrsten. Vsi horiconiti so bili potisnjeni v teku enega stoletja daleč nazaj in bilo je nemogoče, da bi bila umetnost sledila vsemu mnogovrstnemu novemu spoznanju. Tako se je zgodilo v našem stoletju nekaj kar se prej še nikdar ni: umetnost se je razcepila v različne stile, ki niso sledili eden drugemu, temveč obstojajo eden poleg drugega v istem času. Nastali so „izmi“: poimpresionizem, kubizem, ekspresionizem, surrealizem in vrsta drugih, razprostrli so se kot pahljača in razkrivali pota naše zavesti in mnogo od tega kar je globoko v naši podzavesti. Morda je to samo zgodovinsko gledano kratkotrajni pojav, morda se spet bližamo razvoju v smer skupnega enotnega stila. Toda v tem kratkem času obstojanja različnih stilov v istem času je nastalo nepregledno bogastvo, ki bo vplivalo še na vse naše stoletje. To bogastvo imenujemo „moderno umetnost“. Pri ogledovanju in spoznavanju te moderne umetnosti je najvažnejše to, da ne zgubimo pregleda. Preden namreč ne vidimo jasno namena umetniške skupine, njenega izhodišča, njenega načina, gledati na svet, ne moremo soditi njih delo. Zato si oglejmo čisto na kratko, brez ambicije na izčrpnost tiste „izme“, ki so najbolj zrevolucionirali umetnost in obenem najbolj vznemirili občinstvo. Za boljše razumevanje pa si pripravimo prej trdno pozicijo za izhodišče našega sprehoda po precej zamotanemu svetu različnih „izmov“ in se vprašajmo:

Kaj mora „prinesti sabo“ tisti, ki hoče razumeti moderno umetnost?

1. Iskreno voljo, se poglobiti v umetnikovo delo, pripravljenost k (tudi napornemu) razmišljanju.

2. Zmožnost gledanja; to je vprašanje naravnih telesnih in duševnih zmožnosti posameznika. Razlikujemo namreč avditivne tipe, pri katerih je razvit

posluh bolj kot vid in vizuelne tipe, pri katerih je bolj razvit vid. Pri slednjih razločujemo spet tipe, katerim barva več „pové“ kot oblika in obratno.

3. Minimalna zmožnost umetniškega podoživljanja, ki je potrebna za globlje razumevanje vsake umetnosti.

Tem trem komponentam se v procesu spoznavanja umetnosti skoraj sama od sebe pridruži še

4. minimalno poznanje strokovne strani likovne umetnosti, njenih tehničnih postopkov (oljnata slika, akvarel, gvas, tempera, lesorez, linorez, bakrorez itd.)

Čim širša je splošna izobrazba prijatelja umetnosti, tem lažje se mu bo godilo pri razumevanju idejnih izhodišč raznih umetniških -izmov. Kajti ta izhodišča segajo kot bomo videli na vsa področja človeškega znanja. Razlike v naravnih zmožnostih posameznikov in njih zakonitost je odkrila razmeroma mlada znanost — psihologija. Podzavestno smo že vesčas registrirali te razlike, s tem, da se je posvetil človek z dobrim posluhom glasbi, da pripisujemo vsaki barvi avtomatično, torej brez miselnega postopka nek poseben določen pomen, tako imamo na primer pri gledanju sočne rjave barve občutek toplote, pri črni občutek žalosti, bela barva se nam zdi hladna in neosebna, modra nas spominja na brezmejnost neba, živordeča na prazničnost in strast. Jasno, da to ne velja za vsakega, vendar so ugotovili določene predstave o barvah, ki so skupne vsem. Pa tudi oblike imajo kakor barve svojo lastno izrazno moč, brez ozira na to, da lahko predstavljajo ta ali oni predmet. Tako nas na primer „zbode“ zelo koničast trikotnik, vznemiri in razjezi nas iznekažen štirikotnik, špirala napelje naše misli na neskončnost, krog na harmonično zaključenost. O teh stvareh so napisali znanstveniki cele biblioteke, vsekakor se jih je mogoče naučiti. Ni pa mogoče naučiti se umetniškega čuta, kakor sploh nadarjenosti ne. Ta je dana človeku v zibelko. Izoblikovanje danega talenta je seveda spet kaj drugega in opazamo, da je danes le malo umetnikov samoukov, ki si svojega tehničnega znanja niso pridobili na strokovni umetniški šoli.

Tisti, ki je izpolnil vse štiri zgoraj navedene pogoje, bo razmeroma hitro odkril v modernemu likovnemu ustvarjanju čudovit, razburljiv in nenavadno lep svet.

Struje moderne umetnosti

Kratek oris „izmov“ modernega slikarstva seveda ne bo mogel dati jasne predstave o načinu modernega umetnika, upodobiti svoj predmetni in miselni svet, posebno ker zaradi tehničnih ovir ni mogoče na tem mestu reproducirati vsaj najbolj značilna dela. Težišče bo zato na idejnemu izhodišču posameznih struj, na vprašanju, zakaj so umetniki prenehali z doslej običajnim gledanjem in slikanjem predmetnega in nepredmetnega sveta ter iskali nova, še neizhojena pota.

Slike francoskih impresionistov so danes že „klasične“ in imajo temu primerno ceno. Toda pred 90 leti, ko je Claude Monet ustvaril svojo sliko „Im-

pression, soleil levant“ — vtis, vzhajajoče sonce, in jo leta 1874 razstavil v Parizu, je publika besnela in neki kritik se je oklenil naslova Monetove slike ter imenoval vso skupino umetnikov, ki so tam razstavljali-impresioniste. Zakaj se je občinstvo s kritiki vred tako razburilo? Doslej je več kot 2000 let veljalo pravilo, da predmeta ni mogoče drugače pravilno upodobiti, kot na ta način, da se ga osvetli ter skrbno razpodeli svetlobo in senco. Brez kontrasta svetlobe in sence ni bilo slike. To pravilo so impresionisti ovrgli ter začeli ustvarjati slike brez sence. In to je bila senzacija, kaj takega še ni bilo na svetu! Impresionisti niso zavrgli svetlobe, pač pa senco, ki jim je postala barva, medtem ko so umetniki doslej upodobili senco enostavno kot manjkanje svetlobe. Pri impresionistih pa postane svetloba življenje slike. Slika nastane iz svetlobe. Svet brez sence je nekaj popolnoma novega v doslej veljavnemu in priznanemu slikarstvu. Barva postane pomembna tudi kot snov slike in iz materije barve se luščijo oblike, brez mešanja stoji čista barva poleg čiste barve. Življenje je tako razgibano, da ostane oblika nejasna. Doslej je bilo težišče slikarstva v posnemanju, reproduciranju, upodabljanju narave s ciljem, doseči čim večjo točnost. Impresionizmu narava ni več predmet, temveč nagib k slikanju. Impresionizem je vplival in še vpliva na skoraj vse poznejše struje in je važen ravno zaradi radikalnega preloma z 2000 letno slikarsko tradicijo.

Še dalje kot impresionisti so šli fovisti. Beseda pride iz francoščine fauves in pomine divje živali. Tako je imenoval prestrašeni kritik slikarje, ki so leta 1903 razstavljali svoja dela v nekem pariškem salonu. Kaj so „zakrivili“ ti umetniki, da jih je kritik tako srdito napadel in jih imenoval divje živali? V tem primeru je bila tarča slika Henrija Matisa z naslovom: Ženska s klobukom. Medtem ko so doslej slikarji potrudili posnemati čimbolj popolno naravno barvno skalo, je Matisse enostavno nehal posnemati barve narave in se je koncentriral na moč barv samih. Fovisti odklanjajo ves doslej običajni aparat tradicionalnega slikarstva. Barve in oblike nimajo več naloge, upodobiti predmete, temveč so postale barvne ploskve in barvna telesa, ki imajo brez vklenjenosti v nalogo upodabljanja, svojo izrazno moč.

Matisse se tudi ne poslužuje več perspektive, katera je veljala vse doslej za najpomembnejši napredek v slikarstvu. (Stari Egipčani na primer niso poznali perspektive.) Fovisti so oteli svetlobo naloge, da določa razsežnost predmetov v prostoru in tako koncentrirali vso svetlobo no gmoto barve, ki je dosegla s tem doslej nepoznan sij. Fovizem je pripravil pot upodobitvi stvari, ki same niso vidne s pomočjo vidnih sredstev.

Kakor je bil fovizem pomeben, je bil vendar preozko usmerjen v problem barve. Izhod iz te ožine so našli k u b i s t i pod vtisom skulptur črncev na eni in francoskega slikarja Cézanna na drugi strani. Nekateri umetniki, ki so zbirali skulpture črnskih ljudskih umetnikov, so spoznali, da imajo ti izreden čut za geometrične oblike, ki je bil vesčas predpogoj za pomembne umetniške struje.

Črnske skulpture niso hotele biti posnetek človeka, temveč njegov simbol. Zaradi tega često ne odgovarjajo dejanski človeški anatomiji. Za evropske slikarje je bilo to povsem novo in razburljivo. Drugi impulz kubističnemu slikarstvu je dal Cézanne s svojim delom in svojimi pismi, v katerih pravi, da je mogoče reducirati naravo na temeljne oblike stožca, krogle in valja (cilindra). Opirajoč se na te Cézannove ugotovitve in na črnsko skulpturo sta začelo Picasso in Braque ustvarjati slike, ki kažejo geometrične oblike kot osnovo vidnega pojava, in sicer na način, pri katerem dominira pravi kot. Enotnost in harmonijo slike, ki je bila pri fovistih v barvi, je določala pri kubistih linija. Važno za razumevanje kubizma je nov način gledanja pri umetniku, ki zahteva tak način gledanja tudi od gledavca in sicer gledanje na predmet iz različnih zornih kotov hkrati, tako da nastane vtis fizičnega gibanja, vrtenja. Slike Picassa in Braqua nam presentirajo predmete gledane od zgoraj, od spodaj, od vseh strani, celo iz diagonale — seveda je tu nemogoče, „gledati“ v doslej običajnemu smislu. Toda kaj so hoteli umetniki s tem povedati? To, da se naš vidni svet stalno in hitro spreminja pred našimi očmi, medtem ko ga opazujemo. Ta medtem pa je — čas, četrta dimenzija, katero so s tem prvič uvedli v slikarstvo kot aktiven element, dimenzijo, ki je ravno tako resnična in naravna kot ostale tri dimenzije: dolžina, širina in višina. Ne smemo pozabiti, da je bilo to v času, ko je matematična fizika (Einstein) proglasila novi pojem prostora-časa, pred približno 50 leti.

Zasluga kubizma je, da je uvedel v slikarstvo novo dimenzijo — čas. Toda nakazano gibanje ni bilo v toliko gibanje predmeta kot gibanje umetnikovega očesa. Novo stoletje pa je prineslo nekaj bistveno novega: doslej nepoznano brzino, ekspresne vlake, dirkalne avtomobile, letala. Danes se komaj zavedamo, kaj je to promenilo pred petdesetimi leti. Tisočletja je bilo omejeno potovanje na konja, hojo ali jadro. Hitro zaporedoma je sledila parni sili, sila bencinskega motorja in elektrike in človek je prišel hitreje naprej kot kdaj koli v zgodovini. Ti novi načini premikanja in potovanja so zahtevali nove oblike. Prvi ki so spoznali, da mora upodablajoča umetnost, če hoče predstaviti življenje in tehniko, zajeti oblike gibanja, so bili futuristi v Italiji. Zanje so značilne slike z naslovi „avtomobili in hrup“, „množica, ki pleše“ in podobno. Cilj njihovega ustvarjanja je bil, prikazati gibanje posameznega človeka in predmeta kot del vsega gibanja v svetu.

V čisto drugačem svet stopimo z ekspresionizmom. Slike nosijo naslove: ljubosumnje, poljub, krik, žalost in podobno. Že naštetih naslovi slik povejo, da umetniku ni do upodabljanja vidnih predmetov, temveč da hoče upodobiti dogodke in sicer take, katerih izvor je v notranjosti, v čuvstvovanju posameznika. Duševno stanje človeka, njegov strah, obup so tema ekspresionističnih slik. Svoje zgodovinsko obeležje ima ekspresionizem v splošnem evropskem razpoloženju okoli leta 1900. Umetnik se čuti sodobnika tragičnega časa. Ekspresionizem je neposredno, brutalno ogledalo človeške drame. Skoro

vsi ekspresionisti so pesimisti (Van Gogh konča s samomorom), interpreti anarhičnega sveta, ki je izročen silam zrušitve. Izhod iz te móre strahu je v socialni kritiki, ko napadajo farizejstvo svoje družbe. Beckmann slika svet vojnih žrtev, upostošenj, razvalin, bede in strahu tako kot jih on vidi. Primer ekspresionizma lepo kaže, kako se izraža miselnost in struktura neke epohe (doba pred prvo svetovno vojno) v umetniškemu svetu.

Nov čas in novi dogodki (prva svetovna vojna) so porodili nove oblike umetniškega izražanja. 1917 je bil svet utrujen od vojne. Moderno vojskovanje s svojim množičnim klanjem je vzelo „slavi“ njen sijaj. 1918 se je nehalo klanje, svetovni imperiji so razpadli. Sicer pa se ni nič spremenilo. Generali so dobili pokojnine, politiki položaje, mešetarji denar. Ljudstvu pa je ostala lakota, vojakom prestreljeni udi. Problem ni bil rešen. Boj je bilo treba nadaljevati, kritizirati družbo. Leta 1916 so se združili nekateri umetniki v ta namen v Zürichu v skupino z hote nesmiselnim imenom d a d a. Cilj te skupine je bil, zrušiti gnilo družbo, da bi iz ruševin mogla nastati nova, zdrava. Dadaisti se zaganjajo proti vojni in njenim grozotam. Ta struja se je umirila, čim je odpadel objekt kritike: vojna in njena morala. Toda krivica ni bila premagana.

Leta 1936 je začel general Franco svoj boj proti španski socialdemokraciji. Pretresljiv dogodek španske državljanske vojne je bil Francov letalski napad na mesto Guernica. Tedaj je ustvaril Picasso za španski paviljon na pariški svetovni razstavi svojo veliko stensko sliko „Guernica“, z namenom opozoriti množice na ta grozotni dogodek in na špansko vojno sploh. Ljudje se niso zmenili in niso razumeli slike, ki je v spačenosti človeških teles ponazorila spačenost človeške vesti.

Otrok dadaizma je surrealizem. Dostop do surrealizma ni lahek, saj je idejni izvor te struje svet čudežnega in nekontrolirane fantazije, svet podzavesti, tisočletnih mitov, ki mirujejo v dnu človeške biti, vsak čas pripravljeni izbruhniti. Surrealisti „ustvarjajo“ v pravem smislu besede živali, rastline, naravo, ki se nam zde fantastične, a so vendar možne v možnem, od našega povsem različnem svetu.

Ob koncu tega kratkega pregleda najbolj znamenitih -izmov je treba še spregovoriti vsaj nekaj besed o abstraktnem slikarstvu. S pojmom abstraktno slikarstvo označujemo vse nepredmetno slikarstvo v nasprotju z običajnim predmetnim, ki upodablja naš vidni svet: rastline, živali, človeka. Nepredmetno slikarstvo ali abstraktno se odreče takemu upodabljanju vidnega sveta, pa tudi upodabljanju imaginarnih predmetov kot so na primer pravljične živali, demoni, angeli. Abstraktna umetnost učinkuje zgolj preko oblik in barv. Abstraktno slikarstvo ni struja v smislu zgoraj orisanih, temveč svetovni stil, z mnogimi odtanki, v katerem slika skoro ves sodobni slikarski svet. Med ustanovitelji nepredmetnega slikarstva so pripadniki skoro vseh velikih evropskih narodov,

prvo abstraktno sliko je leta 1910 ustvaril Rus Wassilij Kandinsky, Klasiki abstraktnih slikarjev so Francoz Delaunay, Holandez Mondrian, Švicar Klee, Nemec Marc, Španec Miró. Danes je zajelo nepredmetno slikarstvo vso Evropo, Ameriko in celo Japonsko.

Iz Kandinskega definicije nepredmetnega slikarstva moremo po zelo groben poenostavljanju reči, da je bistvo tega slikarstva v obliki, ki ima svoje lastno življenje in izrazno moč, v rafinirani kombinaciji različnih takih oblik in oblikovnih skupin. Paul Klee, klasik abstraktnega slikarstva piše v svoji „pedagoški skicirci“, da se ne ukvarja s pokrajino, temveč z „zemljo, vodo, zrakom“. Ali ni to značilno za naš čas, čas v katerem smo ob vsem napredovanju v posameznih panogah znanosti zgubili pregled nad celoto in zmožnost, gledati celoto? Vendar ima ta način gledanja in še prav posebno pri Kleeju veliko prednost: če vidim samo pokrajino, vidim zgolj površino, ostanem torej „površen“. Klee gre stvarjem do dna, toda ne v smislu fizika ali kemika, temveč filozofa. Tako mu pomeni linija, ki vodi navzgor, simbol človeškega hrepenenja, ker kljubuje težnosti. Krog, v sebi zaključen, je simbol večnega. Črta je po Kleeju to, kar dela točka, ko se premika. Črte, ploskve in prostori so energija, deli življenja. Razumljivo je, da se realizacija takih miselnih problemov ne da doseči z predmetno sliko. Če se seznanimo in sprijaznimo z idejnim izhodiščem abstraktnega slikarstva, ne bomo slepo sledili kritiki površnih gledavcev, češ da je nepredmetna umetnost manj vredna kot umetnost starih mojstrov, da je konec koncev le dekorativna. Abstraktna umetnost je več kot dekoracija, je ustvarjalna v najboljšem smislu besede. So stvari na svetu, katerih predmetno slikarstvo enostavno ne more upodobiti kot na primer fenomen rasti, nastajanja življenja. To kar upodobi predmetna slika, je vedno le produkt te rasti, ne pa proces rasti. Ta proces nam more odkriti in dejansko odkriva le abstraktno slikarstvo, rast narave, rast skrivnostnih sil v človeku. Pa tudi zanikanje rasti-propadanje in kaos so zajeli abstraktni slikarji v svoje čudovite barve ter mu našli obliko, ki ni vezana ne na čas in ne na kraj tragičnih dogodkov — ker je abstraktna.

Mnogo bi bilo treba še povedati o nepredmetnem slikarstvu, toda boljše bo, če bo ta ali oni bravec tega orisa sam stopil v čudoviti svet umetnosti, počasi, korak za korakom odkrival lepote ter končno v umetnosti našel človeka — in s tem samega sebe.

Uporabljena literatura:

Jacques Laprade: Meisterwerke des französischen Impressionismus, nemška izdaja v Bertelsmann Lesering.

Yvon Taillandier: P. Cézanne, v Buchgemeinschaft Donauland, Dunaj.

Marcel Brion: Meisterwerke der modernen Malerei, nemška izdaja v Bertelsmann Lesering.

John Anthony Thwaites: Ich hasse moderne Kunst! Ullstein založba.

Slikar 18. stoletja Janez Andrej Strauss in njegova dela na Koroškem

V sredini in v drugi polovici 18. stoletja je prišlo na podlagi splošnih sprememb v svetu, tudi v Evropi do občutnih sprememb političnih, ekonomskih in kulturnih prilik. Vse to je dalo svoj odraz tudi na umetniškem polju. Tako v takratnih kulturnih središčih, zlasti v Parizu in Rimu, začne vse bolj manifestirati novi umetniški stil — klasicizem, ki ga pripeljejo do zmage Napoleonove vojne. Seveda povsem drugače je s perifernimi področji takratne Evrope. Tukaj se še vedno neguje „stara umetnost“, ponekad še barok, drugod rokoko ali oboje. Tej takozvani „stari“ umetnostni smeri je pripadal tudi slikar Janez Andrej Strauss, kateremu posvečamo teh nekaj vrstic.

Janez Andrej Strauss se je rodil 13. novembra 1721. leta v Slovenjem Gradcu v Jugoslaviji. Skoraj vsi njegovi predniki so se iz generacije v generacijo bavili z umetnostjo. Bili so slikarji, kiparji ali pa so se bavili z uporabno umetnostjo. Tudi njegov stari oče, ki se je v sredini 17. stoletja preselil iz Celovca v Slovenji Gradec, se v arhivskih dokumentih spominja kot slikar, čeprav nam njegova dela do danes še niso poznana. Oče Janeza Andreja — Franc Mihael Strauss je daleč naokrog znan po svojih slikah iz prve polovice 18. stoletja, stari zapiski pa ga celo spominjajo, kot znamenitega slikarja. Zato lahko skoraj z gotovostjo trdimo, da je Janez Andrej dobil prve nauke o umetnosti pri svojem očetu, kar vidimo tudi po stilskih sorodnostnih med obema slikarjema. Kje je Janez Andrej preživel svoja, v tistih časih obvezna „vandererska“ leta, dosedaj še ni bilo mogoče ugotoviti. Prve njegove slike, ki so istočasno tudi prvi podatki o njemu kot slikarju, se namreč javljajo šele, ko je bil star 25 let — to je 1746. leta, zato lahko sklepamo, da je vsaj zadnjih nekaj let prebil nekje na tujem.

1746. leta dela Janez Andrej Strauss že tudi v Podjuni, kot nam pove urbar, najden v župnijskem arhivu v Žvabeku. Tukaj je namreč za 1746. leto zabeleženo, da je bilo slikarju, katerega ime se ne spominja — izplačano za sliko sv. Lovrenca 20 goldinarjev. Ta slika, na kateri sedaj ni mogoče več videti podpisa umetnika in ne letnice nastanka slike, se sedaj nahaja v takratni žvabeski podružnici na Suhi, na desnem stranskem oltarju. Tukaj je še močno viden vpliv slikarjevega očeta, ki je sicer takrat že šest let mrtev, čeprav se že v uporabi barv sluti njegov poznejši stil. Za Janeza Andreja Strauss je namreč značilno, da slika v močnih kontrastih svetlih in senčnih površin, uporablja predvsem tople barve, zlasti pa je značilen po slikanju bogatih vedut v večji perspektivi v ozadju slike. Kmalu je ustvaril tudi svoj lik, bodisi v predstavljanju svetnika ali prosilca, ki se mu obrača za pomoč. Obraz močnih ličnic, polnih ustnic in izrazitih oči, ki mu seveda ne sme majnkati patetike, je pri predstavljanju moških likov največkrat obrastel z močnimi obrvmi in z gosto brado. Roke slikanih pa so skoraj vedno zelo nežne in dolgih prstov, tudi takrat,

ko predstavlja kmečkega človeka. Vedeti namreč moramo, da so se oltarne slike skoraj vedno naročale po predpisanih vzorcih, ki jih je navadno izdelal slikar sam na podlagi življenjepisa svetnikov ali pa na podlagi že obstoječih vzorcev, ki jih je imel vsak tak mojster, ker je to bilo potrebno za dobivanje naročil. Tako je bila slikarjevi zamisli, zlasti pri naročilih za cerkve, največkrat dana svoboda le v izdelavi lika in ozadja slike, kar je naš umetnik bogato koristil.

1750. leta slikarja Straussa zopet srečamo v žvabeški fari. Tokrat slika za takratno podružnico na Suhi. Za glavni oltar današnje farne cerkve, je napravil veliko sliko cerkvenega patrona apostola Jakoba starejšega, ki ga je predstavil kot mladega, lepega in vnetega oznanjevalca nove vere, potujočega iz kraja v kraj s popotno palico in čutaro vode. V ozadju slike je prizor njegove mučeniške smrti. Ta slika se po stilu že močno razlikuje od vsega štiri leta starejše slike sv. Lovrenca v isti cerkvi, ki smo jo že omenili. Kompozicijski samostojnejši od prejšnjih let, se slikar preizkuša že tudi v barvnih kontrastih, ki jih več ali manj vidimo tudi na njegovih poznejših delih. Da je slika sv. Jakoba nastala res v tem času, nas obvešča restavrator Campidell, ki je 1961. leta ob restavraciji slike našel podpis umetnika in letnico nastanka slike. To je tudi edini obstoječi podatek o tej sliki, ker nam cerkveni zapiski iz tega časa niso ohranjeni. Istega leta je prav gotovo tudi nastala nekaj majnša slika sv. Roka, ki se nahaja v gornjem delu glavnega oltarja. Zaščitnik zoper kužne bolezni, predstavljen v slikovitem ozadju, pokazuje rano na svoji nogi.

1962. leta, je bila poleti v žvabeški podružnici na Svetem mestu najdena slika manjših razmerij, katere hrbtno stran je neznan slikar pred nekaj desetletji uporabil kot podlago za novo sliko Matere Božje, ki je visela na zunanji steni cerkve. Slika se je vkljub težkim atmosferskim prilikam in tudi ognju, ki je pred par leti že uničil njen okvir in bil pogašen, ko se je imel razširiti dalje — ohranila in predstavlja, v običajni tehniki našega slikarja — sv. Janeza Krstnika in zaščitnika živine sv. Lenarta. Slika je najbrže votivnega značaja, ker je tukaj že v tistih časih bila znamenita božja pot. Naročena od neznanega darovalca, poteka najbrž iz sredini 18. stoletja, ni pa bilo mogoče najti podpisa umetnika in ne letnice nastanka slike.

Po petih letih je slikar Strauss zopet dobil naročilo in sicer da izdela slike za oba nova stranska oltarja v župni cerkvi v Žvabeku. V farnih zapiskih je za 1755. leto namreč zabeleženo, da je bilo gospodu Andreju Straussu, slikarju iz Slovenjega Gradca, za štiri slike izplačanih 39 goldinarjev in 16 krajcarjev. Takrat je umetnik med svojimi, sicer številno ohranjenimi slikami izdelal svojo najlepšo Madono naspluh. Ta slika, ki še sedaj krasi levi stranski oltar, ima na hrbtni strani umetnikov podpis in letnico svojega nastanka. V gornjem delu istega oltarja se nahaja slika sv. Jožefa. Na nasprotnem oltarju je slika sv. Mihaela, za atiko istega oltarja pa je izdelana slika Angela Varuha

z malim Tobijem. Vse slike so lepe, tehnično dobro izdelane, motivi so samostojni, razen slike sv. Mihaela, kjer se umetnik naslanja na tradicijo.

Na hribu nad Suho se nahaja majši, pravokotni, po vzoru toskanskih renesančnih gradov zgrajen dvorec suških gospodov iz 16. stoletja. K temu gradu je bila v 18. stoletju od zapadne strani prizidana majhna kapela. Morda je pobudo za zidavo hišne kapele dal baron Maksimiljan Daniel Gall v. Gallstein, ki je izhajal iz te grajske družine in je bil na Suhi pokopan. Njegova nagrobna plošča je še sedaj vzdignjena v zunanjo steno suške cerkve. Iz napisa na plošči pa lahko razberemo, da je bil baron Gall v. Gallstein duhovnik in da je umrl 1771. leta. To nas navodi tudi na pomisel, da je morda ta mož dal naročiti sliko Brezmadežne za grajsko kapelico pri slikarju Janezu Andreju Straussu. Podoba lepe, plavalase Madone je najbrž nastala po 1760. letu, nimamo pa zanjo nobenih podatkov. Mlada žena, ki je predstavljena po vzorcu španskih Immaculatt, stoji na zemeljski krogli v bogato nagubanih modrih oblačilih, je obkrožena od zbora angeljev. Ves nemir, ki veje iz te slike, je pojačan še z rokokojskim okvirjem zvonaste oblike. Umetnik pa pri tej sliki močno odstopa od svojih dosedanjih del, kjer so bile figure precej mirnejše.

V ta čas spada najbrž tudi slika sv. Helene, najdena šele pred kratkim v stranskih prostorih cerkve na Suhi, ki jo je zadela težja usoda, kot pa sliko s Svetega mesta, o kateri smo že govorili. Neznani slikar, ki je na njeno hrbtno stran naslikal glavo s trnjem kronanega Kristusa, je namreč sliko proti potrebi obrezal. Tako so svetnici, ki je svojemu stanu primerno, bogato oblečena in ogrnjena s hermelinastim plaščem ter predstajena z velikim križem, odrezane noge. V gornjem delu slike so odrezani angelci, prav tako je tudi, sicer najin občutno, slika obrezana ob obeh straneh. Poreklo slike je neznano; morda je svoječasno bila na suškem gradu, morda pa jo je neznan vernik poklonil cerkvi. Da je Straussovo delo, moremo na podlagi stilskih lastnosti z gotovostjo trditi.

Po tej seriji slik, ki jih je Janez Andrej Strauss izdelal za žvabeško okolico, se je verjetno mudil po drugih krajih, ker ga v podjurski dolini srečamo zopet šele 1770. leta. S to letnico je namreč datirana slika na stranskem oltarju v žvabeški podružnici sv. Jurija. Tudi v urbarju za 1770. leto je zabeleženo, da je bilo slikarju, katerega ime se tudi tukaj ne spominja, izplačano za dve oltarni sliki 13 goldinarjev in 51 krajcarjev. Datirana slika predstavlja sv. Janeza Evangelista, ki beleži božji nauk v svojo knjigo. Zelo lepo delo, z primesjo novih klasicističnih elementov v stilu, je nažalost že precej poškodovano od vlage. Nekaj boljše ohranjena je v gornjem delu oltarja slika evangelista Marka, katerega glavo lahko štejemo med dobre portrete.

Med nedavno najdena dela Janeza Andreja Straussa spadata tudi sliki z južnega stranskega oltarja žvabeške podružnice sv. Lucije. O teh slikah nimamo nobenih podatkov; eventualen podpis slikarja in datum nastanka slike sta najbrž ob preslikavi izginila, v starih zapiskih pa so ohranjeni podatki za to cerkev le do 1755. leta, ko še slike niso mogle biti naročene. Tako ju lahko pripisujemo

našemu slikarju le na podlagi stilskih značilnosti in ju postavimo v časovni okvir okrog 1770. leta. Oltar je posvečen Žalostni Materi božji. Tukaj je umetnik v osnovi ponovil motiv Pieté, ki jo je 1766. leta izdelal za cerkev v Vuzenci. Pietá iz Sv. Lucije je majnšega formata, kompozicija je zaradi križa v ozadju grajena v vertikali in zato je tudi število figur zmajnsano na Mater Božjo z mrtvim Kristusom, na Marijo Magdaleno in apostola Janeza. Oblačila, zlasti Marije Magdalene in Janeza so preslikana v nemogoče barve, kar popolnoma razbija koloristično harmonijo, ki jo je ustvaril avtor slike. V gornjem delu oltarja je slika Kalvarije, ki je zaradi preslikave skoraj popolnoma izgubila svoj prvoten izgled.

Božji grob

Tudi v cerkvi na Humcu pri Pliberku se nahajata dve sliki Janeza Andreja Straussa. Znano nam je, da je bila cerkev 2. septembra 1772. leta svečano posvečena, iz česar tudi lahko sklepamo, da sta obe Straussovi sliki nastali v tem letu. Podpisa našega umetnika sicer na prednji strani slik ni opaziti, kakor tudi ne letnice, vendar moremo po stilu trditi, da sta obe sliki: sv. Notburga na levem stranskem oltarju in sv. Izidor na južni strani, njegovo delo. Obe sliki sta velikega formata, lepo izdelani, zlasti sv. Notburga, kjer je slikar iz njenega bogatega življenjepisa črpal dovolj motivov, da sliko poleg kvalitetne,

napravi tudi čimbolj zanimivo. Svetnico — mlado, preprosto oblečeno dekle, ki je v grajski službi, s svežnjem ključev okrog pasu, obdajajo reveži, katerim deli miloščino. Z prizori v slikovitem ozadju, z gradom na enem gričku in s cerkvijo, pri kateri je bila svetnica pokopana, na drugem, slikar vneto pripoveduje zgodbe iz njenega življenja. Podobno je s sliko sv. Izidora na južnem stranskem oltarju, kjer je razen predstave svetnika, podano tudi bogato ozadje. Tukaj je zlasti značilna kmečka hiša z dvoriščem in vodnjakom.

Vsega leto dni kasneje srečamo našega slikarja zopet v žvabeški fari. Tokrat dobi, kot je zabeleženo v farnih zapiskih, za štiri oltarne slike, izdelane za dva stranska oltarja podružne cerkve na Svetem mestu — 64 goldinarjev. Drugi zapisek za isto, toraj 1773. leto pa nas obvešča, da je bilo za oltarno sliko sv. Jožefa, naročeno za veliki oltar iste cerkve, izplačanih 11 goldinarjev. Ta slika se še vedno nahaja na gornjem delu velikega oltarja. Kot bomo pozneje videli, izgleda, da je slikar v tem letu opravil le del naročila, kar popolnoma sicer ni mogoče trditi, vendar pa moremo tako sklepati po sliki, ki je od umetnika podpisana in datirana, ta datum pa se nanaša na 1774. leto. Tako je za južni stranski oltar naslikal veliko sliko sv. Lenarta — zaščitnika živine, okrog katerega so zbrani ljudje, ki ga prosijo pomoči. V gornjem delu oltarja se nahaja okrogla slika sv. Katarine. Slika na severnem stranskem oltarju je istih razmer, kot predhodna, posvečena sv. Janezu Krstniku, ki v slikoviti pokrajini na obali reke čaka, da krsti Kristusa, katerega vidimo v ozadju slike prihajati s svojim spremstvom. Ta slika je signirana in datirana na hrbtne strani. V zgornjem delu oltarja se tudi tukaj nahaja tondo s predstavo Herodijade, ki je predstavljena z glavo Janeza Krstnika v naročju, kot prava rokokojska dama.

Že samo za teh nekaj cerkvá v podjurski dolini, ki smo jih imenovali z navedenimi, še ohranjenimi slikami od Janeza Andreja Straussa, vemo zagotovo, da se je nekaj njegovih slik izgubilo. Tako ni mogoče ugotoviti, kje se nahaja slika z glavnega oltarja župne cerkve v Žvabeku, ki bi tudi lahko bila delo našega slikarja. Isti slučaj je s podružno cerkvijo na Svetem mestu in s farno cerkvijo na Suhi. Do izgub je navadno prišlo zato, ker so se vsakih nekaj desetletij, ponekod pač redkeje, drugod zopet pogosteje, ob priliki popravljanja in prenavljanja cerkvá odstranjevale stare slike, ki so bile včasih tudi zelo dobre umetnine. Tako danes nažalost ni mogoče več ugotoviti, kako daleč ob Dravi navzgor je segalo delovno področje slovenjgraškega slikarja Janeza Andreja Straussa. Znano nam je, da so njegova dela rastresena v krajih ob Dravi navzdol skoraj do hrvaške meje, ob Meži in ob Savinji vse do Južne železnice, kjer je po cerkvah, v gradovih in tudi v muzejih ohranjenih še skoraj 100 njegovih slik. Jasno je, da je Janez Andrej Strauss, ki je aktiven v sredini in v drugi polovici 18. stoletja, kot edini slikar na področju gornjega toka Drave, dobival največ naročil za izdelavo cerkvenih slik. Ker pa poznamo tudi njegove portrete in tihožitja, vemo, da se je uspešno ukvarjal tudi s profanim slikarstvom. Žal, da nam je te vrste slik zelo malo ohranjenih. Zato po s toliko večjim zadovoljstvom

ugotavljamo vrednost njegovih slik, 21 po številu, ki so se ohranile v Spodnji Podjuni in bodo dragocen dodatek k študiju o celotnem delu Janeza Andreja Straussa. Oba slikarja — Franc Mihael Strauss in njegov sin Janez Andrej, sta bila namreč skoraj celo 18. stoletje zvesta čuvarja barokne tradicije vzhodno od Alp. Kot njegov oče, tako je tudi Janez Andrej izdeloval izključno podobe, katerih umetniška vrednost vsekakor presega ozke lokalne meje, dasi ga več ne moremo šteti med slikarje evropskega formata.

Janez Andrej Strauss je 11. aprila 1883. leta umrl v Slovenjem Gradcu. Njegova slikarska delavnica, ki je morala šteti več članov, saj nam je iz gotovih let ohranjenih toliko slik, da je mojster vsa ta naročila lahko izvedel samo z več pomočniki — je ostala brez naslednika. S tem je zamrlo tudi vsako umetniško ustvarjanje njegovega ranga povsod, kamor je segala njegova dejavnost.

Štefka Cobelj

Črna misel

Tiho tečejo minute,
V neskončnost
pesek pada,
in brezdalje se reži.

Še se smeješ
in ne veš,
kako ob grobovih
praznih, zevajočih greš.

Ulrich Dobnik

Da mi je biti

Da mi je biti ptica,
s silnejšim hrepenenjem še od slavca,
ptica posebne vrste,
pa bi se zadrževal na tistem delu planeta,
kjer se pomlad razcveta!

Saj nekje na zemlji
je vselej pomlad!

Saj je v srcu še vedno nekaj nad!

(Valentin Polanšek)

Zlati jubilej Prosvetnega društva „Bilke“ v Bilčovsu

Slovensko prosvetno društvo „Bilka“ v Bilčovsu je slavilo 16. 9. 1962 svoj veliki praznik zlatega jubileja, petdesetletnico svojega obstoja. Zato svojo proslavo je vladala v društvenih vrstah razgibanost in načrtovanje za tem lepšo in namenu čimbolj odgovarjajočo prireditve. Društveni odbor je na več sejah obravnaval in sklepal o potrebnih ukrepih, ki so nujni za tako izredno svečanost. Naprosilo se je tudi Slovensko prosvetno zvezo v Celovcu, da bi društvu dala potrebne nasvete in tudi za pomoč za čim večjo udeležbo prosvetašev iz našega ozemlja k proslavi, da bi ta jubilejna proslava bila neko vsedruštveno srečanje prosvetašev iz vseh prosvetnih društev naše slovenske koroške zemlje. Hkrati smo povabili na proslavo še kot častne goste predstavnike deželne in okrajne oblasti ter predstavnike prosvetno-kulturnih organizacij iz Slovenije in Slovenske prosvetne zveze iz Italije.

Nad sto prosvetašev bilčovskega društva „Bilke“ je zastavilo za dober uspeh jubilejne proslave svojo skrb, svoje delo in svojo ljubezen. Oseminpetdeset pevk in pevcev je kljub poletni zaposlitvi bodisi na kmetijah ali v drugih delovnih obratih prihajalo redno k pevskim vajam, katere je vodil požrtvovalni pevovodja in organist Kapus Valentin. Dekleta so pripravila cvetje in vence. Močna skupina zavodnih naših društvenikov je udarno prišla za delo in pripravila oder ter prostor s sedeži na zelo posrečeno izbranim prostoru Šenhlebovega vrta pri Zadružnem domu. Slovenska prosvetna zveza pa je posredovala, da je pri tem velikem slavlju sodelovala tudi rudarska godba iz Hrastnika v Sloveniji.

Že na predvečer prireditve je zajelo praznično razpoloženje vso bližnjo okolico. Ob praznično okrašenem odru na prostem so se postavili zvočniki, ki so v mrak milega poletnega večera oddajali melodije navdušeno prepevajočih fantov, veselečih se nad lepo izvršenim delom priprav za prihodnji slovesni dan.

In res, kot bi se nebo z nami vred veselilo zlatega jubileja, je napočilo krasno jutro, katerega zgodnje ure smo posvetili spominu umrlih članov našega društva. V ta namen je mladi naš rojak in vaščan gospod Rudolf Safran daroval sv. mašo za vse umrle društvene člane. Z lepim in jedrnatim nagovorom se je spomnil vseh, ki so pred nami delovali v vrstah našega društva „Bilke“ in nam dali vzgled in naročilo, da naj tudi mi ohranimo zvestobno izročilo naših prednikov.

Ob 10. uri je prispel velik prometni avtobus, s katerim se je pripeljala 48 članska godba iz Hrastnika. Zbrano občinstvo je došle goste prijazno sprejelo in pozdravilo, nakar se je godba razvrstila na vaškem sejmišču in z občudovanja vredno dovršenostjo zaigrala več veselih komadov. Vse to je dalo svečanemu razpoloženju še veličastnejši povdarek.

Sledil je opoldanski odmor, katerega pa so društveni odborniki in reditelji še izkoristili za nekatere manjše priprave za glavno prireditev, ki se je pričela ob dveh popoldne.

Že dolgo pred napovedano uro so začeli prihajati udeleženci proslave. Z avtobusi, osebnimi avtomobili, motornimi kolesi in peš je dohajala res velika in pestra množica koroškega ljudstva. Zastopane so bile vse doline in naše gure, kjer prebiva na koroških tleh naš slovenski rod. Svoja odposlanstva so tudi poslali in bili po vidnih predstavnikih zastopani Ljubljana, Kranj, Trst in Gorica. Največjo skupino iz inozemstva pa je poslalo Kulturno umetniško društvo iz Hruščice pri Jesenicah. V pozdrav vsem došlim gostom je igrala Hrastniška goba na pihala.

Točno ob napovedani uri se je zbral na slavnostnem odru moški zbor jubilantnega društva ter z navdušenjem zapel pesem „Kvišku bratje duše mile“ ter s tem otvoril proslavo. Predsednik društva Peter Sitar je nato pozdravil zbrano množico, med katero je imel čast še prav posebno pozdraviti deželnega glavarja Ferdinanda Wedeniga in njegovega namestnika Matijo Krassniga, generalnega konzula FLRJ Borisa Trampuža, predstavnike Zveze Svobod in prosvetnih društev iz Ljubljane, predsednika Branka Babiča in tajnika Daneta Robido, predstavnika Slovenske prosvetne zveze v Trstu Uvalda Vrabca ter predstavnike prosvetnih organizacij iz Kranja in Hruščice. Nadalje mentorja koroških Slovencev dr. Petka, ravnatelja slovenske gimnazije v Celovcu, višjega študijskega svetnika

dr. Tischlerja, predsednika Slovenske prosvetne zveze dr. Zwitterja, predsednika krščansko kulturne zveze profesorja dr. Zablatnika, domačega župnika Štiha, domačega župana Bartla, zastopnike tiska in radia in vse zastopnike bratskih prosvetnih društev in slovenskih narodnih organizacij.

Sedila je deklamacija „Domovini“ (Gregorčič), katero je zelo posrečeno deklamiral šolar bilčovske ljudske šole Lori Krušič.

Burno pozdravljen je nato nagovoril zbrano množico deželni glavar Wedenig, ki je čestital jubilantnemu društvu ter se vsem društvenim kulturnim delavcem zahvalil za njih požrtvovalno in plodonosno kulturno delo v minulih petdesetih letih. Povdaril je med drugim, da se zaveda, da je bila doba, ki smo jo preživeli trda, ki je zahtevala od nas vseh tudi velikih žrtev. Da je društvo lahko ponosno na svoje delo petdesetih let je v tem, ker je opravilo in še opravlja vzvišeno delo medsebojnega razumevanja, da bi se v deželi ohranil mir in sicer v političnem in socialnem oziru. Zaželel je društvu prav mnogo uspehov v bodočih petdesetih letih, da bi doraščajoči mladini posredovali to, kar so njih očetje v delu za obstanek svoje narodnosti v preteklem obdobju delali in žrtvovali.

Sledil je nastop starega društvenega pevskega zbora (17 pevcev), med katerimi so bili še trije, ki so peli že v društvenem zboru ob društveni ustanovitvi 25. februarja 1912. Bili so to Peter Partl, rentnik v Bilčovsu, Franc Krušič pd. stari Rupej v Velinji vesi in Valentin Andrejaš pd. stari Hajnž v Velinji vesi. Dasi so v tem zboru nastopili sami starejši pevci, je zbor presenetil s svojimi lepo in prožno zapetimi pesmimi, zakar je bil deležen močnega pritrdjevanja s strani občinstva.

Nato je Janko Ogris st. kot predstavnik društva v svojem govoru naprej orisal boj in žrtev polno pot prosvetnega društva „Bilka“ od njegove ustanovitve pred petdesetimi leti pa do dneva jubilejne proslave. V teh letih, tako je dejal med drugim, smo doživeli dve svetovni vojni, katerih žrtev so postala mnoga mlada življenja nadebudnih društvenih članov in odbornikov „Bilke“. Tema vojnama pa so sledile temeljite spremembe teritorialnega obsega mnogih evropskih držav, da je zemljevid Evrope dobil popolnoma novo lice. Na našem ozemlju je v teh letih premenjalo in preskušalo svojo moč zaporedoma kar pet držav in različnih režimov, ki vsi so bili napram nam koroškim Slovencem in s tem tudi delovanju naših društev odklonilno, da celo izrecno sovražno razpoloženi. Vsa ta politična trenja pa so zapustila svoje sledove tudi v naših društvenih vrstah.

Sila nam nasprotnih groženj, ustrahovanja ter vsemogočega pritiska in zapostavljanja našega človeka in jezika se je stopnjevala in dosegla svoj višek, ko se je hotelo z vsemi razpoložljivimi sredstvi naš narod iztrebiti iz domače zemlje.

Vse to so bile težke preizkušnje in sicer tako težke, da so pri marsikomu strle odporno silo in že je izgledalo, kot da bo vse vihar razdjal. Toda jedro naroda je ostalo nepremagljivo. Ob našem odporu so bile k molku prisiljeni viharji krivic in svobodneje smo zadihali. Tudi naše prosvetno društvo „Bilka“ je mnogo pripomoglo, da je šel val preizkušnje in grozot minulih let preko nas, ne da bi nam mogel iztrgati iz srca ljubezni do maternega jezika in ljubezni do rodne zemlje.

In ko danes gledamo nazaj na dobo pred petdesetimi leti, je naša dolžnost, da se z globoko hvaležnostjo spominjamo vseh onih, ki so v svoji dalekovidnosti že tedaj spoznali, da bo le izobražen in kulturno razgledan človek mogel klubovati vsem raznarodovalnim nakanam, ki so že tedaj pretile in tudi še danes pretijo našemu ljudstvu.

Razveseljivo je, da je od prvih ustanoviteljev, odbornikov in članov prvega društvenega pevskega zbora še več tukaj med nami zbranih. Žal, da je prvi društveni predsednik Tone Kuriselo vsled bolehnosti zadržan, in ne more biti med nami. Vam, dragi ustanovitelji, in z vami vsem soustanoviteljem, ki so že pred nami umrli, ki spe ali razkropljeni po raznih bojiščih dveh svetovnih vojn širom Evrope ali počivajo v domači zemlji, naj bo ob slovesnem jubileju 50. letnice izrečena prisrčna zahvala za vse delo in prizadevanje, katero ste posvetili procvitu izobrazbe in kulture v našem društvu.

Pri vsem tem pa naj bo tudi povedano, da ustanovitelji našega prosvetnega društva „Bilke“ z ustanovitvijo društva niso imeli nikakih sovražnih namenov, ampak bilo je njih in je tudi še danes društveno vodilo to, kar razberemo že v prvi društveni tajnici, ohranjeni še od društvene ustanovitve pred petdesetimi leti. Dvoje gesel si je društvo postavilo. Prvo geslo se glasi: Spoznaj se sam! Spoznati sebe, spoznati svoj narod, spoznati njega kulturo in zgodovino. In ob tem spoznanju se izzrcali že drugo geslo, ki pravi: Ljubi svoje in spoštuj tuje!

Nikdar se ni dopuščalo, da bi se v našem društvu gojila kakoršnakoli narodna mržnja do pripadnikov našega sosednega naroda. Toda nikakor nismo mogli in tudi ne moremo odobravati načrtnega raznarodovanja in narodnega odpadništva.

Z napotilom svojih idealnih gesel, ter za obrambo svojih narodnih pravic in svojega narodnega obstanka je šlo društvo ob svoji ustanovitvi na delo. Brez vsakršnih sredstev, brez lastnega premoženja in lastnih prostorov, a z enim zakladom je razpolagala: to je bila volja odbornikov in članov do društvenega dela! To delo pa je bilo zelo razgibano. Prekinili sta društveno udejstvovanje samo obe svetovni vojni. A zmiraj je društvo iz lastnih sil na novo vstalo in se razvijalo v delu za kulturni razmah in procvit našega ljudstva.

Leta 1941 je bilo društvo pod hitlerjevim režimom razpuščeno, premoženje zaplenjeno, knjige uničene, odborniki in člani pa večinoma razkropljeni po bojiščih ali prisilnih taboriščih in ječah. Pa tudi to nasilje je društvo preživelo. Propadel je krivični nacistični režim in zopet je v našem prosvetnem društvu zadonela naša pesem, nabavile so se tamburice in naša mladina se je znova oprijela društvenega dela. Predolgo bi trajalo, če bi hotel naštevati vse naše prireditve teh petdesetih let. Za vse te prireditve pa je bilo potrebnih nešteto vaj. Koliko požrtvovalnih ur in dni so položili naši pevci, igravci in tamburaši na oltar narodne prosvete in omike! Na stotine bi naštel sodelujočih članov, ki so skozi pet desetletij šli skozi izobraževalno šolo našega društva.

Naj bo vam vsem, ki ste v tem polstoletju delali in žrtvovali za naše izobraževalno delo pri petju, igrah, deklamacijah, naših tečajih in izletih izrečena prav pristrčna zahvala.

Še prav posebno priznanje in zahvala, pa naj velja našemu sedanjemu odboru in vsem aktivnim članom našega društva „Bilke“, ki res z občudovanja vredno marljivostjo nadaljujete pred petindesetimi leti započeto delo in visoko držite prapor našega gesla: Ljubi svoje, a spoštuj tuje! Ljubezen in zvestobo našim materam in našemu slovenskemu narodu, spoštovanje pa vsemu, kar je drago in ljubo našim sodeželanom nemškega maternega jezika! In če bo tudi naša sosednja stran prepojena z enako željo po mirnem in v vsakem oziru enakopravnem sožitju obeh narodov v deželi, potem smo lahko prepričani, da bo naše društvo preživelo še nadaljnih 50 let in bo ob 100 letnici lahko pokazalo na nadaljne svoje uspehe v dobro medsebojnega spoštovanja in razumevanja v deželi ter krepitev prave državne zavesti.

Za govorom društvenega predstavnika je godba na pihala iz Hrastnika zaigrala na programu predvidene točke, nakar je visokošolec Joško Buch izvrstno in učinkovito podal pesem Otona Župančiča „Kdo si?“

Nato so se zvrstile na oder brhke in živahne bilčovske pevke in samozavestni fantje ter v mešanem zboru zapeli pesmi: „Eno samo tiho rožo“; „Kaj doni“ in „Oj planine“.

Živahno pozdravljen je pozdravil udeležence jubilejne proslave v imenu Slovenske prosvetne zveze v Celovcu njen predsednik dr. Franci Zwitter. Čestital je

domačemu prosvetnemu društvu k njegovi petdesetletnici ter njeni lepo uspeli prireditvi ter v svojem nadaljnjem govoru navedel med drugim vrsto primerov, pod kakšnimi pogoji se je vršilo prosvetno delo pred 50. leti. Omenil je fizične napade na naše prosvetaše, ko so ustanavljali društva ali odvarjali prosvetne domove. Proti vsem tem napadom je tedaj naše ljudstvo in tudi slovenska duhovščina našla razumevanje in zaščito pri najvišji cerkveni oblasti v deželi, ker tedaj se je zapoved: Spoštuj očeta in mater smatrala kot zelo pomembna in neobhodno potrebna pri vzgoji otrok na podlagi maternega jezika. Spoštuj tudi to, kar ti je mati kot srednica naroda s svojim maternim jezikom položila na jezik in v srce. Po petdesetih letih pa se je v tem oziru mnogo spremenilo in mnogokje slovenski duhovnik napram šovinistično usmerjenim nasprotnikom slovenske besede ne uživa več tiste potrebne zaščite pri današnjih cerkvenih predstojnikih, ki tudi sicer nimajo dovolj razumevanja za upravičene zahteve in težnje našega ljudstva.

Zelo hud vdarec kulturnemu razvoju koroških Slovencev, pa je bil zadan z odlokom deželne vlade v Celovcu z ukinitvijo slovenskega pouka po naših ljudskih šolah. S temi in še drugimi ugotovitvami je govornik pokazal, koliko dobre volje še manjka pri gotovih krogih, da bo naše kulturno delo res uživalo tisto enakopravno podporo in priznanje, ki je potrebno za miren in enakopraven razvoj v deželi.

Po svojem nagovoru je predsednik Slovenske prosvetne zveze podelil trinajstim zaslužnim društvenikom „Drabosnjakovo priznanje“ kot odlikovanje za dolgoletno zaslužno prosvetno delo.

Ponosno in samozavestno so nato prikorakali na oder možje in fantje mlajšega društvenega moškega zbora. Mogočno je zadonela njih pesem, kateri je zbrana množica z slastnim užitkom prisluhnila. Zapeli so pesmi: „Tam na vrtu zelenem“, „Na okno trka ptič droban“ in „Peričnik“.

Iz vrste pevcev je stopil v ospredje maturant Miha Kulnik ter jasno in odločno deklamiral Gregorčičevo „Usode ni“.

Posebno navdušeno pa je zbrano občinstvo s svojim aplavzom pozdravilo nastop najmlajše društvene pevske skupine — šolarski zbor, ki je pod vodstvom Janka Ogrisa st. v troglasni intonaciji dovršeno zapel pesmici: „Škrjanček poje, žvržgoli“, ter Prešernovo zdravico „Priatelji, obrodile so trte vince nam sladko“. Tako je mladi rod jasno in odločno s svojo pesmijo izpovedal to, kar pričakujemo in želimo: mir in razumevanje.

Pozdravne besede so spregovorili tudi zastopniki prosvetnih organizacij iz Ljubljane, Trsta in Hruščice.

Nad sto pevk in pevcev združenih mešanih zborov pod vodstvom Pavla Kernjaka je za zaključek zapelo dve pesmi: „V gorenjsko oziram se sklanato stran“ in „Rož, Podjuna, Zila“.

Vse glasbene točke, kakor tudi deklamacije in govore je nad 1200 prisotnih oseb obsegujoča množica nagradila z navdušenim in dolgotrajnim odobravanjem.

Končno je še Hrastniška godba dalj časa igrala in navduševala poslušajoče občinstvo.

Tako smo res lepo in častno slavili naš jubilej v upanju, da bo naše društvo „Bilka“ še nadaljnjih 50 let delovala z enako požrtvovalnostjo kot v minulih pet desetletjih v korist izobrazbe in prosvete našega ljudstva in mirnega sožitja med sosednima narodoma v deželi.

J. Ogris

Kristina Šuler

I.

Trd, neizrazen je moj obraz,
kakor, da v prsih mi kamen leži,
in kot, da žalosti ne poznajo,
suhe so moje oči.

II.

V prošnjah ponižnih ne sklepam rok,
pred nikomur ne krivi se moj hrbet,
neustrašen, pogumen in smel je
skozi življenje moj polet.

III.

Hodim samotno tujec med tujci,
ne odkriva pogled mi bleščečih cest,
moja pot se vije v noč in temine,
v duši je borba, lepota, bolest.

IV.

Čustva prevroča, biserne misli
nedotakljiva so meni svetost,
svoje bogastvo skrivam pred svetom,
v njem je moč moja — in moja krepost.

S P O M I N I

Letošnjo jesen sem v družbi prijatelja potoval po Rožu in Podjuni. V prijetni podjunski gostilnici se je na večer zbrala bratovščina starih znancev, med njimi pa tudi precej mladih deklet in fantov. Le-ti imajo na jesen več časa. S polja so bili že pospravili pridelke in tudi letoviščarji so ob začetku šolskega leta že odšli nazaj v mesta. Prijetno je bilo v tej družbi, postali so živahni in zgovorni, mnogo bolj kot poleti, ko imajo obilo opraviti s tujci in ni časa, da bi se sami med seboj srečali in se poveselili.

Najprej smo obujali spomine, a Korošci ne bi bili Korošci, če bi v veseli družbi kmalu ne zadonela pesem. Zdi se mi, da smo začeli znano koroško „Oj dečva ne vdaj se . . .“, sedile pa so: Pojdam v rute, Nma v čez izaro, Počiva jezero v tihoti, Čej so tiste stezice in končno Šmarješka včeraj je dolina . . .

Prijetno mi je bilo pri srcu ob zavesti, da mladi rod ljubi našo pesem, bodisi staro narodno ali pa one, ki so se rodile v najtežjih časih naše zgodovine — med zadnjo vojno. Tudi te pesmi so tu že ponarodele.

Zamudil sem se v času pred osemnajstimi leti ter se spomnil, kako smo se med vojno učili peti v zboru znano pesem „Pojdam v rute“. Pod Ojstro nas je bilo kar precej pevcev, večina fantov iz Podjune. Vsi so bili dobri pevci. Res lepo smo zapeli nekaj pesmi in z njimi tudi prosto nastopili ob večerih, ko smo šli v dolino. Tudi tedaj, ko je vladal v deželi najhujši fašistični teror, pesem na Koroškem ni zamrla. Povsod v taboriščih, kjer so bili koroški Slovenci, povsod so z njo budili in prepričevali, „da vstajenje pride, ker mora priti“ . . .

Že v jeseni štirinštiridesetega leta je bila v partizanski tehniki dotiskana koroška zbirka narodnih in partizanskih pesmi. Bil je to mali zvezek, žepne oblike z naslovom „Hej partizan“. V njegovem prvem delu so bili zbrani vsi najbolj znani teksti koroških narodnih pesmi, v drugem pa partizanske. Skoraj vsak borec je nosil pesmarico vedno pri sebi, a ko smo prišli v dolino, je bil to dekletom najlepši dar.

Kdo bi naštel znane mitinge v vaseh pod Košuto? Koliko lepih večerov so prebili borci v najtežjih časih ob prijetni pesmi z dobrimi ljudmi teh krajev! Nepozaben bo ostal spomin, ko so nam dekleta ob spremljavi citer in gitare prepevala koroške narodne in partizanske pesmi.

Štefanovo štirinštiridesetega je bil za nas velik praznik. Zbrali smo se na Boroveljskih Rutah. Prišla so dekleta iz Bajdiš, Borovelj, Šmarjete, Apač in Kočuhe. Vseh nas je bilo preveč, da bi se zdrenjali v veliki kmečki sobi, nekateri so morali ostati v veži ali pa so se drenjali v kuhinji. Program smo pripravili s posebno skrbjo: recitirali smo Prešerna, Cankarja, Bora, Kajuha, zaigrali kratke prizore in peli. Vse je bilo dobro, le z zborovskim petjem ob prefinjenem posluhu in okusu koroških deklet, se nismo mogli posebno pohvaliti. Veselo in praznično

razpoloženje je trajalo dolgo v noč in borci so budno pazili, da bi nas pravočasno obvestili, če bi se bližal sovražnik.

Spomin na Silvestrovo istega leta je še posebno lep. Zdravje eni izmed naših tovarišic se je obrnilo na boljše in mi smo se uro pred polnočjo napotili v vas. Bilo nas je sedem fantov in dve deklici. Snega je bilo tedaj na Macnu kakih dva metra. V mesečnini so se videle zasnežene smreke kot veliki kristalno se lesketajoči stebri. Ustavili smo se v najbližji hiši. Gospodinja je prinesla na mizo pogačo, sosed pa je stopil v klet po mošt in žganje. Tovariš Hotimir je imel s seboj klavirsko harmoniko, na katero je znal zaigrati le eno koračnico in en slab valček. Toda to nas ni motilo. Izmenično smo plesali in se veselili vso noč in pravzaprav priplesali v Novo leto, za katero smo vedeli, da nam bo prineslo svobodo.

Vsaka četa, vsak bataljon je ob dneh, ko ni bilo bojov poskrbel in pripravil razne mitinge, kjer so sodelovali tako borci kakor tudi domačini. Posebno vesele so bile te prireditve v pustnih dneh in če je bil le čas, so se borci skupno z domačimi poveselili.

Po osvoboditvi se je kulturno delo preselilo v dolino. Navdušenje, da Slovenci lahko svobodno pokažejo svojo nacionalno zavest, je zajelo vse tri doline: Ziljo, Rož in Podjuno. Kako bi pozabil na velike dramske in pevske prireditve na Brnci, kjer so navdušeni in požrtvovalni igralci med drugimi uprizorili opero Miklova Zale in opereto Študentje smo.

Tudi Rož ni zaostajal. Že meseca septembra je bila v Št. Janžu velika prireditev, kjer je mladina nastopila z izbranim, lepim, a zelo obsežnim programom.

Bil je to velik miting z izrazito narodnim in partizanskim programom. Skoraj vsi mladinci in mladinke iz vasi so nastopili. In starši so bili srečni ob zavesti, da njihov mladi rod po izbojevanju zmagi nadaljuje tradicijo kulturnega dela, ki so ga oni opravljali v najtežnjih časih zgodovine koroških Slovencev.

V začetku decembra je bila velika prireditev v Št. Rupertu pri Velikovcu. Na tej prireditvi je sodelovala mladina iz Velikovca, Št. Petra, Šmarjete pri Velikovcu, Dobrle vasi in Škocjana. Koliko dobre volje so imeli ti mladi ljudje, ki so hodili peš ali s kolesi na vaje po eno uro in še več. Kako vztrajno so se učili tekste, ki so bili zanje težki, saj so samo doma slišali slovensko besedo, v šoli so se tedaj učili samo nemški. In vendar so z izredno doživetostjo podajali Prešerna, Cankarja, Klopčiča, Kajuha in druge slovenske pisatelje. Del programa so sestavljale glasbene in pevske točke. To je šlo lažje. Trud je bil kronan z velikim uspehom. Nabito polna dvorana, v kateri je bilo nad sedemsto hvaležnih poslušalcev, je dala duška svojemu razpoloženju in priznala mladim izvajalcem njihovo kvaliteto. To je bil praznik za vso Podjunsko dolino in četrty december petinštiridesetega leta bo ostal res lepo zapisan v zgodovini kulturne dejavnosti na Koroškem.

Temu nastopu so sledile velike kulturne prireditve v Dobrli vasi, Št. Vidu, Pliberku in tako dalje. Posebno uspela je bila odrska reportaža o trpljenju, borbi in vstajenju koroških Slovencev, ki so jo izvajali v Dobrli vasi. Program je obsegal tri dele: zapor in internacijo, borbo ter osvoboditev. V prvem delu so dekleta izvajala pesmi, ki so jih koroški Slovenci peli v izgnanstvu. Program je bil izvajan v Narodnem domu ter si ga je ogledalo veliko prebivalcev iz bližnje in daljne okolice. Z istim programom je dobrloveška mladina nastopila najprej v Železni Kapli, nato pa še za Prešernov praznik v Pliberku, kjer si je prireditev ogledalo okoli tisoč ljudi. Na prireditev, ki je bila prva te vrste v Pliberku, so se pripeljali prebivalci iz okolice z okrašenimi vozovi, saj je bil to zanje pravi praznik in prva velika kulturna manifestacija.

Tudi v Celovcu je bilo v tem času par velikih prireditev. Najprej - 8 marec - proslava Dneva žena v kinodvorani v Šentpetru. Zbrale so se žene iz vse južne Koroške in si ogledale lep kulturni program, ki jim ga je za njihov praznik poklonila mladina. Tu je v glavnem sodelovala mladina iz Podjune.

Tej prireditvi v Celovcu je sledila še ena — izrazito mladinska, v dvorani na Hajdnah. Tudi tu se je zbralo okoli tisoč mladih ljudi iz vseh treh dolin in manifestirala svoje kulturno delo.

O vsem tem smo razmišljali oni večer o gostiljubni Podjuni... Kako bi naštel številne prireditve, ki so bile z vso skrbjo v letih po vojni pripravljene v Borovljah, Globasnici, Bilčovsu, Železni Kapli, Kotmari vasi, Svečah, Škocijanu in drugje? O tem ne bo kronist nikoli pisal in vendar so bile odraz sproščene kulturne ustvarjalnosti po tolikih letih nacionalnega zatiranja, izraz življenjske volje koroškega slovenskega ljudstva.

nk - vo

Avstrijsko gozdno pravo očiščeno in poenostavljeno

Avstrijsko gozdno pravo je bilo že več desetletij potrebno temeljite reforme, zlasti kar tiče sodobnost prava samega in pa preglednost njegovih določil. Doslej je vsa avstrijska zakonodaja o gozdarstvu temeljila na določilih 110 let starega avstro-ogrskega zakona o gozdarstvu, ki je v veljavi od 1852. Z njim vred pa so bili še vedno v veljavi nemški zakoni iz časa okupacije Avstrije po Hitlerjem Tretjem rajhu, vsled česar je avstrijsko gozdno pravo predstavljalo za praktičnega človeka pravo zemšnjava določil in prepovedi.

Kmalu po drugi svetovni vojni je prišlo tudi do zahteve po novem gozdnem zakonu. Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo je že leta 1950 izdelalo prvi osnutek gozdnega zakona, treba pa je bilo 12 let pogajanj, preden je prišlo od prvega osnutka do sedanjega zakona. Vzrok tej dolgi dobi od prvega osnutka do zakona je v zamotanosti dosedanje zakonodaje na področju gozdarstva, v raznolikosti pogledov na problematiko gozda in gozdarstva ter v obsežnosti te problematike. Sicer sta bila medtem od parlamenta sklenjena dva zakona s področju gozdarstva, leta 1960 zakon o semenarstvu na področju gozdarstva, aprila letos pa zakon o zaščiti gozda pri spravilu lesa. Ta dva zakona sta bila specialna zakona, medtem ko je 12. julija 1962 sklenjeni zakon splošni zakon. Uradno ga imenujejo „Zakon za očiščenje gozdnega prava — Forstrechtsbereinigungsgesetz“ (Zvezni zakonik BGBl. 222/62). To ime tudi zasluži, ker spreminja kar 37 določil starega zakona o gozdarstvu iz leta 1952, medtem ko je v svoj okvir prevzel le njegove §§ 1 do 21.

Novi zvezni zakon za očiščenje gozdnega prava (BGBl. 222/62) je zelo obsežen. V 10 poglavjih s skupno 89 paragrafi se njegova za kmečka in gozdna posestva važna določila nanašajo na

- spravilo lesa po kopnem,
- varstvo gozda pred požari,
- varstvo gozda pred gozdnim škodljivcem,
- omejitev sečenj na golo in drugih posegov v gozd in na gozdne organe in organe za varovanje gozda.

Nadalje določila se nanašajo na spravilo lesa po vodi, na gozdarske šole in na zvezni gozdarski preiskusni zavod. Preostali dve poglavji vsebujeta izjemna določila za Štajersko in Zgornjo Avstrijo ter splošna, kazenska in prehodna določila. Zakon bo stopil v veljavo 1. marca 1963.

Spravilo lesa po kopnem

Zakon za očiščenje gozdnega prava smatra kot spravilo transport lesa in drugih gozdnih produktov iz gozda do skladišča, do mesta predelave ali pa do javne prometne mreže, do ceste in železnice. Naprave za spravilo lesa pa so: gozdna pota, gozdne železnice, gozdne žičnice in drče (Riesen).

Pota, žičnice in železnice veljajo za gozdne, če so po njih prepovedani javni prevozi in če pretežno služijo gospodarskim transportom iz gozda. § 3 zakona določa splošne predpise o gradnji naprav za spravilo lesa, pri čemu pravi, da morajo biti pri njihovi gradnji in uporabljanju gozdna tla in gozdni sestoji obvarovani tako tehnično kot gospodarsko, zlasti pred erozijo, nevarnostjo plazjenja in nastajanja hudourniško nevarnih odtokov vode za časa večjih nalivov.

Da pa bo vse to upoštevala gradnja naprav za spravilo lesa in drugih gozdnih produktov zajamčena, določa § 14, da morajo gozdna pota, železnice in žičnice ter drče načrtovati strokovnjaki gozdnih inšpekcij ali oddelkov za gozdarstvo kmetijskih zbornic, ki morajo nadzirati tudi njihovo gradnjo. Sploh je zaradi zamotanosti določil glede koristi sosednih zemljišč in objektov, glede naprav za omejevanje nevarnosti plazov in hudournikov, nadalje pa tudi glede koristi lastnikov cestnega in električnega omrežja ter železnic neobhodno potrebno, da pred začetkom vsako gradnjo ali večjo spremembo na napravah za spravilo lesa prijavimo pristojni okrajni gozdni inšpekciji. Kar tiče gozdnih potov, to zakon v svojem § 8 izrečno zahteva. Po § 87 je treba že obstoječa pota, žičnice in druge naprave za spravilo lesa iz gozda prijaviti gozdnim inšpekcijam do 1. 9. 1963.

V primeru, da je gradnja naprav za spravilo lesa dovoljena, na predvideni gozdni površini ni več potrebno posebnega dovoljenja za sekanje lesa. Prav tako okrajna gozdna inšpekcija na teh površinah ne more zahtevati zopetne pogozdive.

Spravilo lesa čez tuja zemljišča urejuje § 9. Zakon načelno določa, da je spravilo lesa in drugih gozdnih produktov čez tuja zemljišča dovoljeno. Dovoljeno je tudi začasno skladiščenje lesa in drugih gozdnih produktov na tujih zemljiščih, oboje vendar le pod pogojem, da drugače spravilo ali pa skladiščenje nista mogoča ali pa da sta povezana z neprimerno visokimi stroški. Kdor spravlja ali skladišči les in druge gozdne produkte na tujem zemljišču, je dolžan, da to opravi tako, da bodo zemljišča najmanj ko mogoče poškodovana.

Če med strankama (to je med lastnikom zemljišča in lastnikom lesa) v tem pogledu ne pride do sporazuma, odloči glede spravlja ali skladiščenja lesa gozdna inšpekcija na predlog ene obeh strank. Pri tem oblast lahko določi čas spravlja (recimo samo pozimi ali pa samo ob suhem vremenu). Če je spravilo mogoče čez več zemljišč, potem mora določiti oblast spravilo čez tisto zemljišče, kjer je pot spravlja najkrajša in kjer na zemljišču nastane najmanj škode. Oblast pa tudi lahko predpiše ukrepe za zavarovanje tujih zemljišč, vendar vsled tega nastali stroški, ki jih nosi lastnik lesa, ne smejo biti previsoki. Vsekakor pa mora lastnik lesa po zaključenem spravilu lesa spraviti zemljišče v prejšnje stanje.

V zvezi s pravilom lesa čez tuja zemljišča § 9 zakona še določa, da mora lastnik lesa poleg tega, da spravi zemljišče v prejšnje stanje, lastniku zemljišča tudi plačati odškodnino, če ta to zahteva. Če glede višine odškodnine med njima ne pride do sporazuma, jo določi gozdna inšpekcija.

§§ 11 do 16 vsebujejo določila glede za drug za spravilo lesa in drugih gozdnih produktov. Tozadevno je bistveno določilo, ki pravi, da zadruga za spravilo lesa lahko nastane povsod tam, kjer se je za njo odločila več kot polovica v poštevhajajočih gozdnih posestnikov, ki pa morajo imeti vsaj dve tretjini gozdnih zemljišč, ki bi bila zajeta z združno napravo za spravilo lesa. V tem primeru gozdna inšpekcija manjšino lahko prisili k pristopu v zadrugo.

Varstvo gozda pred požarom

To poglavje zakona obsegajo §§ 23 do 29. Njihova določila se nanašajo na prepoved zažiganja ognja v gozdu, na zadržanje v primeru nevarnosti gozdnih požarov in na akcije v primeru, da gozd gori.

Načelno tuje osebe brez pismenega dovoljenja lastnika v gozdu ali njegovi neposredni bližini ne smejo zažigati ognja, niti ne metati stran gorečih vžigalic ali ogorkov cigaret in cigar. Ogenj smejo v gozdu ali v njegovi neposredni bližini zakuriti le lastnik gozda, njegovi gozdarji, gozdni čuvaji, logarji in gozdni delavci ter eventualni servitutni upravičenci ter osebe, ki imajo za to od lastnika ali njegovega pooblaščenca pismeno dovoljenje. V primeru campingov in parkirnih prostorov v gozdu ali pa v njegovi neposredni bližini pa pravico ravnanja z ognjem ne zadostuje pismeno dovoljenje lastnika gozda, v takih primerih je poleg tega potrebno še dovoljenje pristojne občine. V vsakem primeru pa je treba ogenj nadzorovati, dokler popolnoma ne ugasne.

Požiganje plevela v gozdu je dovoljeno le, če pri tem nista ogrožena mladi sestoje in boniteta zemlje. Brezpogojno pa je treba vsako požiganje v gozdu prijaviti občini in gasilski organizaciji.

§ 25 zakona določa, da je vsaka oseba, ki v gozdu ali v njegovi neposredni bližini naleti na ogenj, ki ga nihče ne nadzoruje, dolžna, da ogenj takoj pogasi; če pa tega sama ni v stanju, mora nemudoma obvestiti lastnika gozda ali pa bližnjo gasilsko organizacijo, če je pot do nje bližja.

V primeru gozdnega požara so po § 26 vsi za delo sposobni civilni moški od 18. do 60. leta starosti, ki v občini stanujejo ali pa so tam zaposleni, dolžni, da pomagajo omejiti in zatreti gozdni požar; prav tako so tudi dolžni, da dajo potrebno orodje na razpolago. Omejitev in uničenje ognja v gozdu oz. gozdnega požara mora voditi pristojni komandant gasilcev ali pa najstarejši navzoči gozdar. Če pa obeh ni navzočih, mora akcijo proti gozdnemu požaru voditi občinski odbornik, v katerega območju gozd gori. Za omejitev požara so vsi lastniki okoliških zemljišč dolžni, da v primeru potrebe pustijo posekati les za ostvaritev brezdrevesnega pasu, da pustijo izkopati za omejitev požara potrebne jarke in vsakovrstne druge ukrepe, ki jih smatra vodstvo akcije proti požaru za umestne za omejitev in uničenje požara.

Vse osebe, ki so sodelovale pri omejevanju in uničenju gozdnega požara in pri tem utrpele kakršnokoli materialno škodo ali pa so dale orodje na raz-

polago, imajo pravico do odškodnine v višini dejanske škode. Osebe, ki so druge v službenem razmerju in ki so v akciji proti požaru v gozdu zamudile delovni čas, imajo tudi pravico do povrnitve izpadlega zaslužka.

Odškodnino je treba prijaviti občini, v katere območju je gozd gorel in sicer v teku 4 tednov po požaru. Za pozneje prijavljeno škodo ni odškodnine. Odškodnino izplača občina, kateri pa mora lastnik gozda, ki je bil od požara prizadet, vsoto povrniti. Lastnik gozda pa od povzročitelja požara lahko terja povračilo odškodnine.

Varstvo gozda pred gozdnimi škodljivci

To poglavje vsebujejo §§ 30 do 33. V njih so določila glede dolžnosti o opazovanju gozda in opazovanju pojava gozdnih škodljivcev, o ukrepih proti gozdnim škodljivcem in o varstvu gozdnih sadik pri trgovanju z njimi, zlasti pa pri njihovem uvozu. Gozdni škodljivci v smislu tega zakona so živalski in rastlinski škodljivci, torej mrčes, miši, gobe in virusi, ki pri močnejšem pojavu ogrožavajo gozdni sestoj in ki vidno zmanjšajo vrednost lesa.

Gozdni posestniki, njihovi gozdarji, gozdni čuvaji in logarji so dolžni, da gozd opazujejo in da vsak pojav gozdnih škodljivcev nemudoma javijo gozdni inšpekciji. Vsak gozdni posestnik pa je tudi dolžan, da na primeren način, za kakršnega je sposoben, sam varuje svoj gozd pred gozdnimi škodljivci in da te škodljivce tudi učinkovito uničuje.

V primeru akutne nevarnosti, da se bodo škodljivci razširili na sosedne gozdove, je oblast dolžna, da predpiše za celotno ogroženo področje ustrezne ukrepe za uničenje gozdnih škodljivcev. Predpisane ukrepe morajo gozdni posestniki obvezno izpolniti. Če pa je razširitev škodljivcev zavzela že takšen obseg, da je lastniki gozda sami ne morejo odvrniti, mora deželni glavar ali pa minister za kmetijstvo in gozdarstvo — če se nevarnost nanaša na dve ali več zveznih dežel, predpisati potrebne ukrepe za njihovo uničenje.

V takih primerih nosijo stroške pobijanja gozdnih škodljivcev — v kolikor te ne najdejo pokritja v javnih sredstvih — lastniki gozda in sicer sorazmerno po površini prizadetega gozda.

Ukrepi za obvarovanje gozda pred razširitvijo gozdnih škodljivcev

predpisuje § 32. Le-to določilo prepoveduje vsak ukrep v gozdu, ki bi omogočil razširitev in razmnoževanje gozdnih škodljivcev. Posekani les, ki so ga napadli gozdni škodljivci ali pa so se na njem vgnezdili, je treba obdelati tako, da je preprečeno nadaljno širjenje škodljivcev. Ta dolžnost zadene gozdnega posestnika, v kolikor sam razpolaga s sestojem in lesom, drugače pa tistega, ki ima pravico razpolagati s sestojem in lesom. Tozadevna podrobna navodila bo dalo ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo. Ta navodila se bodo zlasti nanašala na ravnanje z drevjem in debli, ki so napadena ali ogrožena od

gozdnih škodljivcev, na njihov transport iz gozda ter na njihovo skladiščenje izven gozda.

Predpisi zakona o varstvu gozda pred gozdnimi škodljivci se nanašajo tudi na uvoz gozdnih sadik. Tu se v § 33 zakon naslanja na določila zakona o varstvu rastlin iz leta 1948 in zahteva fitopatološko spričevalo in druge varstvene ukrepe tudi pri uvozu, izvozu in tranzitu gozdnih sadik.

Omejitev golosečenj in drugih posegov v gozd

Določila tega poglavlja vsebujejo §§ 34 do 40 in urejajo vprašanje sečenj gozda na golo, vprašanje omejitev sečenj v nedozorelih sestojih in zaščitnih pasovih proti vetru in vprašanje pogojev za sečnjo božičnih drevesc in za pridobivanje smole v gozdu.

Uvodoma zakon načelno določa, da golosečnje ne smejo povzročiti bistvenega poslabšanja produktivne moči zemlje in tudi ne povečati nevarnosti odplavljanja zemlje po vodi ali odnašanja po vetru, niti ne smejo povzročiti trajnega oškodovanja gospodarstva z vodo sploh.

V § 34 (2) pa zakon izrecno pravi, da so v visokem gozdu **veliko golosečnje prepovedane**. Kot velike golosečnje navaja zakon golosečnje v izmeri 2 ha in z več kot 50 m širine, pri čemer spadajo v to površino vsi sosedni goloseki, neglede na meje, ki niso pogozdeni ali pa so — čeprav so pogozdeni — mlajši od 5 let. Izjeme dovoljujejo gozdne inšpekcije lahko le, če jih opravičuje stališče ohranitve gozda ali pa če je lastnik zaradi nesreče v kmetijstvu (požar, epidemične bolezni v hlevu in podobne nezgode) k sečnji prisiljen.

V zaščitnih gozdnih pasovih proti vetru je dovoljeno sekati le posamezna drevesa ali pa ozke gozdne pramene, če je to prej gozdna inšpekcija dovolila.

Kar tiče nezrelih sestojev § 35 zakona izrecno določa, da je njihova sečnja prepovedana. Kot nezreli sestoji veljajo sestoji, ki so stari manj kot 60 let. Izjeme pri hitrorastnih vrstah lesa določi ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo.

Sečnja nezrelih sestojev je **dovoljena le v omejenem obsegu**, pri čemer količina stoječega lesa nikoli ne sme pasti pod 60 % polnega sestoja. Izjeme dovoli gozdna inšpekcija le, če gre za izsekanje več kot 5 m širokih pasov za gradnjo in vzdrževanje javnih komunikacij (ceste in pota, vodovodi, elektrovi, železnica itd.) ali pa če je izjema v interesu agrarne reforme, varovanja hudourniških področij ali izseka gozdne meje. Do 5 m široke pasove pa je mogoče izsekati brez dovoljenja gozdne inšpekcije, vendar mora pas izkazati pristojni gozdarski strokovnjak.

Vsak izsekan pas, ki se nahaja na strmih brežinah, ki so podvržene eroziji, nastajanju hudournikov in plazenju ali pa ki povzročajo taisto nevarnost na sosednih zemljiščih, mora biti po sečnji v smislu določenih predpisov zaščiteno. Stroške zaščitnih ukrepov nosi tisti, v katerega korist je bil gozd izsekan.

Izjemno sečno dovoljenje za sekanje nezrelih sestojev sme gozdna inšpekcija izstaviti le če je z njo mogoče izboljšati produktivnost gozda, se pravi le tam, kjer rastejo manjvredne vrste gozdnega drevja in grmičevja in kjer je sestoj močno poškodovan ali pa drugače slabo produktiven. Istočasno z dovoljenjem sečnje mora gozdna inšpekcija predpisati tudi ukrepe za izboljšanje rasti in prirastka v gozdu. Te ukrepe mora obvezno izvesti lastnik gozda. V svrhu njihove zanesljive izvedbe mora s prošnjo za izjemno sečno dovoljenje položiti tudi ustrezno kavcijo.

Kar tiče določil glede pridobivanja božičnih drevesc v gozdu in njihove prodaje (§§ 37 do 39) loči zakon med jelkinimi drevesci in drugimi gozdnimi drevesci.

Jelkina drevesca ter njihove veje smejo v božične in okrasne namene brez dovoljenja sekati le lastniki gozda za svoje potrebe, v svrhu prodaje pa le v primeru, da izvirajo drevesca iz produkcije pri čiščenju in redčenju gozdnih sestojev ali pa z zemljišč, ki po prijavi okrajni gozdni inšpekciji in po njenem priznanju služijo izključno pridobivanju božičnih drevesc. V vseh drugih primerih je sekanje jelk in njihovih delov prepovedano. Deželni glavar lahko prepove sekanje mladih jelk na večjih področjih.

Prodaja jelkinih drevesc je dovoljena le, če so drevesca plombirana in če je na plombi razviden izvor drevesca. Plombe izdajajo gozdne inšpekcije proti naročilu in plačilu s strani lastnika gozda.

Smrekova in druga božična drevesca sme v gozdu pridobivati, prevažati in prodajati le, kdor ima potrjeno o izvoru drevesc, ki ga na predlog lastnika gozda, kjer so bila drevesca posekana, izstavi občina. Gozdarji in drugi varnostni organi lahko od vsakogar, ki v gozdu pridobiva božična drevesca, ki jih transportira in ki z njimi trguje, zahtevajo potrjeno o izvoru drevesc. Gozdne inšpekcije pa imajo pravico, da sekanje božičnih drevesc omejijo ali pa sploh na gotovih področjih prepovedo.

Smola v gozdu se sme v večjem obsegu pridobivati le na drevju in v sestojih, ki jih je v ta namen določilo ministrstvo za kmetijsko in gozdarstvo.

Gozdni organi in organi za varstvo gozda

Gozdni organi so: vodje gozdnih gospodarstev (Forstwirtschaftsführer), gozdni upravitelji (Forstwirte), gozdarji, gozdarski asistenti in gozdarski adjunkti. Gozdni organi morajo biti avstrijski državljani in po določitih tega zakona (§§ 46 do 50) odgovarjajoče izobraženi.

Organi za varstvo gozda (Forstschutzorgane) so poleg gozdnih organov lahko še osebe, ki so z uspehom zaključile vsaj šesttedenski gozdarski tečaj republike, zvezne dežele ali kmetijske zbornice, nadalje gozdni strokovni delavci (Forstfacharbeiter) v smislu zakona o kmetijskem in gozdnem delu in lastniki gozda, če jih v tej funkciji potrdi okrajna oblast. Tudi organi za varstvo gozda morajo biti avstrijski državljani in vsaj 21 let stari.

Oblast pa svojstva organa za varstvo gozda ne sme priznati osebam, ki so bile pravno veljavno obsojene zaradi zločina, zaradi prestopka proti spodobnosti v javnosti ali pa z odvzemom prostosti vsaj za dobo 6 mesecev. Prvič potrjeni organ za varstvo gozda mora biti zaprisežen, nakar šele dobi uradno službeno izkaznico in službeno značko.

Organ za varstvo gozda ima na določenem gozdu pravice in dolžnosti javne straže in sme biti oborožen s pištolo, z bajonetom in lovsko puško. Svojega orožja se sme poslužiti le, če brani sebe ali drugo osebo pred neposrednim napadom, vendar le v toliko, da odvrne nevarnost napada. Osebe, od katerih na svojem službenem področju zahteva izkaznico, so mu dolžne to pokazati; nepoznane osebe in osebe, ki jih zasači pri očitno kaznivem dejanju v gozdu, sme tudi aretirati in zapleniti njihovo izrecno gozdno orodje.

Vodjo gozdnega gospodarstva in odgovarjajoče število upraviteljev in gozdarjev mora imenovati vsak lastnik gozda s skupno najmanj 1200 ha površine. Na predlog lastnikov gozda pa lahko deželni glavar imenuje za več obratov skupaj skupnega vodjo gozdnega gospodarstva, če skupna površina ne znaša več kot 5000 ha gozda in če lega gozdov omogoča skrbno gospodarstvo. Vsak posestnik pa, ki ima najmanj 500 ha gozda, je dolžan, da namesti gozdarja.

Splošna, prehodna, kazenska in druga določila

Vsi gozdovi v državi so podvrženi določilom tega zakona in nadzorstvu s strani oblasti. Nadzorstvo oblasti se nanaša na kontrolo obveznosti izpolnjevanja določil tega zakona s strani lastnika gozda, pri čemer imajo predstavniki oblasti — v prvi instanci okrajna glavarstva in okrajne gozdne inšpekcije — pravico stopiti v vsak gozd, lastniki gozda, njihovi organi in organi varstva gozda pa dolžnost, da jim dajo vsa pojasnila in izkaze, ki so potrebni za nadzorstvo nad gozdom. Nadzorstvo oblasti pa se nanaša tudi na ugotavljanje škode v gozdu, ki sta jo povzročila divjad ali dim, na pravico zahtevanja ustvaritve reda v gozdu po snežnih polomih, polomih po vetru, po sečnji in po spravi lesa iz gozda.

Sklepanje lesnih kupčij brez navedbe količine lesa in cene za njegove enote, tako imenovane „kupčije počez“ so prepovedane.

Naslednja dejanja v gozdu so kazniva, če oseba, ki jih izjavi, za nje nima lastnikovega dovoljenja:

a) nabiranje in prilaščanje gozdnih sadežev v svrhu prodaje, nadalje nabiranje brezinege in javorjevega soka ter smole, zemlje, ruše, stelje, metličja, fižolovk in podobnih lesnih vrst;

b) poškodovanja drevja s sekiro, z žebli, s plazilnimi zarezi ali pa potom trganja vej in vršičev;

d) lov gozdu koristnih živali ter poškodovanje znamenj v gozdu, ograj, mej, mejnikov, rogov in drugih naprav za varstvo gozdnih sestojev.

Kdor pa nasprotuje določilom tega zakona, je lahko kaznovan s plačilom kazni do 60.000 šil. ali s 4 tedni zapora. Vse kazni so vendar veljavne le, če so bile izrečene v teku 6 mesecev po kaznivem dejanju. Pri izreku kazni oblast lahko določi tudi višino odškodnine za povzročeno škodo.

Blaž Singer

Pred slovesom

Najprej kakor nežni udarci,
kot jih daje Indijanka tujcu,
ki stoji privezan
na mučeniski drog.

In kljub temu. draga bolečina,
kako dolgo sem te pričakoval.

Terice — Slika, ki nam je vedno bolj tujar

Hitro greš skozi mraz
in zreš v sivino, ki te obdaja
in veš, da je mimo
čas ljubezni in lepih sanj, —
naprej v daljo hitiš,
prazen in sam.

Pogled nazaj

Ulrih Dobnik

Včasih obstaneš in pogledaš nazaj,
se spomniš
poletja
in vročih poljubov,
in zdijo se ti neresnični
in daleč, —
in zopet te obide
vesela slutnja pomladi.

Kot na pomolu mahaš
odhajajoči ladji,
in čutis, da se ne vrne.

Nekaj praktičnih nasvetov za strojno molžo

Molzni stroj skrajša in olajša molžo. Zadovoljive uspehe bomo imeli le, če so vimena krav enakomerno grajena in mehko molzna (leichtmelk). Tudi v prihodnje nam mora biti prvi rejski cilj vzrediti krave z vimeni, primernimi za strojno molžo. Varujmo se nalezljivih bolezni vimen posebno strojno molženih krav (rumeni žolt = gelber Galt).

Tudi s strojem moramo pravilno, enakomerno in vestno molzti. Ne mislimo, da stroj sam molze ter da z njim lahko vsakdo dela. — Končno je treba molzni stroj negovati, njegovo zmogljivost stalno kontrolirati.

Pri strojni molži odpade neposredni stik med molzačem in kravo in prav zaradi tega lahko nastopajo pri pomanjkljivi kontroli napake in motnje. — Nepravilna nastava tulcev (Melkbecher) in prezgodnje ali prepozno vključenje molznega stroja lahko vodi tu do težkih motenj. Če molzno napravo oziroma tulce tako natakemo na seske, da se pri molži zvijejo, povzroča to bolečine in krava bo mleko zadrževala. Brezobzirna nadaljnja molža vodi do še večjih škodljivih dražljajev vimena, kar pri ponavljanju povzroča rapidno padanje molznosti krave. Posebno očiten pri tem je padec masti v mleku. Najtežje napake pa nastanejo tedaj, če molzni stroj natakemo na vime šele tedaj, ko je krava že več minut pripravljena za molžo, torej če smo vime že zdavnaj masirali. Na ta način nam molznost in delo z molznim strojem ne bo v korist. Med masažo (stimuliranjem vimena) in molžo sme preteči kvečjemu ena minuta. Obratno pa se lahko zgodi, da ob površni masaži vimena priključimo molzni stroj, preden je krava pripravljena za molžo. Ta način povzroča težke motnje. Samo na dobro masirano in še ne predolgo namasirano vime natakemo molzno napravo, če hočemo da bo vime obdržalo dolgotrajno zmogljivost.

Ravno pri prvem popuščanju ne več novega molznega stroja in kot reakcija na slabo molznost skaženih — zamolženih krav, se vakuum molznega stroja nastavi čisto previsoko.

S tem se molznost le še poslabša. Če je vakuum previsok, nastanejo prav posebno pri dragocenih lahkamolznih žlezastih vimenih kvarni dražljaji in motnje v krvnem obtoku. To spoznamo na modrobarvnih seskih, ki na spodnji strani zatečejo kot trde kepe, priložnostno pa se vidi že izstop sluznic seskovega kanala. Večkrat lahko opazimo poroženele seske, ki so posledica previsokega vakuuma, ali pa dejstvo, da smo predolgo molzli na slepo — prazno. Takšne krave so za strojno molžo neuporabne. Z dobro ročno molžo, katera prav v tem primeru zahteva težko delo, moč, občutek in spretnost, šele čez mesece lahko spravimo tako vime v red.

Nadaljnja glavna napaka, ki se dela s strojno molžo v skoraj vsakem hlevu je takoimenovana prazna — slepa molža. Pod prazno molžo razumemo molžo

že pomolženih krav. Normalno vime je v največ 4 do 5 minutah pomolženo (saj rabimo samo polovico časa kot pri ročni molži). V primeru pa, da pustimo molzni stroj na vimenu še, ko je krava že pomolžena, zlezejo tulci visoko na seske. Seski se zavijejo. Sluznice seskovega kanala in spodnja stran seska se vnamejo zaradi stalnih dražljajev nepotrebnega izsesavanja stroja. Če dnevno ponaljšamo te napake, krava zaradi bolečin ni več voljna dati mleka.

Prepozna vključitev molznega stroja na vime, ki je že 4 do 5 minut pripravljeno za molžo, ter dolga prazna molža že izmolženih krav, so največja nevarnost zdravemu vimenu. Na ta način najboljšo kravo molznico lahko v najkrajšem času spravimo ob zmogljivost.

Čestokrat naletimo na hleve z dobrimi ročnimi molzači, ki pa z molznim strojem prav slabo, površno delajo. Vzrok temu je v prvi vrsti v pomanjkljivi izobrazbi molznega personala, ki mora vedeti, kako se dela s strojem. Ni odvisno od konstrukcije stroja ampak od človeka, kako on s strojem dela. Ne zadostuje tehnična spretnost, red in snaga, marveč je treba s strojem delati z občutkom. Kontrola naj bo vestna in ravno zato imajo prednost aparature s prozornimi cevčicami (Schaugläser). Nobeden naj ne bi molzel s strojem, če ni absolviral vsaj kratek tečaj za strojno molžo.

Kako delamo pri strojni molži?

Priprava vimena. Prve curke odvezamemo za kontrolo mleka, kar je še bolj važno kot pri ročni molži, da pravočasno opazimo eventuelne napake in bolezni mleka ter vimena. Zavedajmo se, da so zdrava, zmogljiva vimena najdragocenejši kapital kmečkega družinskega obrata. Temeljito čiščenje vimena in seskov predvsem na spodnjem delu, kjer pridejo v dotik z mlekom, je neobhodno potrebno opravilo. Čiščenje vimena najlažje izvedemo s čisto vlažno toplo cunjо — krpo, še bolje s toplo vodo in osuševalnim papirjem. To čiščenje večinoma že pozvroča pri novomolznih kravah tako močan dražljaj, da mleko vdre v vime in je krava pripravljena za molžo. Kadar vimena s čiščenjem še nismo pripravili za molžo, ga je treba tako dolgo masirati, da je vime za molžo pripravljeno.

Natikanje molznega agregata

Čim smo masiranje vimena končali, nemudoma natakneмо tulce na seske. Čim dalje čakamo, tem manj ugodno reagira komplicirani neurohormonalni sistem, ki vodi vse funkcije vimena.

Nikakor pa ne sme preteči med masažo in začetkom molže (natikanjem molznega orodja) več kot ena minuta. Molzno aparaturo vzamemo v levo roko, medtem ko z desno roko natakneмо tulce od leve na desno. Tulce objamemo s palcem in srednjim prstom, medtem ko s kazalcem pomagamo seku v odprtimо tulca. Seveda pred tem preganemo mlečno gumijasto cev.

Tulcev torej ne smemo s silo potisniti na seske, ampak morajo tulci seske vsesati, da leži zapiralna mišica v sredini tulca. Paziti moramo, da se seski ne zvijejo ali preganejo. Dolgi seski ne smejo biti pregloboko vgreznjeni v tulce, ker seski sicer trpijo škodo. Molzni stroj smo v pravem času in pravilno vključili, če takoj opazimo močan tok mleka.

Opazovanje molže obstoji v tem, da opazujemo tok mleka v vseh četrth, da ugotovimo čas, kako dolgo mleko teče, in da opazujemo zadržanje krave. Mleko naj stalno teče iz vseh četrth. Pri dobremu toku mleka se ne dotikajmo ne stroja ne krave, ker so dobre molznice prav posebno občutljive. Krave morajo odvzem mleka prijetno občutiti, zato jih pri tem ne smemo motiti. Kadar tok mleka v dveh četrth močno popusti, je to znak, da začnemo z izmolzavanjem s strojem. Izmolzavanje s strojem izvedemo tako, da narahlo pritisnemo vse četrth na popolnost izmolzevanja. Tiste četrth, v katerih še otipljemo mleko, z levo roko bolj obložimo kot one, ki so prazno pomolženi. Na ta način stroj močneje deluje na četrth, ki so še bolj polne.

Pri končnem izmolzevanju z desno roko počasi potiskamo mleko od zgoraj navzdol proti tulcem. To tako dolgo ponavljamo, dokler mleko teče.

Izmolzavanje ne sme trajati predolgo, ker se sicer krave na dolgo molžo navadijo. Kakor smo že ugotovili, celotna molža v normalnih pogojih ne sme trajati dalj časa kot 4 do 5 minut. Napačno je seveda, če z izmolzavanjem začnemo prezgodaj. Lahko se zgodi, da zaradi obtežitve z molznim strojem postane krava nemirna in ni voljna dati mleka. Vsekakor mora biti molznik s kravo v dobrem kontaktu in upoštevati individualne lastnosti molznice. Zato je potrebno, da na obratu, kjer molzeno s strojem, vedno molze ena in ista oseba, ter da se osebe po možnosti ne menja.

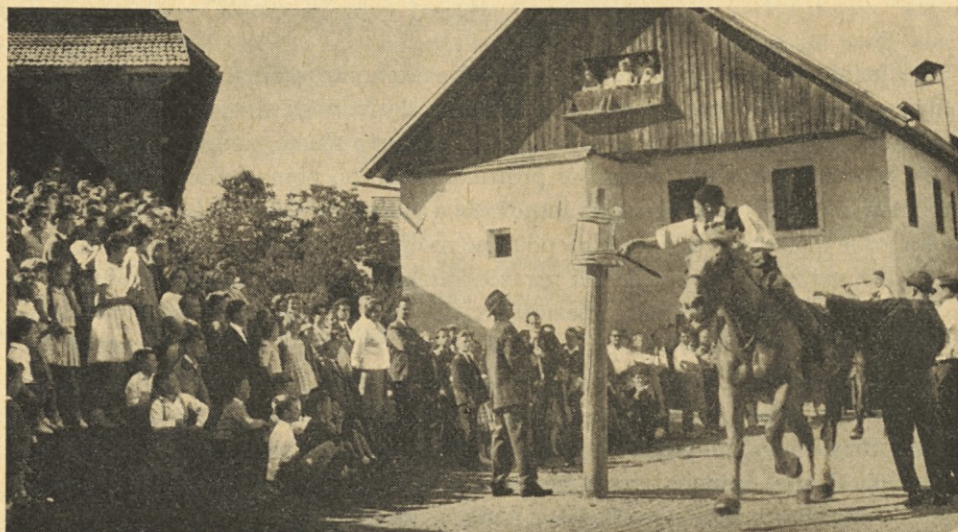
Izmolzavanje z roko!

Čim snamemo molzni stroj z vimena, z roko kontroliramo, če se v vimenu še nahaja mleko. V bistvu gre samo za kontrolo doslednosti strojne molže in ne za molžo kot tako. Na količini izmolženega mleka pri ročnem izmolzavanju vidimo, če je bila krava njenim lastnostim primerno pravilno pomolžena. Večja količina še potem namolženega mleka da sumiti, da z vimenom nekaj ne bo v redu. Kljub temu pa je napačno, če bi z dolgo počasno molžo, ali pa v večjih ali manjših presledkih z molznim strojem hoteli spraviti mleko iz vimena. Daljše izmolzavanje s strojem je samo izjemoma upravičeno. Z roko se naj normalno izmolze do 300 g mleka, večje količine pa so že sumljive. Važno je, da že od začetka navadimo prvesnice in krave, ki jih prvič molzeno s strojem, na hitro in lahko molžo. Vsekakor pa doprinaša ta k brezhibni uspešni molži zlasti brezpogojna točnost in red. Prve omenjene pomanjkljivosti in napake povzročajo posebno padec masti v mleku. Osebe, ki nimajo razumevanja za dobro molznico in tehnično ne obvladajo molznega stroja, napravijo v hlevu le škodo.

Nega molznega stroja

Molzni stroj dela zadovoljivo, če ga skrbno negujemo. Čim starejši je stroj, tembolj je potreben rednega servisa. Vzrok slabega delovanja stroja je v glavnem hitra obraba gumijastih delov. Najbolj podvrženi obrabi so gume tulcev, ki se rade izvlečejo in postanejo ohlapne. Vsakega pol leta jih je treba zamenjati, ravno tako kot mlečne cevi. Največji padec zmogljivosti molznega stroja je po 2 do 3 letih. Vzrok je večinoma v nezadostnem negovanju, čiščenju, desinfekciji in v neupoštevanju navodila o negi molznega stroja. Pulsator bi morali praviloma vsake 14 dni prekontrolirati, ter očistiti, vakuum črpalke pa je treba po nasvetih konstruktorja negovati. Vakuum mora biti vestno vzdrževan na stalni višini od 0,4 do 0,45 A. T. Slabši vakuum bi za nežna žlezasta lahkamolzna vimena boljši, vendar bi slabši objel seske. Večinoma je vakuum previsoko nastavljen, kar kvarno vpliva na celotno vime. Krave mleko zadržujejo, se ne pustijo molziti. Vakuum bi morali letno vsaj enkrat prekontrolirati. Končno pa mora pusator delovati vedno z isto hitrostjo, ker se krave na gotov takt navadijo. Pri onrmalni molži dela stroj 50 do 60 dvojnih udarcev na minuto. Za slabo delovanje pulsatorja so večinoma odgovorne porozne in pa nesnažne gumijaste cevi, ter slabe pipe-zapiralke. Končno mora tudi molzna posoda dobro tesniti, če želimo, da stroj dela zadovoljivo.

Ing. N a c N a c h b a r

Pepiju z Otoka

V spomin na petredlietn'co našribuv Matijev Korl *

Pepij ob adnijstah zvoni jutrnco

(K)' je biv Pepij za mežnarja postavljan v Š(k)uefčah, so jum' fajmoštar Sinhar zvo na srce povuež'l', da more mer(k)at', da bo vse o pravam cajte opravuv 'n pa, da (k)nab' (k)'da zalažov b'l pa pozabuv jutrnco zvonit'.

Pepij s' je te nauk zvo k sre' vzev.

Pa se je zhudvo, da je šov anbrt zvo prhod' lejč, pa je tud' zvo prhod' zbuduv se, k' so pijanc' šl' s taberne. Pohlede s(k)uz okno, pa vid', da je žie zvo svtvo. Brž s(k)oči s postale, oblieče hvače pa hre jutrnco zvonit!

(K)umij je odzvu'n'vo, že so pridiral' l'di od vsah (k)oncov 'n baral' adn druja, če je vohinj, b'l pa je (k)ej drja zhudvo se? Fajerber(k)arj' so začel' trob't' 'n svoje špricne vozit' skupij. Pepij je v's zhrešn hleduv okul sabe, pa čie veduv, (k)oha vse tu pomien'. V tiem pa le pride ana dora duša pa pobara Pepija, za(k)aj dela ob ánistah zviečiera zvoni. L'di so žinjal', da bije pvat zvona, zat' so prišli pohledat, če je vohinj. K'je anbrt Pepij viduv, da je dro mavo c'prhod' jutrnco zvoniv, je pramišlvuv, (k)oha je sedij za nardit'. Mavo je za ušetim' popraskuv se, pole je pa pobrisuv jo prut' Papračam, k' je fajerber(k)arjov zbav se.

Neht' pa je le viduv, (k)am je Pepij latuv, pa je srutij zasmiluv se jumu. T(k)' so Š(k)uefčanarji šitro zvad'l', da je Pepij pradž fajerber(k)arj' všov, pa so d'jal', da ča najo, da b' fajarber(k)arj' topli Pepija, njih mežnarja, (k)' majo vsi radi ha.

Pomarnval' so se mad sabo, da pošlajo deputacijo (k) fajerberhaupman' posredvat, naj Pepiju ča zamir'jo, da lieh ob ádnijstah zviečiera jutrnco zvoni, pa fajerber(k)arje na nuje sprav', saj je Pepij drhač čisto fletn pueb' 'n pa, da čeme druja tadvu, k' pa tu, da včas mavo napije se ha. No tedij peč či zamirt' jumu, al ča vid' prov na ure.

Pa so se fajerber(k)arji dro nal' pomarnvat, Š(k)uefčanarj' so brš šl' po Pepija v Papreče 'n pa prvle(k)l ha spet v Š(k)uefče.

Tist' viečir so še dovho hasil' žajo pr' Mutarj' do prave jutrnice.

Tist' den tud Pepijave mame či bvu s palco napoved'vat policijs(k)o uro, (k)'je na Huro šva (k) tericam.

* Te in številne druge črtice je v rožanskem narečju spisal Karol Križej iz Hodiš v počastitev petdesetletnice Josipa Torkarja, bivšega občinskega tajnika na Otoku ob Vrbskem jezeru.

Čas nas sili k racionalni rastlinski in živalski proizvodnji

Varčevanje je nujna potreba današnjega časa, prav posebno še za našega kmeta. Biti varčen ne pomeni, biti skopušen, temveč biti preudaren, iznadljiv, imeti v mislih izboljšanje svoje kmetije, iskati poti in načine, kako na kmetiji z najnižjimi stroški doseči kar največji uspeh.

Poenostavitev pridobivanja hranilnih snovi v rastlinski proizvodnji danes sloni na mehanizaciji in na uporabi mineralnih gnojil, katerih trošenje je časovno manj odvisno. Vedno bolje se uporabljajo mešana gnojila, ki se trosijo v enem delovnem postopku. Tako Zahodna Nemčija danes uporablja 27 % vseh mineralnih gnojil v obliki mešanih gnojil, Norveška 50 %, Amerika pa celo 70 %. Prednosti, ki govorijo za uporabo mešanih gnojil na večjih obratih so v varčevanju pri plačah za delo. Družinski obrati pa si olajšanje dela radi pustijo mnogo stati. Da varčujemo z delovno silo, boljša tla gnojimo le vsako drugo leto s forsforjevimi in kalijevimi gnojili. Posamezni obrati gnojivo celo samo vsako tretje leto na zaloge, vendar je ekonomičnost dvomljiva, zato se splošno ne priporoča. Prihranek na delovni sili z ozirom na naraščajoče zahteve plač kmetijskih delavcev je vedno nujnejši. Razlika v ceni med enojnimi in mešanimi gnojili je vedno manjša. To je razlog za vedno večje uporabljanje mešanih, kombiniranih gnojil. Kot primer humusnega gospodarstva je pri nas vedno veljal klevski gnojil. — Gospodarjenje s hlevskim gnojem v hribovitih pokrajinah pa zahteva 30 % vsega ročnega dela na kmetiji. Za poenostavitev in varčevanje z delovno silo v humusnem gospodarstvu poznamo dve poti t. j. polna mehanizacija in iskanje drugih virov pridobivanja humusa, kot zeleni podor in temu primeren kolobar.

Tehnični problemi transporta slame, nastilja in gnoja so danes rešeni. Danes vemo, da se sveži hlevski gnoj neposredno lahko uporablja kot gnojilo, še prav posebno tam, kjer slama docela popije gnojnico.

Nemogoče bo vendar varačevati pri gradnjah gnojničnih jam in gnojišč, ker so v praksi periode, v katerih ne moremo s svežim gnojem na travnik ali njivo.

Dobre možnosti mehanizacije imajo obrati, ki preidejo h kompostiranju hlevskega gnoja. Po končanem zoritvenem procesu hlevskega gnoja ne nastanejo več izgube na hranilnih snoveh. Gnojenje na zaloge in pod list je mogoče. Pri izvozu kompostiranega hlevskega gnoja smo manj vezani na čas ter lahko pognojimo do 80 % celotne kmetijske površine.

Še več bomo prihranili na ročnem delu in na vprežni sili, če bomo prešli k izplakovanju gnoja (Verflüssigung des Stalldüngers). Odvisno bo od lege in velikoste posamezne kmetije. Potrebne so visoke začetne kapitalne investicije. Približno $\frac{2}{3}$ stroškov odpade na cevi, transport in razširitev gnojila, $\frac{1}{3}$ na črpalko in jamo.

Poti za zboljšanje dela in poenostavitev kmetovanja so na malem, na večjem ali veleobratu popolnoma različna, v glavnem pa odvisna od smeri proizvodnje. Pridelovanje žita se da bolje mehanizirati kot pridelovanje krme. Če rabimo za pridelovanje in spravo žita 50 ur ročnega dela po hektarju, zahteva pridelovanje krme 200 ur ročnega dela na isti površini.

Ali bomo kosili travnik 2 krat ali 3 krat je vprašanje računa. Mogoče bomo pri tretjem ali četrtem odkosu hranilne snovi bolj drago pridelali kot bi jih kupili. Široko gledano je možnost poenostavitve in s tem pocenitve živalske proizvodnje lažje izvedljiva, kot rastlinska, kajti živalska proizvodnja ni vezana na ritmus vegetacije, nima delovnih viškov ter zahteva več ali manj stalne delovne stroške. Racionalizacija živalske produkcije šepa zaradi visokih transportnih stroškov; tu pa gre za to, da zvišamo produktivni delovni čas in strojni kapital dobro izkoristimo. Višek poenostavitve živinorejskega obrata je dosežen, ker na isti površini koristimo pašo, sočno krmo, travno silažo ali pa seno, ki smo ga posušili na sušilih ali z ventilacijo na skednju.

Iz istega rastlinskega materiala pridobimo različno krmo in ni nevarnosti, da bi postal krmski obrok enostranski. Poenostavitev pridobivanja hranilnih snovi gre torej paralelno z mehanizacijo, ki nas spravi v neodvisnost od vremenskih prilik in tako šele doprinese k pocenitvi požlahtnjenih produktov. Mehanizacija se mora prikrojiti rastlinski in živalski proizvodnji in ne obratno. Škrobno enoto bomo tembolj po ceni pridobili, čim večji bodo hektarski donosi. Tu in tam bomo morali opustiti pridobivanje pese, krmilnega ohrovtja ter podobnih krmskih rastlin, katere zahtevajo obilo ročnega dela. 700 stotov silažne koruze pridobimo veliko ceneje kot 700 stotov koruzne pese. Strojno spravljjanje pese in krompirja je danes še zelo problematično, ker nam stroške še tako zmogljive živali le pogojno vrnejo. (Mali družinski obrat je izjema.)

V zvezi s poenostavitvijo živalske proizvodnje bomo postavljeni pred alternativo, rediti molzno živino — za mleko ali pa bomo pitali. Odgovor na to bo manj v ceni mleka in mesa, pač pa v razpoložljivi delovni sili ter v opremi hleva. Molzna živina zahteva kvalitetnejši personal in tudi bolj zahteven obrok. Pri malem družinskem obratu tudi kombinacija obeta uspeh.

Razvoj konzerviranja krme sili k siliranju in s tem zmanjšanju produkcije sena. Pridobivanje hranilnih snovi s siliranjem je cenejše kot v sušenju sena. Vsak način siliranja koruze ima dvakratno znižanje produkcijskih stroškov — zahteva manj ročnega dela, na drugi strani pa so izgube hranilnih snovi bistveno manjše kot pri sušenju sena. Siliranje se da bolje mehanizirati, znižajo pa se tudi stroški gradnje. 1 m^3 silosnega prostora = 6 m^3 prostora za seno. S siliranjem se lažje izognemo vremenskim prilikam, smo pa tudi manj vezani na čas. V kmetijstvu bolj razvite dežele kot Danska, Amerika, Švedska, kjer so plače kmetijskih delavcev mnogo višje kot pri nas, krmijo v povprečju na 30 kg silaže 3 kg sena. Kmetje iz navedenih dežel tudi dobro vejo, da seno in pesa dietno bolj ugodno vplivata na živalski organizam kot silaža, vendar ima

odločilni vpliv pri visokem plačilnem nivoju varčevanje z delovno silo — zato tako veliki obroki silažne krme.

Pri gradnji silosnega prostora se zavedamo, da računamo danes 8 — 10 m³ silaže na živalsko enoto. Vedno bolj prihajamo na krmljenje silaže tudi v poletju, ker hočemo varčevati pri stroških, ki jih zahteva dnevni dovoz krme. Pri tem se tudi izognemo kvalitetenih razlik krme.

Z obzirom na obliko silosa ima danes prednost koritasti silo (Fahrsilo) pred stolpom, ker so gradbeni stroški koritastega silosa za polovico cenejši, omogoča pa tudi hitro razkladanje velikih količin krme hkrati. Za najmanjši volumen štejemo 100 m³. V koritastem silosu so izgube na hranilnih snoveh nekaj višje kot v stolpu, zato pa so delovni stroški nižji. Prednost, ki se danes daje visokim silosom — stolpom se naslanja na dejstvo, ker se le ti dajo mehanično izprazniti, kar pri koritastem silosu še ni mogoče. Stroški tega dela v popolnem krmilnem traku so še zelo visoki.

Vsekakor se danes racionalna živalska produkcija v glavnem naslanja na silažno krmo, ker lahko vkisamo sleherno krmo brez izjeme, seno pa omejimo na fiziološko najnižjo mero. Sušenje sena je upravičljivo le na sušilih, ali pa z ventilatorjem na skednju (Unterdachtrocknung), pri čemer ročno delo v glavnem odpade, vendar je rentabilnost naprave dana le pri 10 hektarjih travniške površine.

Močna krmila so faktor racionalne živalske proizvodnje. Razmerje med cenami in stroški ima tudi vpliv na uporabo močne krme za gorejo živino. Dobro voden kmetijski obrat bo sam poceni produciral škrobne enote, prebavno beljakovino bo bolj poceni kupil v obliki močne krme. Pri današnjih cenah močnih krmil je pravilno, da izkoristimo polno zmogljivost živali in s tem zmanjšamo

fiksne stroške vzdrževalne krme. Na splošno dokup močne krme v kmetijstvu stalno narašča.

Ravno tako kot se za poenostavitev gospodarstva v rastlinski proizvodnji vedno več uporabljajo mešana, torej kombinirana gnojila, se tudi v živalski proizvodnji vedno bolj uporabljajo močna krmila kot mešanica hranilnih snovi, pa če tudi je to dražje.

Tudi tu je v glavnem vzrok pomanjkanje delovne sile v kmetijstvu.

Prednost uporabe mešanih krmil (Fertigfutter) je tudi v možnosti uporabe krmilnih avtomatov. Dejstvo je tudi, da so oljne tropine in ribja moka bolj podvržena nihanju cen, kot polnovredna mešana krmila.

Z uspehom bomo uporabljali krepka krmila le kot dodatek in to zmogljivim živalim, sicer bomo le podpirali vsemogočno industrijo.

Krmljenje živali se da precej poenostaviti s sodobnimi napravami in gradnjami krmilnih miz, kamor brez težave spravimo večje količine krme, da je živini na razpolago. Da molzemo in krmimo samo dvakrat dnevno, je menda že povsod običaj. Drobljenje pese in sena ter mešanje krme prepustimo živalim samim. Pri mešanem obroku sočne krme pokladamo enkrat peso, drugič pa silažo brez kvarnih posledic.

Pri živinoreji usodno vpliva na uspeh kmetovanja smer živalske proizvodnje. Če se ukvarjamo na eni in isti kmetiji z vzrejo goveda, s pitanjem, z molžo in poleg tega imamo še ovce, vzrejamo pujske, pitamo svinje — nadalje redimo še kure, race, gosi in purane, po možnosti še zajce, potem bomo imeli isto anarhijo bržkone tudi na polju. Dela čez glavo, a za na trg ne bo nič. Na takšnem obratu se krmska produkcija ne da racionalno organizirati; isto velja tudi za ureditev poslopij.

Ravno pri vzreji živali gre za racionalizacijo dela, za izboljšanje delovne produktivnosti, kar nam direktno vsiljuje poenostavitev produkcijskih oblik. Reja živali predstavlja delovno intenzivni karakter in je od vseh kmetijskih panog najbolj prizadeta od rastočega nivoja plač.

Molzni stroj nam prihrani približno 40 delovnih ur na kravo in leto, vendar ni ekonomično, če si mali obrat s 5 — 6 kravami sam nabavi molzni stroj.

Mali družinski obrat si hoče plačo molznika sam zaslužiti.

Izračunali so, da pri običajnem mešanem gospodarstvu govedo, prašiči in kokoši ena delovna sila preskrbi 12 živalskih enot, da pa ista oseba brez krmljenja svinj opravi delo pri 20 živalskih enotah; če je na razpolago molzni stroj, pa celo pri 30 živalskih enotah. Pri izključnem pitanju prašičev ali kokoši dosežemo trikrat večji delovni efekt kot pri mešanem, mnogostranskem kmetijskem obratu. Iz tega vidimo, da je specializiran obrat vedno bolj zanimiv, lažje se da mehanizirati, zato pa tudi poceni producira. Gre za delitev dela. — En obrat bo mogoče najbolj uspešno vzrejal pujske, drugi bo pital, tretji se bo mogoče ukvarjal z jagodičevjem ali vrtnarstvom.

Vedno več veleobratov prehaja na izključno rastlinsko produkcijo brez živali (Viehloser Betrieb) in pri tem dobro zaključijo bilanco. — Pri nas je teh možnosti manj, tu in tam pa tudi ta pot ni napačna.

Ameriški kmet molze 20 krav ali pa nobene, on pita vsaj 120 svinj ali pa se sploh ne ukvarja s pitanjem. Le-ti jajca kupujejo ali pa redijo 300 nesnic. Gre za zadovoljivo delovno in kapitalno produktivnost.

Amerikanskih ali danskih prilik seveda ne moremo šablonsko primerjati z našimi, pač pa se eno lahko naučimo od njih: računati, kalkulirati, intenzivirati!

Tudi pri nas bomo postavljeni pred alternativo: opustiti eno ali drugo panogo, zato pa tretjo povečamo in intenziviramo. Odločili se bomo za ono smer, za katero imamo objektivne pogoje, smisel in tudi veselje.

Ing. N a c N a c h b a r

Ulrich Dobnik

V pričakovanju

In nežno kričeče
so rože rudeče
mu v roki cvetele.
V očeh mu sijala je sreča
in vlak za vlakom
je šel čez srce, —
ostal je sam na peronu.

Kaj, draga ne veš,
da poje mi v srcu
še harfa, ki si
ubrala jo
v tihi noči?
Se nikdar ne ozreš
ob majskih večerih
na kraj najne sreče,
ko greš ob najnem jezeru,
še veš?

In danes te ni
danes ne in nikdar.
In rože rudeče
na tlaku so nemo venele.

O oblačenju in negi obleke

Ne ozirajte se na lepotne vidike, nas mora obleka v higienskem pogledu varovati pred prenatlo ohladitvijo telesa. V vročini pa ne sme ovirati oddajo odvišne toplote. S kratka varuje naj naše telo pred raznimi zunanji uplivi.

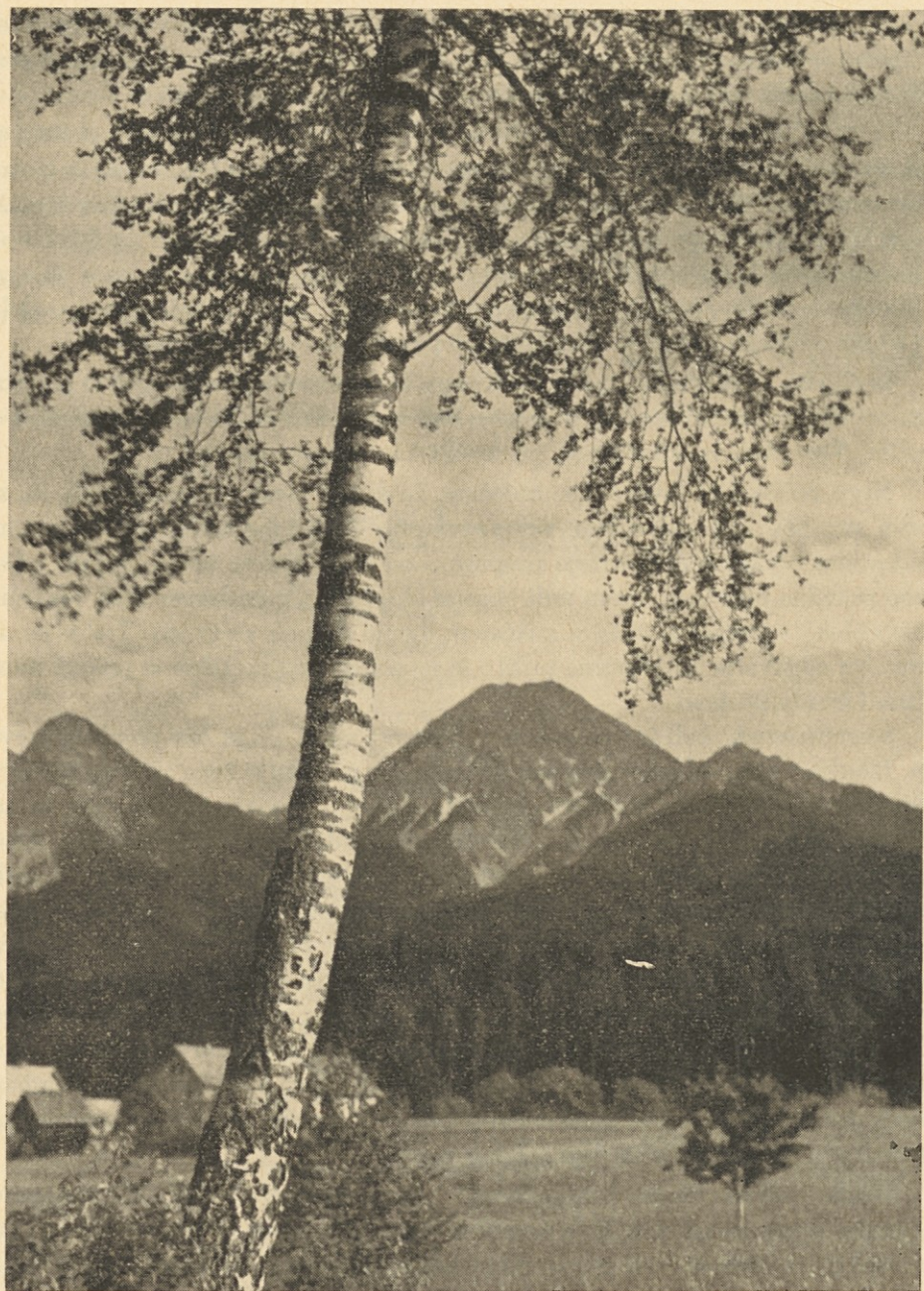
O vsakodnevni uporabi obleke pa se bolj malo zmenimo za njeno pravo nalogo. Pri prvi sodbi, ki si jo ustvarimo o novem znancu, igra poleg kretenj in izraza obraza važno vlogo tudi obleka. Vtisa, ki ga nekdo na prvi pogled napravi, se le bolj težko iznebimo, če je le-ta bil slab. Od obleke je v precejšnji meri odvisno naše obnašanje in nastop. Bolj sigurnega se počutimo, če vemo, da nam obleka, ki jo nosimo, dobro pristaja. Za primer si predočimo otroka, oblečenega v nedeljsko ali novo obleko. Njegovo obnašanje bo povsem drugačno, kot ponavadi.

Iz obleke, ki jo nosimo, odseva naš okus, ki je prirojena lastnost, ki jo je treba vzgajati in izpopolnjevati; kar je še posebno važno za žensko kot vzgojiteljico v družini. Njen okus se odraža tudi pri ureditvi in negi stanovanja.

Ni pa rečeno, da smo okusno oblečeni, če se oblačimo po zadnji modi, saj so modni avantgardisti največkrat zelo neokusni. Tudi žene zrelejših let s svojim mladostnim oblačenjem dosežejo nasprotno od tega, kar so hotele doseči. Ako bomo pravilno oblečeni, bomo tudi okusno oblečeni. Če pa bomo znali vskladiti svojo obleko s poklicom in še z značajem, bomo dosegli eleganco. Treba je, da vemo, kaj odgovarja za določeno priliko in letni čas. Samokritično je seveda treba priznati leta in postavo.

Starejši letnik, bolj obilne postave mora pri izbiri blaga biti posebno previden. Izogiba naj se velikih vzorcev in kričečih barv. Če bi si žena vseeno rada privoščila pisano blago, naj bodo vzorci drobni, pike ne velike, črte pa ozke in naj tečejo po dolgem, ker bi sicer potrdili obilnost. Tudi izbira kroja je važna. Močnejšim postavam se boljši podajo ozko krojene obleke. Posebno močne in male osebe se morajo varovati širokih kril. Neokusno izgleda žena obilnih bokov z nabranim krilom in še prepasana s širokim pasom. Laže izbirajo vsekakor žene vitke postave. Seveda mora znati vskladiti barvo blaga z barvo polti, las in oči. Bledolichni in suhi ženi ne bo pristojala večina odtenkov rjave, zelene in vijoličaste barve. V tem primeru so be odločila rajši za živahno svetlo blago, ki daje obrazu svežino in življenje. Polni rdečelični obrazi, tudi osebe rdečih las, pa naj se izogibajo rdečih oziroma živih barv. V takem primeru se je boljše odločiti za pastelne ali temne barve, ki pomorijo in dajo soliden videz.

Enako važno vlogo pri oblačilih imajo ovratni izrezi. H kratkemu, debelemu vratu se najbolj poda koničast izrez, ki vrat na videz podaljša. Tudi vratnik, če ga želimo, naj bo v takem primeru majhen in koničast, nikoli pa okrogel na bubi. Dolgemu in tankemu vratu pristaja visok ovratnik, ker vrat skrajša. Okrogel ali štirioglat izrez pri oblekah, bluzah ali polovarju si dovoli le lahko žena ozkega obraza.

Pogled na Jeko

Pa je še mnogo takih malenkosti, ki jih moramo upoštevati, če hočemo biti dobro oblečeni.

Za to, da smo primerno oblečeni v določenih prilikah, ni potrebna posebna bogata izbira v garderobi. Važnejša je iznadljivost pri raznih kombinacijah. Pri nabavi nove obleke je treba najprej pregledati, kaj že imamo in zakaj bomo novi komad potrebovali. Kupovat pa nikoli ne jemljimo s seboj prijateljico, ker bo ta odobravalna tisto, kar nam najmanj pristoja. Tudi mož ni redno dober svetovalec, ker se le redko kateri meni za garderobo žene. Najboljše bo vsaka žena izbrala, če si bo vzela čas, se pred ogledalom dobro ogledala in se ne bo pustila vplivati od prodajalke.

Domačo obleko bomo vedno delali iz pralnega blaga in praktičnega kroja, ki nas ne bo oviral pri delu.

V službi se bomo oblekli, kakor to od nas zahteva poklic. Poklicna obleka ne sme biti vsiljiva, pač pa iz trpežnega blaga, ki se ne razvleče na vse strani in se da dobro negovati.

Na cesto se oblečemo po letnem času. Poleti nosimo lahko in zračno obleko, ki se pa mora razlikovati od obleke za na plažo. Za plažo si lahko dovolimo bol koketni naši kraj, pa tudi barve in vzroci so lahko izraziti. Vedeti pa je treba, kaj pristoja naši postavi. Zelo neokusno izgleda debelušni starejši letnik v pikinih. Za vsako postavo pa je enodelna solidna kopalna obleka.

Spomladi in v jeseni bomo dobro oblečeni v prehodnem plašču, kostumu ali kompletu. Za zimo se oblačimo topleje, v topel plašč, jope, hlače, a ne kot za smučanje. Če nosimo klobuk, naj bo le-ta kot lično dopolnilo k ostali obleki. Velike ženske naj se izogibajo visokih klobukov, male pa širokih krajev.

Potovalna obleka je najbolj primerna, če je iz več komadov, da ni potrebno preveč garderobe. Biti mora trpežna, neobčutljiva za madeže in ne sme se mečkati. Dežni plašč je lahko spremljevalec ob vsakem letnem času.

Za obisk v gledališče ali koncert se oblečemo bolj slovesno. Obleka naj bo iz finejšega blaga (žameti, svile, brokata itd.), v solidnih barvah, a ni nujno, da je črna. Tudi kraj na bo bolj slavnosten. Ostali modni dodatki: nakit, čevlji, torbica in rokavice morajo tvoriti z obleko harmonično enoto. Rokavice zadržimo v gledališču na rokah.

K plesnim prireditvam se oblečemo manj slavnostno. Obleka je lahko bolj žive barve in kraj malo bolj rafiniran. Primerna je cocktail-obleka, ki drugače ni za sprehode po cesti ali parku. Če pa za ples nimamo posebne obleke, potem lahko gledališko primerno opremimo z raznimi dodatki, da je bolj živahna.

Če smo povabljeni v goste, bomo z našo obleko izrazili veselje do povabila in počastili gostitelja. Pa tudi če smo sami gostitelj, dokažemo s svojo zunanostjo odnos do gostov. Na splošno se bomo oblekli kakor to pač vrsta slavljanja zahteva. Nikakor pa ne skušajmo tekmovati niti ne razkazovati svojo garderobo.

Pri poroki se ravnamo po tem, ali se v ožjem ali širšem krogu praznuje. V obeh primerih pa mora ostati osrednja oseba praznovanja nevesta. Primerna obleka je odgovarjajoč kostum ali komplet. Poleti lahko tudi boljša popoldanska obleka.

Za pogreb pa ni nujna črna obleka, če nismo v ožjem sorodstvu. Odgovarja tudi kostum ali popoldanska obleka diskretnejše barve s primernimi dodatki.

Obleka v vsakem primeru le služi toliko časa svojemu namenu, dokler je neoporečno čista. Prepotena, zaprašena ali zamazana obleka nikakor ne dela dobre reklame za osebo, ki jo nosi. Po daljšem nošenju se vsaka obleka zapraši in zamaže. Vendar jo za nekaj časa lahko očuvamo s tem, da skrbimo za redno nego telesa. Obvarujemo jo pa lahko tudi, če nosimo pod plašče šale, zaščitne vratnike, potnice, da podložimo pri oblekah hrbte. Pri delu nosimo zaščitne rokave, predpasnike in delovne halje, ki so iz pralnega blaga.

Po uporabi obesimo obleko, plašč itd. na obešalnik ter jih pustimo izven omare, da se prezračijo. Nato oblačila še okratčimo, sprašimo in potem šele spravimo v omaro. Tudi madeže sproti očistimo, dokler še vemo, odkod madež izvira.

Mastne madeže odstranimo iz barvnih, bombažastih in volnenih tkanin s pasto iz bencinoforma in magnezija, pa tudi s bencinom in fleksom. Pod blago podložimo pivnik.

Madeže od sadja, trave in rdečega vina odstranimo iz vseh vrst blaga z vodikovim superoksidom, ki mu kratko pred uporabo primešamo malo salmiaka.

Smola, loščilo za čevlje, kolomaz odstranimo z bencolom ali mešanico: 1 del bencola + 1 del špirita + 1 del acetona.

Madeže od firniža, oljnatih barv in smole s terpentinom, pa tudi z učinkovanjem bencinoforma in magnezija.

Črnilo in rjo uspešno odstranimo s svežim mlekom, limonimim sokom ali deteljno soljo. Madež namočimo v vroče mleko, v vroči sok ali v vročo raztopino vode in deteljne soli. Nato pa tkanino še dobro izperemo v mlečni vodi.

Jod odstranimo z mlekom ali fiksirno soljo.

Čokolado, čaj z glicerinom in prevreto mlečno vodo.

Krvne madeže najprej izperemo v mlačni vodi, nato v topli, ki smo ji dodali malo salmiaka.

Pred čiščenjem vsakovrstnega madeža moramo madežasto mesto še posebno dobro skrtati, ker sicer nastanejo značilni robovi ali lise.

Ako nismo sigurni, kakšne vrste madež je, ga sprva poizkusimo odstraniti z mlečno vodo; če ni uspeha, ga prepustimo raje strokovnjaku. Boljše obleke ne peremo ali čistimo sami, ker lahko več pokvarimo kot koristimo.

A n č k a K o k o t

Celovec leta 1832

v dobi bivanja dr. Franceta Prešerna v Celovcu

Celovec je štel po popisu iz leta 1831 12.421 prebivalcev; notranjemu mestu je treba še prišteti predmestja: Šentvidsko, Velikovoško, Beljaško in Vetrinjsko ter nekaj bližnjih okoliških vasi kakor Št. Peter, Št. Rupert, Št. Martin.

Mesto, ki je bilo vse do francoske dobe obdano z zidom, je imelo šest velikih trgov: Novi in Stari trg, trg sv. Duha, benediktinski ali lesni trg, kardinalski in trg za seno, šest malih trgov, med drugim sadni in mesni trg ter 32 ulic.

V mestu je stalo 455 hiš, v predmestjih 273 in v 10 okoliških vaseh 166 hiš. Hiše so bile po največ enonadstropne, le redko dvonadstropne, ki so bile po veliki večini pokrite s škodlami. V Prešernovem času je pa bilo morda že kakih 50 do 60 hiš kritih z opeko, mestni statut je za bodoče dopuščal le take strehe. Mesto je bilo dobro preskrbljeno s strelovodi, ki so moleli v nebo kot jambori ladij, tako, da je tujec od daleč mislil, da se bliža morskemu mestu. Za razsvetljavo ulic je skrbelo 500 latern, čiščenje mesta od snega in ledu se je oddalo dražbenim potom. Izvrstno je delovala požarna obramba, tako da 40 let nazaj ni bilo večjega požara, četudi so bile hiše krite s škodlami.

V mestu je živelo 26 duhovnikov, prav toliko benediktincev, 16 kapucinov, 67 članic ženskih redov, 271 plemičev, 211 uradnikov in 477 meščanov (trgovcev, obrtnikov, umetnikov in podobno). Protestantov je bilo 30 do 40, vsi ostali so bili katoličani.

V mestu so delovale 3 zavarovalnice, v glavnem tržaška Azienda Assicuratrice.

O šegah in običajih poroča takratni pisec Schultes takole:

Okolje v mestu je kazalo precejšnjo stopnjo omike. Nemška govorica, ki se je bolj čisto govorilo kot v drugih mestih, je spominjala na „kranjsko pojočo govorico“, ki se je tudi slišala pri navadnih ljudeh. Med plemstvom se opaža soseščina Italije; delovni razred pokazuje v jeziku in obleki vpliv iz Kranjske, ki se prikazuje na rjavih rekelcih Slovencev (Wenden), ki prihajajo ob nedeljah v mesto, da uživajo svojo pijačo, ki se imenuje olje (Steinbier), vriskajo in pojejo. Malo se vidi malomeščanskega, visoka ravan se opaža zlasti v kavarnah, ki so izvanredno elegantne. (Schultes, Glocknerreise 1. del str. 207.)

* * *

Celovec je imel v Prešernovih časih zgolj oblastvo okrožnega urada; leta 1825 se je celovško okrožje vključilo v Ilirijo, ki je imela v Ljubljani svoje središče.

Pač pa je imelo v Celovcu sedež notranje avstrijsko-primorsko apelacijsko in kriminalno nadsodišče, pod katero je spadala tudi Ljubljana. Prav zaradi te sodne organizacije je moral Prešeren priti v provincialni Celovec, da položi svoj odvetniški izpit. Politično središče pa je bilo tedaj za Kranjsko in Koroško v Ljubljani, katero stanje je trajalo vse do leta 1849.

Mestni svet (magistrat) je obstojal iz 24 voljenih svetnikov z županom na čelu; podrejen je bil okrožnemu uradu.

Licejska knjižnica je posedovala približno 26.000 zvezkov. Delovala je c. kr. družba za kmetijstvo in umetnost na Koroškem, pri kateri je uspešno sodeloval prof. Ahacelj, ki se dvakrat omenja kot za koroško prirodoslovlje zaslužen mož, ki je z nenehno ljubeznijo in lepimi uspehi predaval matematiko.

Stari Celovec

Tiskarna Kleinmayr je izdajala od 1. 1. 1777 dvakrat na teden „Klagenfurter-Zeitung“. „Carinthia“ je začela izhajati že leta 1811, „Kaerntnerische Zeitschrift“ leta 1818; ti časopisi in revije predstavljalo znanstveno plat koroškega kulturnega življenja.

V mestu so poslovale 4 knjigarne. Delovalo je društvo za prijetno zabavo (Cazino), ki je nudilo ob pustu kar tri velike zabave; društvo je imelo 140 do

180 članov. Delovalo je tudi gledališče, ki ga je Prešeren obiskoval, kakor izhaja iz njegove korespondence.

Pri podrobnem opisu gospodarstva pisec Herman obžaluje, da Drava ne teče v Jadransko morje, kar bi bilo velikega pomena za Celovec, ki bi se tako razvil v veliko trgovsko mesto.

Ko je bival leta 1832 Prešeren v Celovcu, so poslovale tri lekarne, 12 pekarn, 4 slaščičarne, 13 producentov stare pijače („ua“), 4 brivci, 18 mesarjev, 22 prodajalcev sadja, 2 ključavničarja, 46 krojačev, 10 mizarjev, 4 urarji, 39 gostilničarjev, ki so prodajali vino, 29 onih, ki so točili pivo, ki se mu pravi „u“ in končno 12 advokatov.

* * *

V Celovcu je izhajal poleg že imenovane „Klagenfurter-Zeitung“ in „Kaerntnerische Zeitung“ še tednik „Carinthia, Ein Wochenblatt für Vaterlandskunde, Belehrung und Unterhaltung“, ki izhaja še danes in je nemara najstarejša revija v Srednji Evropi; ob Prešernovem času je štela že 22. letnik. Leta 1832 je prinašala ta koroška revija še slovenske prispevke, četudi bolj redko, saj je bil list ob ustanovitvi zamišljen kot skupno domovinsko glasilo obeh narodov na Koroškem; Urban Jarnik je prva leta mnogo objavljal v tem koroškem tedniku. Jernej Levčnik (1808—1883), tedanji bogoslovec v Celovcu, objavlja v prvi številki priložnostno pesem „Obzhutleji“ prvi dan 1832 leta, v 9. številki „O prasniku Shtirdeseto — letniga Zesarstva Franza I, 1. dan Sushza 1832“ (L. k.). Prav v isti številki objavlja S. (Zupan Jakob) pesem: Franu Craliu, Ilirjanou Mnogo ĩ etie“; v številki 12 objavlja isti pesnik prigodnico plemiču Schmidburgu, guvernerju Ilirije: „Dravljanam Savljani“. Pesmi je priključen nemški prevod. Nek Lubomir objavlja simpatično recenzijo: Erfreuliche Erscheinung in der slov. Literatur o Murkovih knjigah: „Handwörterbuch“ in „Kurze Sprachlehre für Deutsche“. Jarnika, ki je bil tedaj župnik v Blatogradu, imenuje najbolj zaslužnega koroškega slavista, ki pripravlja z veliko vnemo in pridnostjo svoj E t y m o l o g i k o n, ki se je že tiskal pri Kleinmayerju. V 19. stoletju je tiskarnar Leon tiskal številne slovenske knjige v Celovcu. V dokaz glej dr. Theodor Stratil: *Bibliographie der im Herzogtume Kärnten bis 1910 erschienenen Druckschriften*.

Isti pisec objavlja v številki 12 obširno poročilo o Jarnikovi omenjeni knjigi: pisec hvali avtorjevo temeljito jezikovno znanje in njegovo neutrudljivo jezikovno raziskavanje ter ga imenuje kot „slavno znanega gospoda župnika Urbana Jarnika, ki postavlja slovenski jezik z ocenjenim delom na visoko ravan kulture (omike).“

Vse te pesmi in članki so bili objavljeni v času, ko je bival Prešeren v Celovcu. Knjige Murnikove in Jarnikove pa ravno tako omenja Prešeren v svoji korespondenci.

Sestavil A. U. 6. januara 1950.

Pred 20 leti so fašisti na Dunaju obglavili 13 selski žrtev

Obglavljeni na Dunaju dne 29. aprila 1941

DOVJAK IVAN Rojstni dan: 1. 1. 1900
GREGOR FRANC IPRIS J. NIK FRANC
 Sela-cerkev • 1. 10. 1901 Sela-cerkev • 20. 7. 1900
KELIH FLORIJAN PASTOR J. JURIJ
 Sela-Sajda • 30. 4. 1908 Ljublj. • 12. 4. 1903
KELIH URH WEINZIERL FRANC
 Sela-Sajda • 22. 6. 1912 Suhopričletarji • 19. 2. 1912

Naj vam bo lahka slovenska zemlja

Obglavljeni na Dunaju dne 29. aprila 1941

OLIP TOMAZ Sela-cerkev • 15. 12. 1901
OLIP MIKA Obirsko • 28. 3. 1913
ORAŽE JERNE J. Sela-cerkev • 12. 8. 1902
ORAŽE JANEZ Sela-cerkev • 12. 3. 1925
ORAŽE JAKOB Sela-cerkev • 17. 7. 1902
ZUPANC MIHA Obirsko • 31. 8. 1906

Naj vam bo lahka slovenska zemlja!

Kako so na Reberci zaklad kopali

1898

Če si že kedaj potoval skoz prijetno gorsko vas Reberco, gotovo nisi spregledal na hribu za cerkvijo razvalin štrlečih proti nebu iz gostega drevja. Tu je nekdanj stal grad, takozvani Pustigrad, v katerem so stanovali mogočni vitezi, ki so pa morali že pred davnim časom zapustiti ta kraj, ker so pri nakupovanju nekega posestva nepošteno ravnali z doberlavaško gosposko. Grad je začel razpadati in od prejšnje slave ni ostalo drugega kakor kup razvalin. Med ljudstvom pa so nastale razne pravljice o tem gradu in med temi ta, kakor je to navada tudi po drugod, da je v zapuščenem gradu zakopan zaklad. Tu in tam se je že pokazal kateremu, a nobeden še ni bil tako srečen, da bi ga vzdignil. Tako je videla Anderličeva Barba že predavnimi časi, ko je pasla koze blizu razvalin, tam nekje lonec najlepše cvetočih nagelčkov in zraven njih velikanskega črnega psa. Leleta je to pravit domu, a ko pridejo ljudje nazaj, da bi vzeli nagelčke (ker je to bil zaklad) jih ni bilo več nikjer. O svetih časih brli, kako pravijo ljudje, tudi luč, kjer bi imel biti zaklad, a če pridejo gor, ni več luči nikjer.

Mnogo pripoveduje ljudstvo, kako se je temu ali onemu godilo, ko je kopal zaklad. Najzanimivejše pa bode gotovo to, kar se je zgodilo pred nedavnimi časi in kar hočem pripovedovati v naslednjih vrsticah.

Bilo je neko kvaterno soboto zvečer, tedaj čas, ki je na kmetih posebnega pomena, kajti tedaj imajo duhovi svojo moč, a tudi zakladi se najlažje izkopljejo v tej noči.

V Grajnarjevi gostilni je bila zbrana vesela družba. Pri jedni mizi so veselo peli in Gobrijski Ožbej je že zapel marsikatero pesem začenski od mačka, ki se je vsled žalosti nad smrtjo svoje mucke obesil v soboto, in od Uršike, lepe deklice v štajerski deželi noter do krojačev, ki so se s polžem, meneč, da je medved, spustili v vojsko, a slavnostno pobežali.

Toda tam pri drugi mizi, glej, kako resni obrazi! Vsi stikajo glave skupaj in se skrivnostno pogovarjajo ne meneč se zato, kar se godi okoli njih. Kaj le mora biti to? Stopiva bliže, gotovo zveva kaj zanimivega. Kmalu sem toliko povzel, da se menijo o zakladu in sicer o onem gor na Pustem gradu.

„Da, dragi prijatelji“, pravi Završniški Tomaž, „nocoj ali na nikdar. Danes moram zaklad dobiti, meni se je že sanjalo, da sem ga vzdignil, danes je kvaterna sobota, to je najboljši čas.“

„Da, ali pa imaš tudi kaj korajže“, zavrne ga Podgorski Štefej.

„O korajže pa, te mi ne manjka, naj pride, kar hoče, nobenega se ne bojim, zaklad mora biti moj in zato hočem tudi popraviti križ sredi vasi, ki je tako zanamjen. Kdor hoče iti z mano, naj gre, jaz ne odjenjam, ker sem dobro prepričan, da bode nocoj zopet gorela luč tam gori.“

Takoj se oglasita Štefej in Mihčev Janez, da sta pripravljena iti, kamor on hoče. Tako so tedaj sklenili ti trije junaki, ki so kaj radi srkali vince, zato pa čutili večkrat sušo v mošnji. Vsled tega pa so premišljevali sem in tja, kje bi mogli dobiti prav veliko denarja in zato jim je tudi zakopani zaklad na Pustem gradu delal toliko preglavce.

Poleg teh treh junakov pa je sedel tudi še četrti, Štajrov Korlček, hudomušen človek, ki je imel svoje posebno veselje s tem, da je le mogel komu prav nagajati. In ravno danes se mu je zopet podala lepa priložnost. Brž, ko sliši, da so trdne volje, iti kopat zaklad, mu šine hudobna misel v glavo. Poslovi se od svojih bratcev izgovarjajoč se, da mora iti spat, ker je od hudega dela truden in mora iti jutraj v Velikovec. Trije korenjaki pa so še ostali, se pogovarjali in pili korajžo za važno delo.

Med tem pa naš Korlček ni šel spat, ampak poiskal je doma v stari shrambi star kotel, svetilnico, in prav zarjavelo koso. Gori na podstrešju se je valjala neka stara čelada. Bog ve, iz katerih časov, morda še francoskih. Tudi to je vzel seboj in zraven še rjuho. Ko je spravil te reči skupaj, podal se je še v kuhinjo in napolnil kotel z ogljem. Tako oborožen spravi se gor na Pusti grad.

„Le počakajte fantje, današnjega večera se boste še spominjali in gotovo vam bo prešlo veselje še kedaj iti kopat zaklad“, tako je modroval Korlček sam pri sebi in smeja se lazil po strmem hribu proti gradu.

„Gori na razvalinah prižgem luč in če jo zagledajo, gotovo pridejo sem, misleč, da pri zakladu luč gori. Pa naj le pridejo, jaz jim bom že pokazal.“

Med tem je tudi dospel na razvaline ves upehan in utrujen.

„Oh vroče je, ali kaj, to nič ne de, bode pa potem več smeha, če se mi vse posreči, kakor mislim.“

Na tisto mesto, kjer so navadno videli luč in kjer bi moral biti zakopan zaklad, tja je zakopal Korlček svoj kotelj z ogljem vred, na zid pa postavil svetilnico, katero je privezal za vrstico, da bi jo v tem času, ko bi slišal, da se oni trije že bližajo, potegnil raz zid, ker drugače bi na luči spoznali, da je vse le sleparija. On sam se je skril čisto blizu za grmovje v rjuho zavil in čelado na glavi, da je bil videti, kakor kakšen vitez iz davnih časov.

„Naj zdaj le pridejo in kopljejo, če najdejo kotelj z ogljem, bodo gotovo mislili, to je zaklad, samo treba pravih besedij, da se spreobrne v denar. Ko bode njih veselje največje, tedaj se prikažem jaz v rjuhi in to jih bode tako prestrašilo, da jo bodo popihali, kar jim bodo dale noge.“

Doli pri Grajnarju so pa tudi že šli vsi ljudje k počitku, samo omenjeni trije korenjaki so še sedeli pri vinu, gostilničar pa je dremal za pečjo, hudovaje se, da tako dolgo ni pokoja. Bližala se je že najmanjša ura. Tu pravi Tomaž čisto tiho svojima tovarišema, katerima je bilo videti na zagorelem obrazu, da imata že dovolj korajže.

„Počakajata malo, grem gledat, ali morda že sveti luč gori na gradu.“

Gre gledat ter se povrne v kratkem z veselim poročilom, da luč že gori.

„Grajnar plačat“, zavpije Tomaž, „pa še pol litra žganja nam daj, da bomo lažje našli domu.“

Gostilničar je poskrbel vse ter zaprl vesel vrata za odhajajočimi junaki.

„Zdaj pa kar naravnost tam gor, samo potrebnega orodja moramo še prejeti. Jaz vzamem kramp in motiko, ti pa Štefej poišči veliko vrečo in svetilnico, da bomo imeli kam djati denar. Janez, ti si pa priskrbi velik dežnik, da ga bodeš pred vetrom razpel, da nam ne ugasne luč, ko bomo vsipali denarje v vrečo.“

Kmalu so bile na Tomaževo povelje zaželjene stvari skupaj in takoj jo mahnejo po hribu navzgor. V cerkvi je odbilo ravno enajst. Bila je temna noč, črni oblaki so pokrivali nebo in od daleč sem se je slišalo votlo bobnenje groma. Sove so skovikale, da je bilo groza.

„Fantje, zdaj pa le pogum, korajža velja“, jih je navduševal Tomaž, „tukaj si malo privežita dušo z žganjem, da se vama ne bodo preveč tresle hlače.“

In potegnili so vsi trije prav krepko iz steklenice.

Žganje jim je dalo poguma in moško so korakali naprej, ko bi ne bilo devetnajsto stoletje, ampak še tisti čas, ko so še vitezi stanovali po gradovih, bi lahko vsak rekel, videč te korenjake:

„Vitezi cenjeni, kaj vam zažiga v obrazu pogum?“

Vsake poti je enkrat konec in tako je tudi naša trojica prišla že blizu razvalin. A tedaj jih je tudi zapazil naš Korlček.

„So že tukaj, oj ti tički, so mi res šli na limanice, zdaj pa le na delo.“

In takoj potegne svetilnico raz zid in jo spravi k sebi.

„Glej, luč je ugasnila“, pravi spodaj Tomaž, „hudi duh nam že zopet hoče nagajati, a le čekaj, meni še ne bodeš kos.“

„Le kar tam gor jo udarimo“, pravi Janez, „gotovo je tam spodaj, kjer je luč brlela, zakopan zaklad.“

V par korakih so bili na določenem mestu.

„Tukaj bo“, pravi Štefej, „meni se zdi, da je tu že nekdo kopal.“

Toda predno so se poprijeli dela, so se še vsi enkrat prav dobro pokrepčali z žganjem. Nekako tesno jim je drobilo pri srcu, a upanje, da se jim kmalu prikaže zaklad, jih je zopet ojunačilo. Kopali so, da je kar teklo po njih. Ali so pa bile te srage samo od dela, ali pa tudi od strahu, tega ne vem.

V tem zadene Tomaž naenkrat na kotel, da je zazvenelo.

„Ga že imam, je že tukaj.“

Hitro odstranijo še kamenje in pred njimi je bil kotel napolnjen z ogljem. Užgali so luč, da bi si vse bolje ogledali.

„Oh, to je samo oglje, kaj pomaga to.“

„Ali ne vesta“, odvrne ju Tomaž, „da se zaklad nikoli ne pokaže v pravi podobi.“

„Da, tako pa že, in pa toliko oglja je, koliko bo to denarja“, vzklikneta zdaj Štefej in Janez iz samega veselja.

„Toda kako zdaj, kdo pa bode vzdignil zaklad?“

„Jaz ga ne vzdignem“, pravi Janez, „ker tisti, ki ga prvi vzdigne mora umreti, ga bodeš moral ti, Štefej.“

„O, primaruha, tega pa že ne, rajši ga pustim.“

„Ga pa ti Tomaž, ki si rekel, da imaš največ korajže“, silita onadva v njega.

„Ga ne maram za nobeno ceno ne, ljubši mi je pa še življenje“, brani se Tomaž, „ga pa vidva skupaj potegnita.“

„Da, to bi bilo kaj za te, potem bi pa midva umrla, ti bi se pa mastil, iz te moke ne bo kruha“, se hudujeta ona dva.

„No, kako bi pa bilo“, pravi Janez, misleč si, da jo bode najbolj pogodil, „ko bi vsi trije naenkrat potegnili.“

„O ti buča neumna, potem smo pa vsi trije mrtvi in potem nima nobeden nič.“

„E, saj res, še pomislil nisem.“

Kaj začeti? Pustili zaklad niso radi, vzdigniti si ga pa tudi nobeden ni upal.

„Jo že imam“, pravi Tomaž, vesel, da je iz zadrege, „vesta kaj, pri Grajnarju imajo staro kobilo, po tisto gremo, naj ona potegne zaklad, če bode krepnila, nič ne de, stara je že dovolj in kar bode stala, to lahko plačamo.“

„Dobro si si jo izmislil, ti si še glava“, pohvalita ga Štefej in Janez.

„Toda brata“, pravi dalje Tomaž, „predno gremo po kobilo, moramo še ogle spreminiti v pravo podobo, bodi že zlato ali srebro.“

„Da, seveda, drugače nam med tem še lahko izgine in smo vsi opeharjeni, ali pa tudi veš, kako so mora to storiti?“

„Kako bi ne vedel, saj sem čital v „Kolomonovem žegnu“ tiste latinske besede, katere se pri tej priliki rabijo, dobro sem si jih zapomnil.“

Korlček pa, ki je vse videl in slišal, kar se je godilo, je skoraj od smeha počil. A nazadnje mu je tudi že bilo predolgo in čakal je le primerne priložnosti, da bi jih prav pošteno vstrašil. In ta prilika se mu kmalu ponudi. Tomaž je stopil prav razkoračeno pred kotel, razpel roke čez kotel ter govoril z votlim resnim glasom:

„Hokus, Pokius

Kolobocius, Klobasius

Se boš črnus oglius

V zlatus spreobrnus.“

Komaj je Tomaž spregovoril te besede, skoči Korlček izza grma ogrnjen z belo rjuho in s čelado na glavi, v roki pa ono koso ter zavpije z močnim glasom:

„Pustite mrtve pri pokoju“ ter udari s koso ob kamenje, da se je kar posvetilo.

Trije junaki videč to, so mislili, da je to duh kakega viteza. Lasje so se jim zježili in orodje jim je popadalo z rok. Kurja polt jih je oblila, pustili so vse skupaj, samo Janez je v strahu zagrabil za svoj dežnik ter drl za onima čez skalovje in grmovje, da so bili, kakor bi trenil, dol na vasi. Od samega strahu se niso več čutili, zmerom so mislili, zdaj in zdaj jih zgrabi oni vitez v beli obleki ter jih raztrga na drobne kosce. Ko so leteli po hribu navzdol, sprožili so veliko skalo, ki je s stra-

šanskim ropotom se valika dol po hribu in zadela ravno v staro kapelico stoječo za cerkvijo, da je precej zida okrušila. A ti trije v svojem strahu tega niso zapazili, ampak so mislili, da je oni vitez vrgel skalo za njimi. In to je še le pomnožilo njihov strah. Šele na vasi so se malo oddahnili, a blede so bili kakor stena in tresli so se, da so jim zobje šklebetali.

Bilo jih je pa tudi smešno pogledati. Vsak je dobil kako luknjo v svojo obleko. Janez pa je imel še to posebno srečo, da je svoj dežnik čisto polomil in strgal, da bi se ga še stari Kracij s pomočjo svoje ljube ženke ne upal popraviti.

„No, danes nas je pa splačalo“, pravita Janez in Štefej, ko sta se že malo oddahnila, „ničesar drugega nimamo od tega kakor strgane hlače.“

„Prav se vama godi, ko sta takšni šlevi strahopetni“, se jezi Tomaž, „ko sta se smustila kar v beg.“

„Kaj, v beg, midva, ti si prvi pustil vse in šel po grmovju dol.“

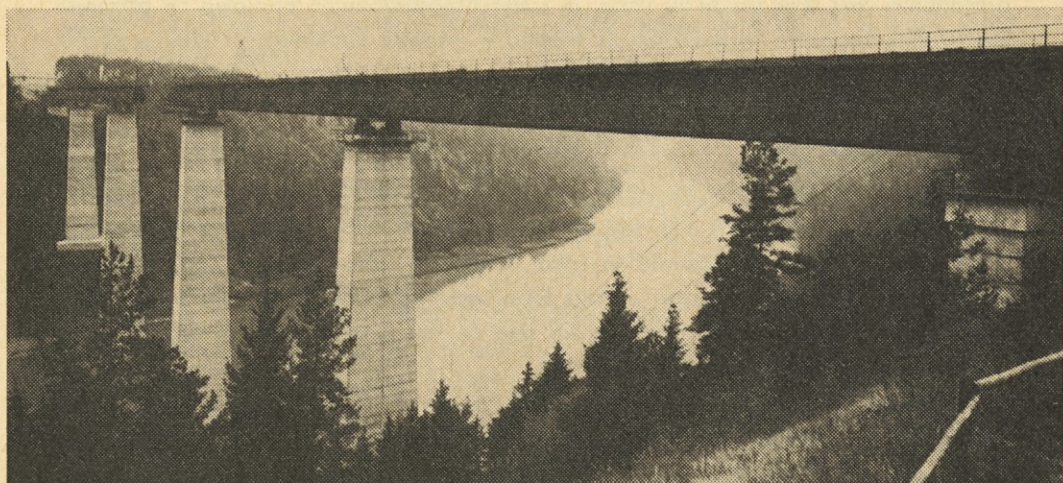
„Bi pa vsej kotel vzela seboj, bi vendar denar imeli.“

„Da denar“, zavrneta onadva Tomaža, „saj se še spremenilo ni v zlato, tvoje copranje ni za nič, to so bile na pol slovenske besede, ne pa latinske.“

„Bi pa vidva poskusila, morda bi boljše bilo“, vpije Tomaž nad njima ves razježen, da se mu upata kaj takega povedati v oči.

Prepirali so se še dolgo, mnogo lepih priimkov je letelo sem in tja. Gotovo bi se še stopli, ko bi se v tem ne ulila huda ploha, ki je prepirajoče pregnala domu.

Korlček pa je med tem smeja se, da jih je tako pošteno splačal, pobral svoje reči ter šel domu veseleč se, da bode mogel jutri povedati zopet kaj novega ljudem. In res drugi dan je vedela že cela vas, kaj se je zgodilo. Smejali so se vsi in trije „junaki“ so morali slišati marsikatero oestro zabavljico in to je bilo bržkone tudi vzrok, da so jim za vselej prešle muhe iti še kedaj kopat zaklad.

Novi most podjunske železnice

Ko sem bil kolarski vajenec

Mrzel januarski dan je bil, sonce se je že skrilo za gorami, ko je na dvorazredni ljudski šoli v Melvičah, tam nad vasjo in tik za pokopališčem končaval popoldanski pouk. Učenci drugega razreda so že nestrpno čakali, da bo naročil učitelj Francu „zvonit“, na kar bi ta urno skočil v prtiličje in pred vrata, kjer se je nahajal zvonec, ki je dnevno oznanjal začetek in konec pouka. Saj so imeli nekateri šolarji prav daleč do svojih domov, šola je bila namreč skupna za 6 vasi, ki so bile ena od druge kar precej oddaljene. Najbrž pa le še ni bila ura štiri, mladi učitelj Glantschnigg še ni dal naročila za zvonit. Nekam počasi je stopil na oder pred šolsko tablo, se obrnil k razredu in s prstom zaukazal tišino. Najprej so utihnili dekleta, ki so sedela v desnih klopeh, kmalu pa so tudi sicer neugnani fantje na levi strani razreda postali radovedni, kaj bo učitelj povedal, ter utihnili.

„Dragi moji šolarji!“ tako je pričel učitelj svoj govor v nemškem jeziku, „danes zapustita naš razred in s tem za vedno klopi ljudske šole dva najpridnejša učenca, Pavle... in Nežika...“. Pogledi celega razreda so se obrnili tja k zadnjim klopem, kjer je na krajnem sedežu zadnje dekliške klopi sedela Nežika..., na drugi strani, v fantovski klopi pa jaz. Oba naju je oblila rdečica, saj sva vedela, da sva na ta dan dopolnila svoje 14. leto in da je to poslovni govor priljubljenega učitelja. Isti pa je nadaljeval:

„Za vaju, ki danes izstopita iz ljudske šole, je to važen trenutek. Polnih 8 let sta obiskovala to šolo, morda mnogokrat nerada in težko, saj sta iz najbolj oddaljenih vasi. Kar sta se tu učila, je samo najpotrebnejša podlaga za poznejši čas. Danes zapustita šolske klopi in stopita v resnejše življenje, v življenje polno borb in to življenje vaju bo še nadalje učilo, kakor nas vse uči do groba, samo da so te učne metode trše in težje, kakor so bile v tej šoli.“

Tu je stopil učitelj s katedra proti zadnji klopi in tam nadaljeval:

„Veseli me, da vama za slovo lahko izročim obema prav dobra spričevala, želim vama v nadaljnjem življenju mnogo sreče, ostanita pridna in poštena.“

Podal je obema spričevala in roko. Nežika je glasno zajokala in tudi jaz sem le komaj spravil besede: „Hvala lepa, gospod učitelj!“ iz sebe ter si nato brisal solze iz oči, ki se še pozneje, ko sem že stal pred šolskim poslopjem, niso docela posušile.

Gotovo se mi je marsikateri součenec čudil, da nisem vesel, ko mi ne bo treba več zahajati v šolo, zato so kmalu vsi odšli in kot zadnji sem šel mimo pokopališča in skozi vas proti domu. Gredoč preko polja sem premišljeval, kako lepo bi bilo, če bi mogel iti sedaj v mesto v nadaljno šolanje, kakor je par

mesecev prej šel Jakobov Karel, ki je bil le nekaj starejši od mene. Čeravno sem nosil v šolski torbi odpustno spričevalo z najboljšimi redi, le nisem bil vesel, ker sem vedel, da mi je že določeno, da bom sedaj postal kolarski vajenec pri svojem stricu, pri katerem sem že dosedaj stanoval in mu v prostem času že pri delu pomagal.

Bil je že mrak, ko sem došel domov. Kljub temu me nihče ni vprašal, zakaj prihajam pozneje kot prejšnje dneve. Pokazal sem domačim spričevalo, katero pa si je samo moja babica pazljivo ogledala in me tudi pohvalila, saj je bila ona tista, ki me je že dobrih osem let prej učila pisati in brati. Moj stric pa si je samo mel roke, kakor je imel navado, če je bil dobre volje.

„Boš videl, kako bova sedaj delala,” je rekel, „jutri pride stari Markovc po „tezne“ (vlečne sani), mu jih morava dopoldan zgotoviti.”

Res sva se naslednji dan že na vse zgodaj lotila dela in „tezne“ so bile opoldan gotove. Ko je popoldne prišel stari Markovc, ki je bil oče moje tete (stricove žene), je najprej z zadovoljstvom ugotovil, da je stric držal obljubo in sani pravočasno napravil. „Seveda je sedaj šlo, ko imaš pomočnika,” se je muzal. Bil je slok, star možakar, gladko obrit, dočim so domala vsi drugi moški v tedanjem času nosili brado ali vsaj zavihane brke. Po postavi že precej sključen, je nosil nizke, ohlapne škornje ter dolg, bel kožuh, ki je bil sicer bolj rumenkast kot bel, saj ga je gotovo nosil že celo življenje ali morda celo še pode doval od svojega očeta; tudi „kosmata kapa”, katero od jutra do večera ni snel z glave razen pri jedi, je bila najbrž tudi še dediščina od njegovih prednikov. Tega možakarja sem vedno rad imel, kljub temu, da skoraj nikoli ni govoril prijazno, vedno je rad kritiziral in zbadal, toda večkrat je pripovedoval o svojih doživljajih in to sem jaz zelo rad poslušal. Ko mu je stric na vprašanje, če me bo obdržal kot učenca, odgovoril, da bo že moralo tako biti, čeravno bi „poba” želel samo v mesto in študirat, za kar pa ni denarja, se je stari obrnil proti meni in pričel:

„Doma ostani in pridno delaj, da boš enkrat tako dober kolar, kakor je tvoj stric. V mestu ni tako lepo, kakor doma. Tam so ljudje čisto drugačni, sebični so, ne brigajo se drug za drugega, še taki, ki v eni in isti hiši stanujejo, se med seboj pogosto ne poznajo in se ne pozdravljajo. Le visoko gospodo vse pozdravlja in se ji klanja, na delavca in reveža se pa nihče ne ozira. Poznam jaz te mestne frakarje.”

Tako je modroval stari mož in najbrž je opazil, da ga neverjetno gledam, ker nisem mogel razumeti, da o dohtarjih in drugih učenih ljudeh, ki živijo v mestih, tako omalovaževalno govori, zato je nadaljeval:

„Ti bom pa še eno povedal, kakšni so meslini ljudje in kako malo se jaz na take oziram. Enkrat smo peljali čebele na pašo, ker tam pod Celovcem največ ajde sejejo, ki pri nas ne uspeva. Z menoj je bil Miklavčič, saj ga poznaš. On

je bil tedaj v naši občini župan. Vso noč smo vozili, ker s čebelami na naših trdih kmečkih vozovih pri hitri vožnji panje preveč trese in smo zato morali počasi voziti. Ko smo zjutraj namestili čebelne panje v tamkajšnjih čebelnjakih, smo se vračali skozi Celovec, postavili konje pri Janahu v hlev, da se malo odpočijejo, midva z Miklavčičem pa sva si hotela ogledati mesto. Miklavčič ni bil kadilec, le ob prav svečanih prilikah si je prižgal kako debelo cigaro. Ko sva šla v Celovcu čez glavni trg, na katerem stoji tisti veliki „lindvern“, si je Miklavčič naenkrat prižgal cigaro, nosil glavo pokonci in pihal dim v zrak. Vprašal sem ga čez nekaj časa, kako to, da danes kadi cigaro: „Pa to se mora tukaj v glavnem mestu, saj vidiš, kako naju ljudje gledajo, najbrž me smatrajo za kakega poslanca“, je samozavestno odgovoril. Seveda bi bil on lahko poslanec, saj je bil drugače zelo pameten mož, tudi visok in močne postave ter premožen in dobro oblečen. Čez trebuh je imel na telovniku pripeto srebrno verižico od ure, toda kljub temu mestni ljudje niso njega gledali, temveč mene; ko si je namreč Miklavčič prižgal cigaro, sem jaz potihem vzel polovico velike, suhe domače klobase iz moje kosmate torbe in sem s klobaso delal iste gibe in kretnje, kakor Miklavčič s cigaro. Vzel sem klobaso med dva prsta, jo dajal k ustom in zopet proč, kakor on cigaro. Ko sem Miklavčiču to pojasnil in pokazal, me je na mestu zapustil in sestala sva se šele pred odhodom pri Janahu.”

Pri takem pripovedovanju sem čisto pozabil, da moram vrtati s svedrom luknje v debelo bukovo poleno, saj sem si tako živo predstavljal, kako je stari krevsal v svojih pohojenih škornjih poleg župana po mestu in kako je „kadir klobaso“. Stric me je moral opomniti, da sem zopet pričel z delom. Kar žal mi je bilo, ko je stari mož vstal, pograbil v veži svoje sani in odkrevsal proti domu. Še pozno zvečer, ko sva s stricem končala z delom in sem od utrujenosti komaj čakal, da pridem v posteljo, sem premišljeval, ali so mestni ljudje res toliko drugačni, kakor ljudje pri nas doma.

Prav počasi so minevali dnevi moje učne dobe, delo je bilo težko, skoraj pretežko za šibkega, štirinajstletnega fanta. Kako sem se veselil sobote in nedelje! V soboto smo prej končali z delom. Ob štirih popoldan je zvonilo po vseh cerkvah „fajrant“. Tedaj sem očistil delavnico, odnesel odpadke in skoblance v drvarnico, prinesel teti vodo iz potočka, da je pomila klopi in mizo, nato še steljo za hlev in potem sem bil prost. Odložil sem zeleni predpasnik, se umil in potem čimprej nažgal potrolejko ter vzel kako knjigo v roke. Stric je bil že več let član Mohorjeve družbe in je imel polno omarico knjig, toda te sem vse že sproti prebral, zato sem si knjige izposojal, kjer sem pač mogel kaj dobiti. Nekje sem iztaknil dva stara, debela zvezka „Svetovne zgodovine“. To se ni dalo tako hitro čitati, kakor povesti. Čital sem počasi, s premislekom in si predstavljal nekdanje slavne može, kakšni so mogli biti. Žal nisem smel ostati dolgo pokonci, kajti teti je bilo škoda petroleja in poleg tega smo morali, ko je po večerji pomila posodo ter zadovoljila živino v hlevu, skupno moliti rožni venec in nato iti spat.

Zato pa je bilo ob nedeljah lepše. Teta je bila sicer navadno ob nedeljah slabe volje, saj je morala kuhati, molziti in oskrbeti živino, jaz sem ji kvečjemu nosil vodo ali drva, v ostalem pa s stricem seveda nisva delala. Šia sva skupaj dobre pol ure daleč v Melviče k maši. Tu se mi je zdel stric v svoji črni obleki, s kosmatim klobukom na glavi in lepo obrit, še mnogo bolj prijeten, kakor med tednom pri delu. Ko sva hodila po gozdu, sva si ogledovala posamezna drevesa in se o marsičem prav možato pogovarjala. Po maši so moški in fantje še nekaj časa obstali pred cerkvijo, saj je bila to najlepša prilika, da so se o čem pomenkovali in kdor je imel kako večje delo, n. pr. sekanje gozda, si je pri tej priliki naprosil pomagачe ali za kako hišno popravilo tesarja ali zidarja. Občinski in drugi funkcionarji pa so po maši pred cerkvijo „publicirali“, kar je bilo potrebno razglasiti ljudstvu. Ako je bil župan navzoč, je razglase in odločbe okrajnega glavarstva najprej prebral in če je bilo potrebno, tudi po domače raztolmačil. Večkrat pa ga je pri tem nadomestoval občinski sluga p. d. Gorč, po poklicu muzikant in čevljar v Dolah.

Nas mladino to seveda ni mnogo zanimalo in jaz sem se kar kmalu pognal na kegljišče najbližje gostilne, saj tu sem že prej kot šolar pri postavljanju kegljev zaslužil marsikateri krajcar in celo kak srebrn groš. Ni me vlekel samo zaslužek na kegljišče, še bolj me je mikalo, da bi tudi kegljal. Dokler so kegljači „zbirali partijo“ ali pa če so med seboj obračunavali, sem vsakokrat porabil priliko, da sem lahko vrgel par krogelj in se tako vežbal. Kar sem pri postavljanju kegljev prislužil, je bil tudi moj edini zaslužek v tem času, kajti mojstri tedaj vajencem ničesar niso plačali, nasprotno, starši vajencev so morali mojstrom plačati t. zv. „Lehrgeld“. Kdor pa tega ni zmogel, je moral pustiti vajenca še eno nadaljnje leto pri mojstru, da si je le-ta z nadaljnjim brezplačnim delom odslužil učnino. Večina vajencev, na podeželju menda vsi, niso bili prijavljeni bolniški blagajni oz. pri socialnemu zavarovanju.

Tudi v domači vasi, pri Jenulu, je bila v veliki novi hiši gostilna in ob isti novo, moderno kegljišče, ki je imelo po celi dolžini in širini lesen pod, dočim so imela druga kegljišča tla iz tolčene ilovice in le po sredini do polovice kegljišča desko. Na tem kegljišču so bile krogle iz trde gume. Jaz sem zahajal tja ob sobotah zvečer in ob nedeljah popoldan. Stari kmet Anžman je bil eden najboljših kegljačev. Večkrat je za stavo kegljal sede in tako več kegljev podrl, kakor drugi pri normalnemu kegljanju. Parkrat mi je pokazal, kako je treba kroglo držati in zagnati, da več kegljev podere. Bil je močan, srednjevelik možakar, najpremožnejši v vasi. Že blizu 60 let star, je imel še tako močne zobe, da je z zobmi odgriznil konico kovaškega žeblja. Rad je tudi pripovedoval, da je v svoji mladosti večkrat v gostilni prijel z zobmi ploščo gostilniške mize in jo s kozarci vred, brez da bi se pri tem poslužil tudi rok, vzdignil. Prijeten človek je bil, vedno dobre volje in šaljiv, kazil ga je edino njegov nos, ki je bil širok, da je izgledalo, kot bi bila dva normalna nosa skupaj zlepljena. Baje je

imel pred mnogo leti sledečo nezgodo: Ker v občini ni bilo poklicnega mesarja, je v vsaki vasi en kmet ali drugi posestnik klal svinje in tudi drugo živino, ako je bilo slednje potrebno. Tako je tudi stari Anžman bil vaški mesar, ki za to delo ni zahteval drugega plačila, kakor gotov kos svežega mesa, takozvanega zajca pri svinji in seveda je dobil povsod tudi dobro južino ter nekaj piti. Za razsekanje mesa je imel posebno sekiro, ki je imela na eni strani rezilo, na drugi pa obliko kladi, ker je služila tudi za ubijanje oz. omotenje goveje živine pred klanjem. Ko je Anžman tedaj ravno sekal meso pri enem svojih sosedov, je začutil na svoji nogi bolho. Poiskal jo je in kazal navzočim, kako bo bolho ubil. Napol zmečkano je položil na veliko tnalo, pograbil nato svojo sekiro in udaril s topim delom sekire po bolhi. Vsled premočnega udarca se je zlomil ročaj sekire in sekira je odskočila ter presekala možakarju nos ravno po sredini. Od tega mu je ostala široka brazgotina.

Pravo nasprotje Anžmana je bil njegov sosed, po domače Kralj. Visok, suh in precej sključen možakar, je imel tenak špičast nos in drobne črne oči z namršenimi obrvi in te so dajale suhemu, uvelemu obrazu nekam neprijeten, lukav izraz. Tanke, dolge noge, v tesnih hlačah so se pri kegljanju upognile, hrbet se je sključil skoraj do tal, ko je mož s kroglo pomeril, ko pa jo je z vso močjo zagnal, se je cela postava kot pušica izravnala in samo na eni nogi stoječ, je parkrat poskočil, nato tako obstal in opazoval padanje kegljev. Oba kmeta sta imela že odrasle sinove in sta istim tudi že predala posestvi, kljub temu pa sta še vedno pomagala pri hiši in tudi še poskušala držati malo vajeti gospodarstva v rokah, kar je seveda večkrat povzročilo hišne prepire. Le ob nedeljah na kegljišču so očetje in sinovi pozabili na vsakdanje skrbi in se lepo složno posvetovali, kdo „pojde na levega kmeta“.

Za „levega kmeta“, katerega je bilo na tem kegljišču najtežje zadeti, je bil Mežnarjev Lojz najboljši kegljač. Velik, izredno močan, v najboljših letih, je kroglo zagnal s tako močjo, da sem se jaz pri postavljanju kegljev vedno pravočasno skrtil v svoj kot, ker sem se moral vedno bati, da me krogla ubije, saj je Lojz že tedaj precej slabo videl in je poznaje docela oslepel. Za postavljачa najneprijetnejši je bil bahavi kmet Makula iz sosednje vasi. Nikoli mu nisem mogel keglje pravilno postaviti, vedno se je še drl name, naj „kralja“ ali „damo“ bolj ravno postavim.

Tako sem jih vedno opazoval in poznal že navade vsakega. Najrajši sem imel Anžmana in njegovega soseda čevljarja z imenom Kajetan, kateri je bil tudi vedno dobre volje in dovtipen.

Ako je bilo kegljišče kedaj prosto, je bilo navadno tudi par fantov moje starosti kje blizu in kaj hitro smo tudi mi posnemali odrasle in kegljali za mal denar. Tu in tam so me celo odrasli sprejeli v „partijo“, ako jim je ravno en

kegljač manjkal. Tako mi je kegljanje postalo prava strast in vsako uro sem poslušal in če sem zaslišal ropot krogel, sem že letel na kegljišče. Stric, ki navadno ni zahajal v gostilno, seveda ni vedel, da hodim tudi kegljat in je bil prepričan, da se mi le zaradi zaslužka mudi na kegljišče, ter da grem samo za postavljaja. Pozabil sem na knjige in vse drugo. Ves teden sem le še zaradi kegljanja težko čakal sobote in nedelje.

Tako so mi še precej hitro potekali prvi mesec učne dobe. Delo v delavnici me je kar veselilo, četudi je bilo večinoma zelo naporno, ker sva s stricem delala brez vsakega stroja. Še celo struganje tistih debelih kolesnih pesti, ki so morale biti iz najtršega, suhega lesa, sva izvršila brez prave stružnice. Za struganje odrejeni, okroglo obsekani kos lesa, skozi sredino prevrtan, se je nataknil na leseno os, ki je imela na eni strani ročico za vrtenje ter to napravo zataknilo na stojalo težkega kolarskega stola. Stric se je vsedel in držal strugalni nož, jaz pa sem z ročico les vrtel, dokler ni dobil pravo obliko. Ob takšnih dnevih me je zvečer roka hudo bolela.

Še slabši so bili trije do štirje dnevi v poletju, ko smo imeli košnjo na močvirnati senožeti, ki so jo imenovali „štrižabca“. Tu, precej blizu jezera, je rasla samo tista ostrá trava, ki reže kožo, kakor oster nož, saj je bilo treba radi vode čevlje sezuti in hlače čim višje zavihati preko kolen. Med travo je bilo mestoma tudi trsje, katerega konice so po košnji tu in tam napravile grde luknje v spodnji del stopala, kar vse je tembolj peklo in skelelo, ker je prišla v rane tista rdeč-ikasta, umazana voda, ki je stala po plitvih strugah. Tako že sama košnja ni bila prijetna, še težje pa je bilo sušenje in spravljanje sena. Pokošeno travo smo nosili na posamezna suha mesta senožeti in to s platnenimi rjuhami. Na razprostrto rjuho smo naložili svežo travo, od katere je še curljala voda, konce rjuhe povezali skupaj, jo vzdignili na glavo ter odseti na suho mesto. Pri tem je tekla umazana voda za vrat in po hrbtu. Ker je bila rjuha težka, je bilo, izogibanje ostrim konicam pokošenega trsja še težje.

Pri drugem poljskem delu sem vedno rad pomagal, le „štrižabce“ sem se že dolgo prej bal. Vsak mojster je tedaj svojega vajenca lahko porabil za vsako poljubno delo, tako sem tudi jaz pri stricu s „kurtovcem“ (garami) zvozil vse pridelke s polja in pozimi z vlečnimi sanmi drva iz gozda. Kljub temu in morda ravno zadelj teh težjih postranskih poslov, me je delo v delavnici vedno bolj veselilo, saj sem videl, da precej hitro napredujem in da znam iz surovega kosa lesa že marsikaj tudi sam napraviti.

V hudi zimi seveda kegljanja ni bilo, ker kegljišča niso bila zaprta in zato tudi ne kurjena. Kljub temu sem ob nedeljah tu in tam malo smuknil v gostilno, kjer sem seveda moral tudi naročiti kako pijačo. Ker v naših krajih ni mnogo sadja in tudi vinska trta ne raste, pijejo ljudje največ žganje in tako sem si tudi jaz naročil kozarček tistega, iz neke vrste špirlita in vode napravljenega žganja, katerega okus mi sprva ni ugajal, ki sem se ga pa le privadil. Prisedel sem

navadno h kartačem in drugo zimo moje učne dobe sem že kar dobro obvladal razne igre na karte. Seveda sem mogel igrati le za mal denar, ker kaj več navadno ni bilo v žepu.

Bilo je v nedeljo pred Božičem, ko je po maši pred cerkvijo pristopil kovačev Franc, bivši moj sošolec k meni in me povabil v župnišče. Pravil mi je, da novi župnik Urh Hafner zbira mladino okoli sebe, da je zelo prijeten človek ter da bi rad povečal in izboljšal cerkveni pevski zbor. Nadalje, da se ustanavlja izobraževalno društvo, ki bo imelo tudi svojo knjižnico. Kovačev Franc je bil sin čevljarja in se je pri svojem očetu učil čevlarske obrti. Šel sem z njim v župnišče, kjer sem našel precej domačih fantov, ki so se tam že kar domače počutili. Grmov Šimen, Partličev Štef, Jankov Luka in še več drugih ter tudi nekaj deklet je bilo tam. Grmov Rudl, ki je bil organist, je imel ravno vajo za cerkveno petje. Župnikova mlada kuharica, Jankova Lojza in Partličeva Mojca so bile vodilne pevke. Ko je bilo cerkvenega petja zadosti, je na lepi harmoniji zaigral tudi še nekaj narodnih, ki jih je mladi zbor še bolj z veseljem zapel. Ko sem opoldan odhajal domov, sem bil Francu kar hvaležen, saj tu je bilo mnogo lepše, kakor v gostilni.

Še isto zimo smo pridobili zelo veliko članov za izobraževalno društvo, moške in ženske, stare in mlade. Za knjižnico je najprej župnik dal svoje knjige na razpolago, nato pa so na prošnje prihajale knjige od raznih društev in knjigarn, večinoma kot darila. V kratkem času smo imeli kar lepo knjižnico. Partličev Štef, ki je bil izučen mizar, in mizarSKI mojster p. d. Višpl sta napravila za knjige preproste omare in mene so izvolili za knjižničarja. To je bilo nekaj zame. Tu sem imel ogromno knjig na razpolago, lahko sem jih že pri urejevanju pregledoval in si vedno izbral, kar me je najbolj zanimalo. Popolnoma sem pozabil na kegljanje in na karte in ker smo v društvu pokrenili tudi abstinenčno gibanje, tudi žganja ali drugih alkoholnih pijač nisem več poskusil. Zopet sem ves teden bolj z veseljem delal, ker sem se zopet lahko veselil nedelje in praznika.

Za nas člane, od katerih še nobeden ni videl kina ali kaj sličnega, je bilo zelo zanimivo, ko smo dobili skioptikon za projiciranje slik. Pogosto smo imeli predavanja s takimi slikami. Pri predavanju slik sem navadno pomagal, na kar sem bil prav ponosen. Le karbidna luč v aparatu je pogosto nagajala, saj elektrike tedaj v naši občini še ni bilo. V veliki, kar dvorani podobni sobi, ki je nekdanj služila za šolsko sobo in je bila sedaj samo izobraževalnemu društvu na razpolago, smo se menda vsi zelo dobro počutili.

S pomočjo dijakov ki so prihajali na počitnice, je začelo izobraževalno društvo prirejati razne igre, pri čemer so težje vloge prevzeli dijaki, lažje in manjše vloge pa mi domači fantje. Kot prvo smo igrali šaloigro „Repoštev“, pozneje tudi večje in težje, kakor „Naša kri“ in druge. Te igre smo predvajali tudi v drugih vaseh na improviziranih odrih, tako v Velki vasi, na Brdu in na Bistrici, pri čemer je društvo vedno doseglo nekaj čistega dobička.

Glavne vloge je navadno igral Jože, ki je bil med dijaki najstarejši in že na univerzi. Bil je dober basist in zelo zabaven fant, tako da se je tudi mladi župnikovi kuharici najbolj dopadel. Ko smo enkrat po vaji sedeli v kuhinji, je župnik naenkrat opazil, da sta Jože in kuharica nekam zginila. Seveda o tem nič ni rekel, le mene je povabil, naj grem z njim na vrt, kjer je pred hišo stala češnja. „Pojdi, greva malo pogledat, če niso kaki tatovi na češnji.“ Stopila sva v temi za drevo in čakala. Namesto tatu sta se češnji približala kuharica in Jože, se tam vsedla na klop in pritajeno šepetala. Šele ko je eden od naju zakašljal, sta senci v temi zginili proti vratom župnišča. Tudi midva nisva več čakala „na tatove“ in se vrnila v kuhinjo, kjer sta kuharica in Jože že bila v živahnem razgovoru z drugimi.

Hitro je minilo poletje, prav redko kedaj sem še prišel na kegljišče. Kvečjemu tedaj, če so šli tudi dijaki. Le-te sem poskušal v vsakem oziru posnemati. Dopadlo se mi je, ker so se drugače obnašali, kakor mi kmečki fantje, ker so znali toliko lepih slovenskih pesmi, ker so vedeli od vsake knjige tudi ime pisatelja in še marsikaj. Sedaj mi je bilo vedno bolj žal, da nisem mogel tudi jaz postati študent. Najbolj oklenil sem se gimnazijca Urha, ki je študiral v Mariboru in je bil iz naše vasi. (Leta 1920 je padel pri bojih blizu Dravograda.) Urh mi je dal marsikateri nasvet, kaj naj čitam in kaj se lahko še iz knjig naučim. Ko so ob koncu počitnic študentje zopet odšli, so mi kar zelo manjkali. Vedno bolj sem sanjaril o mestu, pri kolarskem delu sem poskušal čimbolj lepo delati.

Ko sem kot knjižničar presedel cele popoldneve in večere v knjižnici, sem tu in tam tudi poskušal z dvema prsti na harmonijo zaigrati kako pesmico, kar ni bilo prav nič težko. Čitanja not sem se sicer prej pri pevskih vajah precej privadil le na tipke prenesti jih ni bilo lahko.

Pri tem me je enkrat zalotil birski bofer mojega brata, France Grafenauer, ki je bil graditelj orgelj in dolga leta državni poslanec. „Cis ne cel“ se je naenkrat oglasil za mojim hrbtom, ko sem stisnil napačno tipko. „Ti boš kolar, kaj ne? Bomo te dali v Celovec v šolo, da se izučiš še za organista.“ Kot bi me kaj pičilo, sem skočil pokonci in pogledal botra v obraz, da bi vedel, da se ne šali. Zame je bila važna samo beseda „v Celovec“. To bi bil enkrat izhod, da se mi izpolni najiskrenejša želja. V mesto bom prišel in učil se bom nekaj in če me dajo tam v šolo, bom vendar tudi študent. Mnogo bi še rad zvedel od botra, ta mi je pa samo svetoval, naj se pridno učim in naj mi domači organist pri tem pomaga, saj grem v šolo lahko šele prihodnjo jesen, če me bodo sprejeli.

Kako lepo je bilo sedaj v delavnici misliti na življenje v mestu in ugibati, kakšno bo. Moja učna doba se je bližala koncu. Stric ni želel, da bi še učnino odslužil. Na okrajnem gremiju je zvedel, da bi moral jaz še nekaj časa v bližnjo mestece k drugemu kolarju „prakticirat“, ker bi tedaj lažje napravil že po dveipolletni učni dobi pomočniški izpit. Pri novem mojstru sem pridobil še ne-

kaj znanja. Po treh mesecih sem napravil kolo za voz in sanke in po daljšem izpraševanju me je izpitna komisija s posebnim spričevalom proglasila za kolarskega pomočnika.

Vrnil sem se k stricu, kjer sem delal še par mesecev. Po dnevi na njegov račun, po večerih pa na svoj račun. Denar, ki sem si ga pri takem delu zaslužil, je zadostoval za obleko in za najnunejše v mestu. Medtem sta domači župnik in poslanec Grafenauer izposlovala, da dobim v slovenskem dijaškem domu za majhen denar skromno kletno sobico, če napravim sprejemni izpit za celovško glasbeno šolo. Navedeno šolo bi moral obiskovati dve leti.

Kako težko sem čakal na čas, ko bom lahko odšel v mesto. Prav nič nisem mislil, kako se bom tam preživljal, četudi sem vedel, da od staršev in strica nimam pričakovati stalne denarne pomoči. V mesto pridem in še celo v dijaški dom, to je bilo zame glavno. Si bom že našel kako delo poleg učenja, da se preživim. Tako sem vedno ponavljal. Pred odhodom sem dobil od mojih do brotnikov priporočilno pismo za dijaški dom ter od vsakega par srebrnih kron. S skromnim ročnim kovčkom, ki je vseboval moje tedanje premoženje, sem odpotoval tja, kjer sem potem namesto pravi dijak, postal pač „dijak-prosjak“, kljub temu pa nikoli organist ali kolar.

Planinski svet

Spominska proslava 20. obletnice izseljevanja koroških Slovencev

Dne 14. aprila 1962 v Celovcu

V gostilni

Jutri boš prišel na veselico,
pa boš vesel,
z nami boš pel,
„ljubica moja“ dražil boš Mico.

Prišel bom, prišel, na veselico;
al' bom vesel
ali bom pel,
kaj te to briga, veš že novico?

Davi sedel sem v „stari gostilni“,
vino sem pil,
žejen sem bil,
žejen, oj, žejen v „stari gostilni“.

Pa sem zadremal, kaj ti bom pravil...
Glej ga, poglej,
le, le povej!
Z vragom pa menda nisi se stavil!

Tiho, ti, tiho, da se ne čuje,
če se zbudi,
mene dobi
in se nad mano hudo maščuje.

Kaj, nori pijanec, pusti pijačo:
Sploh več ne veš,
koliko smeš —
piješ, zapiješ vso svojo plačo!

O, jaz sem trezen, vem, kaj sem rekel!
Zdravil sem se,
držal me je
vrag ter me vprašal: Veš, kje je pekel?

Trd od strahu stal sem pred zelencem:
Ne, ne, ja, no —
našel se bo —
predenj porinil polček sem z vincem.

Žrl je kot luknja, vpil pa je zraven:
Pot se bo našla,
saj ni zarasla, —
jahala na konju bova rjavem.

Vraga, prekleto, kaj bo iz tega,
sem zamrmral,
v njega zijal —
Bog, vsi svetniki, to je zadrega.

Pa je poskočil, divje je gledal,
jaz sem kropil,
rešen sem bil —
v zadnji kot sobe pred mano je zbežal.

Zloba, prijatelj, me je zajela!
Kaj mi poveš!
Menda zares!
Vragu je slaba presti začela.

Srčno kar vtil sem blagoslovljeno
vodo — šap, šap —
vragu za vrat —
vidite, zdaj-le moral bi šemo!

Kričal je, tulil prav po peklensko,
sapo lovil,
mizo razbil —
omahoval pod uro je stensko.

Ravno, ko ta je polnoč odbila,
zgrudil se je,
to je zdaj vse,
vrag brez zavesti, prestal bil sem silo.

Ti si čarovnik, joj, kaj bo z mano?
Beži, ne, stoj!
Šel boš takoj
na veselico s čenčo pijano!

Spomin na Ojsternik

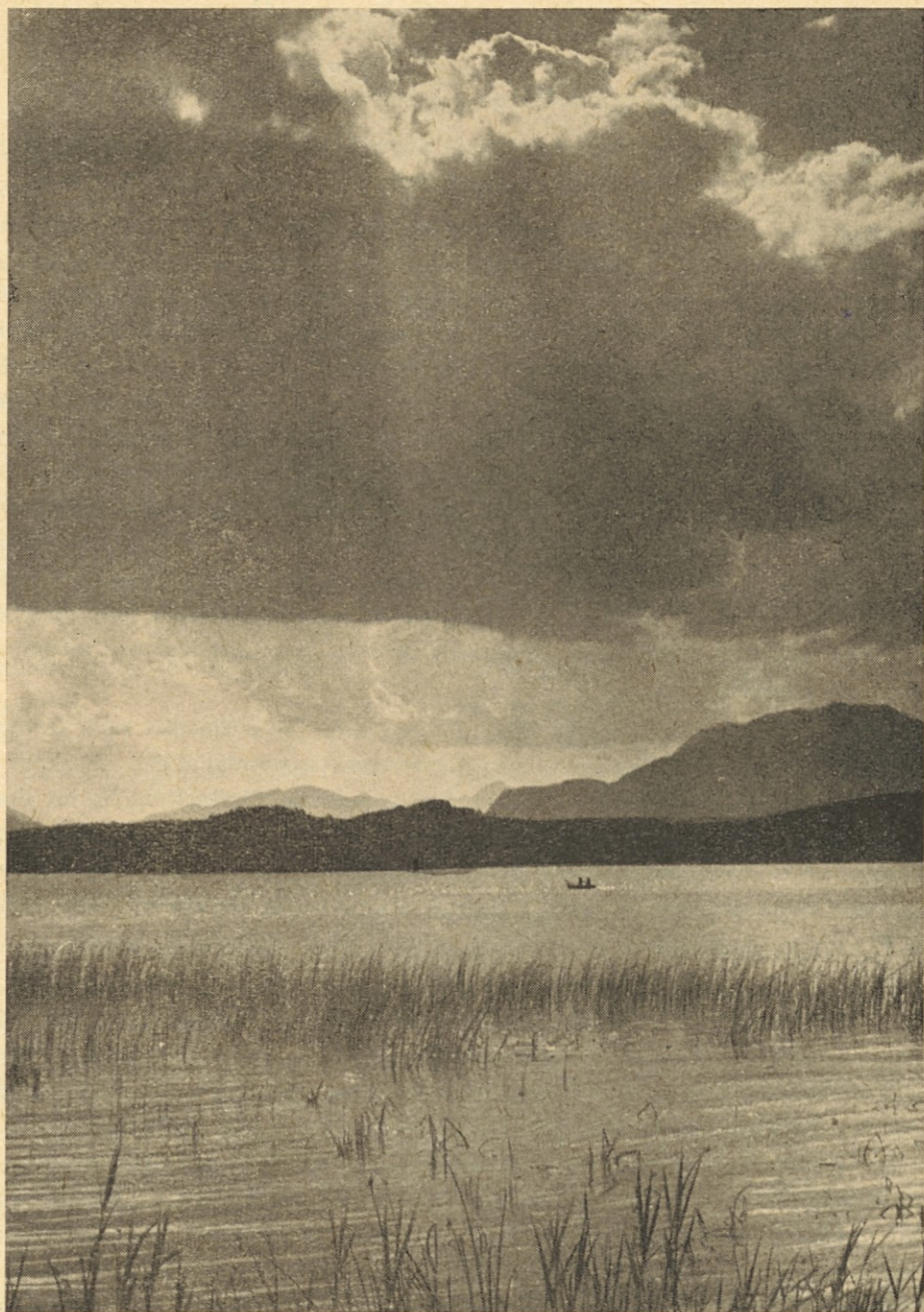
Mi Ziljani njegovega podnožja ga pa imenujemo Ojsterk.

Ko so se po drugi svetovni vojni meje zopet odpirale, smo se odpravili trije rojaki na planinsko pot tja. Bilo je meseca avgusta in lepo stanovitno vreme.

Izbrali smo smer čez zapadne Karavanke, čez Petelinjek in Sovško planino. Kajti zanimalo nas je pogledati med potom v Sovče, staro rutarjansko vas, ki je bila našim smučarjem svojčas dobro znana. Strma, vijugava pot se izmota precej nizko iz gozda, stopi v zelenico sovškega polja in teče k vasi sami, ki se stiska k nasprotnemu robu. Mimogrede bi hoteli obiskati hišo in gostilnico Puherjevo, ki nas je bila že večkrat skromno, vendar pristrčno pogostila. Todá gospodarja Martina nismo več našli med živimi. Med vojno ga je vzel Dachau. Bil je ovaden, ko je prenočeval partizane in skupno z najstarejšim sinom je bil vržen v ječo. Nagli proces ga je obsodil na smrt, toda niso ga takoj usmrtili, temveč poslali v Dachau, kjer so mu odmerili isto usodo na nekoliko drug način. Iz Dachaua se je vrnil samo sin. Sedaj je ostal na očetovini s svojo ovdovelo materjo in nedorastlimi sestrkami in čakal, da bi prevzel posestvo. Na njem se je občutno poznala vojna zunaj in znotraj zgradb. Tudi stanovalcem samim se je poznalo prestano gorje.

Strm breg loči Sovče iznad dolino Ziljice; zato jih prištevajo še k Rutam. Steza bližnjica se spušča po robu nizdol naravnost k naselju Ziljici ob državni cesti, ki pa je že tako zazidano, da se drži sosednega Podkloštra. Po tej stezi smo sestopili in prešli reko Ziljico čez most na državni cesti. Ali kdo ve, da je tod dalje tekla stara rimska cesta, zveza med Norikom in Rimom. Neprehojene steze med sedanjo državno cesto in strugo Ziljice so še dandanes dobri kaži-poti, ki smo se jih poslužili.

Tako smo prišli do Megvarja in Vrat, razmejnih točk med Karavankami in Karnijci. Tam smo prečili državno cesto tik ob meji med Avstrijo in Italijo in se povzpeli v pobočje Kapina, prvega nižjega vrha Karnijskih Alp na meji med Ziljsko in Kanalsko dolino. Po tem razvodju teče državna meja tudi še do Ojsternika. Ta meja, ustvarjena po prvi svetovni vojni, se ni nič spremenila, od nemško italijanskega pobratimstva iz druge vojne ni nič ostalo. Do Gorjanske planine pelje od Kapina precej dolga pot brez posebnih višinskih razlik. Na gorjanski planini se svet odpre in čez dolinske nižine se že ogledujejo rajde visokih gorovij. Sonce je že šlo k zatonu; v njegovem zadnjem soju je zagorela vsa v barvastih nijansah široka stena Dobrača. Medtem je v Julijcih že vstajala tema iz globokih prepadov, samo rezovi in špiki so svetili v rožnatem soju. Ko je v mraku tonila dolina Zilje, se je oglasil pritajeni šumot od zraka in vode pod zvezdnato nebo; uspavana narava je zadihala skozi blago noč, ki je vabila turiste k počitku na prostem.

Blaško jezero z Dobračem v ozadju

Vrh Ojsterka je drugo jutro, ko ga je obsijalo sonce na oko, že prav iz bližine vabil. Vendar ga je še ločila globoka gorska preseka čez sedlo Stobovce, ki je po višini kar kakih 500 metrov nižje in meji žabniški Vrtnjlog od Zahomške grape v Ziljski dolini. Prečkanje čez njega je precej zamudno; nam se pa ni mudilo ob tem lepem in jasnem jutru, čeprav je nepregledna pot vodila in se zgubljala po goščah in strminah.

Planinske poti so seveda bolj zanimive, če jih hodimo navzgor, ker tedaj se širi obzorje z vsakim korakom, kadar se steza izmota iz podlesja, in vodi v robove odprti planin. V tem sredogorju ni pečin in golega skalovja, razen nekaj skritih sten ob nižinskih grapah. Še Ojsterk sam, ki se je povzpел s svojim vrhom čez dva tisoč metrov višine, je skoro do vrha svojega stožca poraščen. Pod Zahomsko planino že onstran sedla Stobovcev se skriva nekoliko očem, a zato se tembolj izrazito odgrinja galerija udornih strmin Dobrača, ki so v polni sončni luči.

Dan je bil čist in slikovita je bila vsa hoja do Zahomške planine pa naprej pod Vršičem do Bistriške planine pod samim vrhom Ojsternika. Obe planini pa ne nudita nekdanjega videza in življenja, ker ju preseka državna meja in je nekaj planinskih staj vsaj na italijanski strani praznih in zapuščenih. Kar je bilo enkrat značilno, manjka tu in onstran meje. Kje so tiste črede konj, ki so se pasle na Bistriški planini, omiljena domača žival Ziljanov? Pri njih je bila reja konj, posebno težkih, doma.

Prav sam od sebe je prišel ta sončni dan spomin na pretekle čase. Po dolgi dobi, v menjavi dogodkov in doživetij smo se spomnili nekega svetlega dogodka iz naše mladosti, ko smo bili prvič v teh gorah v planinskem navdušenju in polni neugnanega optimizma, kakor ga je nosila naša mladost v sebi.

Bilo je nekako štirideset let nazaj, morda dve leti pred prvo svetovno vojno. Koroški slovenski študentje, ki so se nam družili kot nekaki mentorji tudi visokošolci, smo organizirali vsako leto za časa poletnih počitnic večdnevne izletniške sestanke s poglobitvenim namenom, da bi se združili, se utrdili v zavednosti in se pripravili za poznejše poklice. Seveda je bil med važnimi smotri tudi domači turizem in spoznavanje domačih krajev in ljudi.

No, in tisto leto je bilo domenjeno, da naj bo ta dijaški počitniški zlet na Zahomški planini, ki je imela v Korenovi fači pravo planinsko turistično kočo, prvo planinsko postojanko tedanjega mladega slovenskega planinskega društva na Koroškem.

Napovedani čas meseca avgusta smo se zbrali tam študentje z vse Koroške. Po večini smo do svojega cilja pešačili od kraja do kraja, se med potom obiskovali in krenili v gručah dalje. Tisti iz daljne Podjune so se podali na pot seveda že nekaj dni prej, da so bili z najbližnjimi istočasno na cilju. Tedanji sestanek je bil tudi pravo planinsko slavlje. Resni plan zleta so dopolnjevala predavanja, vendar je bilo dosti zabave in uživanja v naravi čudovitega gorskega

sveta. Zahomška planina je prekipevala tiste dni od veselja in prešernosti. Čez dan smo delali krajše izlete na Vršič in k Žebanju, kjer smo ob počitku poslušali govore in pasli oči po vencu domačih gora in vrhov naokoli. Zvečer pa, opojeni od planinskega zraka, smo se predajali objestni razigranosti in zabavi. Zaključek tistega zleta je bil na zadnji dan vzpon na vrh Ojstrka, kjer smo ob zgodnji uri pričakali sončni vzhod in občudovali krasoto vstajajočega dneva. To planinsko doživetje je nam moralo ostati v spominu in nas ukleniti v svoj čar.

To je bilo pred desetletji. No in danes je spet vabil Ojsterk. Toda med tistim jutrom in današnjim večerom, med spominom in sedanostjo leži niz težkih dogodkov. To pozno avgustovo popoldne je gorovje, ki se je že odevalo v rahlo modrino, že naznanjalo bližajočo se jesen. Oči so se ogledovale z očaka Ojsternika zopet po Zilji gor in dol in krožile k jugu in vzhodu. Obiskovale so domače kraje od Brda mimo Štefana in Blač, do Čajne in Čač, pa niže dol čez Drašče k Spodnji Zilji med Dobračem in Karavankami. Špiki na obzorju so še stali nepremično kakor nekdanj, še so goreli v zahajajočem soncu. Toda v spominu je bila domovina brez meja. Sedaj je pa razrezana in svetovi jo ločijo. Ojsternik pa je ostal spomenik našega imena.

I. Mikl

Brdo v Zilji

Občni zbor Zveze koroških partizanov leta 1962

Tedenski koledar za vsa stoletja

(Po „Ročnem zapisniku“ Štefana Primožiča * sestavil dr. Julij Felaher)

Kdor hoče zvedeti, kateri dan v tednu se je kak dogodek, o katerem nam je znan točen datum — dan, mesec in leto, zgodil, naj računa takole:

I. K celi letnici naj prišteje

1. njen četrti del,
2. četrti del samih stotic letnice (pri deljenju se ostanki ne upoštevajo),
3. vrstno številko dotičnega dneva v dotičnem letu.

II. Od tega seštevka je odšteti stotice dotične letnice, nato pa ostanek deli s številom 7.

Ostanek tega deljenja nam razodene, kateri dan v tednu je to bilo.

Pri tem pomeni, če je ostanek tega dividiranja 1 = nedelja, 2 = ponedeljek, 3 — torek, 4 = sreda, 5 = četrtek, 6 = petek, 7 ali 0 = sobota.

Mesec februar se tudi v prestopnih letih računa z 28 dnevi, vendar je potrebno pri takih letih pri mesecih januar in februar od sešteva I zgoraj odšteti še število 1.

Evo nekaj primerov:

S katerim tedenskim dnevom se je končalo leto 1901?

a) Letnica	1901
b) njena četrtina	475
c) četrti del stotic (19 stotic)	4
č) 31. december je v letu 1901	365. dan

seštevok 2745

-119
2726.7

Od tega seštevka je odšteti stotice letnice 1901, ki jih je 19; tako dobimo ostanek 2726, ako delimo to število 2726 s številom 7, nam ostane 3.

Zadnji dan v letu 1901 je torej bil torek.

Ali drugi primer: Tvoj drugi sin Tomaž je rojen 18. oktobra 1947. Katerega dne v tednu je bil rojen?

- a) Letnica 1947
- b) četrtna te letnice 486
- c) četrti del stotic (19.) 4
- č) 18. oktobra je v letu 1947 291. dan

	seštevke	2728
Če odštejemo stotice letnice 1947	—	19
	ostane	2709

Ako delimo število 2709 s številom 7, znaša ostanek te delitve: 0.

Tvoj drugi sin Tomaž je bil torej rojen v soboto.

Povedano pa velja samo za gregorijanski koledar, ne pa tudi za prejšnji julijanski. Gregorijanski koledar je bil uveden za katoliško cerkev 15. oktobra 1582, za protestantovsko Nemčijo 1. marca 1700, za Anglijo 14. septembra 1752.

Po prejšnjem julijanskem koledarju računajo še dandanes pravoslavni.

Po julijanskem koledarju pa velja naslednji račun, če hočemo za določen datum dognati, kateri dan v tednu je bil:

1. Letnica, 2. četrtno te letnice, 3. vrstno število dneva v letu. Te tri postavke se seštejejo. Od tega seštevka se odteje število 2 — v prestopnih letih pri mesecih januar in februar pa število 3 in dobljena diferenca se deli s številom 7. Ostanek pove tedenski dan.

Primer: Kateri dan je bil 12. oktober 1492. leta po julijskem koledarju?

- 1. Letnica 1492
- 2. četrtna te letnice 373
- 3. 12. oktober je v letu 1492 285. dan

skupaj 2150

Če odštejemo od prejšnjega števila 2150 število 2, dobimo 2148 in, ako to diferenco delimo s številom 7, dobimo 306 ter znaša ostanek 6.

12. oktober 1492 je torej bil petek.

* Ta tedenski koledar je priobčil Štefan Primožič v svojem „Ročnem zapisniku“ I. 1901—1902 na strani 19.

VSEBINA

	Stran
Koledarski del	1—32
Stališče	33
Problematika po manjšinskem šolskem zakonu — dr. Franci Zwitter	36
Državna realna gimnazija za Slovence — M. R.	40
Spomini doktorja Josipa Šašla — dr. Julij Felaher	42
Et meminisse jubavit — dr. Josip Šašel	43
Moderna umetnost — da ali ne? — dr. Pavel Apovnik	54
Slikar 18. stoletja Janez Andrej Strauss in njegova dela na Koroškem — Štefka Cobelj	62
Črna misel (pesem) — Ulrih Dobnik	67
Da mi je biti (pesem) — Valentin Polanšek	67
Zlati jubilej Prosvetnega društva „Bilke“ v Bilčovsu — J. Ogris	68
Pesem — Kristina Šuler	74
✓ Spomini — nk - vo	75
Avstrijsko gozdno pravo očiščeno in poenostavljeno — Blaž Singer	78
Pred slovesom (pesem) — Ulrih Dobnik	85
Pogled nazaj (pesem) — Ulrih Dobnik	86
Nekaj praktičnih nasvetov za strojno molžo — Ing. Nac Nachbar	87
Pepiju z Otoka — Matijev Korl	91
Čas nas sili na racionalni rastlinski in živalski proizvodnji — Ing. Nac Nachbar	92
V pričakovanju (pesem) — Ulrih Dobnik	96
O oblačenju in negi obleke — Ančka Kokot	97
Celovec leta 1832 — A. U.	101
Kako so na Reberci zaklad kopali	105
Ko sem bil kolarski vajenec — Mlinarjev Pavle	110
V gostilni (pesem) — Rudi Vouk	120
Spomin na Ojsternik — I. Mikl	121
Tedenski koledar za vsa stoletja	125

DZ 05
KOROŠKI
1963

059(436.5=163.6)

1040938

C081SS

1
9
6
3

MATJA MAJAK

STEFAN

JANEZIC

GRAFENBERG

MARKOVIC

ERHART

DR. SIKET